

JONGEREN EN MIGRATIE: GEDWONGEN OM TE ZWERVEREN

Graas Céline en Lelubre Marjorie

GEPUBLICEERD DOOR LE FORUM-BRUXELLES CONTRE LES INÉGALITÉS

Introductie

Het Forum brengt een vijftigtal organisaties samen die actief zijn in de strijd tegen sociale uitsluiting in het Brussels Gewest. Dialoog met professionals, overleg met mensen die in armoede leven, ondersteuning van politieke besluitvorming en interdisciplinaire analyse. Door aanbevelingen en oplossingen te formuleren, willen we het publiek en de politiek sensibiliseren voor de armoedeproblematiek in de stad.

Crebis is een initiatief van het Forum-Bruxelles contre les inégalités en de Conseil Bruxellois de Coordination Sociopolitique (CBCS), met wetenschappelijke steun van twee onderzoekscentra, CIRTES (UCLouvain) en METICES (ULB). Ons doel is om de banden tussen de werelden van onderzoek en sociale interventie te versterken, gebaseerd op de principes van collaboratief onderzoek, de co-constructie van kennis en de niet-hiërarchisering van kennis.

Preambule

"Het is onmogelijk om onze stadslandschappen te begrijpen zonder rekening te houden met de uitgesloten mensen die ze helpen creëren" (Staszak in Zeneidi-Henry, 2002, p. 5).

De stad mag dan een plek van vrijheid, uitwisseling en kansen lijken, het is ook een plek waar de sociale ongelijkheid steeds groter wordt en waar verschillende problemen die samenhangen met armoede geconcentreerd zijn. De meest kwetsbare bevolkingsgroepen zoeken hun toevlucht in de lege en verwaarloosde ruimten. Juist de mensen die meer aandacht van de overheid nodig hebben, zoeken dan hun toevlucht in deze verborgen hoekjes, in de marge en buiten het zicht van de staat.

Wat deze kwetsbare groepen in Brussel betreft, is de aanwezigheid van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen rond het Zuidstation bijzonder zorgwekkend. Deze jonge jongens van Noord-Afrikaanse origine, de meesten tussen de vijftien en zeventien jaar oud, worden "zwervende" minderjarige vreemdelingen genoemd vanwege hun extreem slechte leefomstandigheden. Ze stellen de bestaande diensten in vraag, vooral omdat ze niet passen in de vooropgestelde hokjes van de sociale actie en het moeilijk vinden om zich te engageren voor bepaalde diensten die hen worden aangeboden. Wat zijn de kenmerken van deze groep? Naar welke diensten kunnen deze jongeren worden doorverwezen? Hoe kunnen we de ondersteuning beter afstemmen op hun behoeften?

Zoals bij de meeste gemarginaliseerde groepen is de reactie van de overheid op hen vaak repressief, wat ertoe bijdraagt dat ze voor het gerecht worden gedaagd (Colombo en Larouche, 2007). **Een van de doelstellingen van dit onderzoek is om de aandacht voor deze jongeren te verleggen en de aandacht te vestigen op uitbuiting en gedwongen keuzes waarvan ze het slachtoffer kunnen worden.**

§1 Een migratiecontext onder druk

Het huidige migratiebeheer en de opeenvolgende "crisissen" in de opvang treffen ook minderjarigen. Sinds de zomer van 2022 zijn er meermaals NBMV's op straat terecht gekomen omdat Fedasil geen onderdak kon bieden.¹ Deze aanhoudende opvangcrisis verandert het gezicht van dakloosheid in een gebied als Brussel volledig. Sinds de herfst van 2021 hebben meer dan 8.800 mensen voor het eerst internationale bescherming aangevraagd in België en geen accommodatie² gekregen - waar ze volgens de Conventie van Genève recht op hebben. In de straten van verschillende Brusselse gemeenten ontstaan provisorische kampen met uiterst precaire levensomstandigheden. Bijgevolg is het niet langer mogelijk om over dakloosheid te praten zonder het over migratie te hebben, en omgekeerd, wat een directe impact heeft op de manier waarop sociale interventie in Brussel wordt opgevat.

Deze verzadiging van opvangcentra in België staat niet op zichzelf en moet in een breder internationaal perspectief worden gezien. Nederland kende een gelijkaardige crisis in de zomer van 2022. Ook al is Nederland erin geslaagd om korte- en middellange-

¹ Bron : <https://www.rtbf.be/article/21-refugies-mineurs-d-age-dehors-toute-la-nuit-fedasil-avoue-qu-il-n-y-a-plus-de-place-pour-les-NBMV-11084180>

² Bron : <https://www.levif.be/belgique/crise-de-laccueil-un-collectif-dong-autorise-a-saisir-pres-de-3-millions-deuros-sur-les-comptes-de-fedasil/>

termijnoplossingen voor opvang te ontwikkelen (bijvoorbeeld het onderbrengen van aanvragers van internationale bescherming op cruiseschepen), toch is het land niet immuun om opnieuw in een situatie van tekort aan opvangplaatsen terecht te komen.

Op Europees niveau zijn we al enkele jaren getuige van een verscherping van het migratiebeleid, gekenmerkt door de versterking van de bevoegdheden van het Frontex-agentschap in 2016 en de wens van bepaalde politici om van Europa een echt "Fort Europa" te maken³. Deze intensivering van grenscontroles en repressie leidt ertoe dat migranten hun strategieën om Europa binnen te komen en zich er te vestigen aanpassen (Quiminal et al., 2013). Deze nieuwe strategieën omvatten de migratie van minderjarigen, die meer kans maken op een verblijfsrecht. Sommige gezinnen vestigen hun hoop op hun jonge kinderen, in de hoop Europa later te bereiken via gezinshereniging. Deze nieuwe strategie wordt weerspiegeld in de statistieken: terwijl het aantal minderjarigen dat internationale bescherming aanvraagt in Europa vóór 2013 altijd tussen 11.000 en 13.000 lag, zal het in 2021 oplopen tot 23.255 (cijfers van Eurostat). Deze Europese trend komt overeen met de Belgische gegevens: 3.219 NBMV vroegen internationale bescherming aan in 2021, tegenover 765 in 2013 (cijfers DVZ). Van meet af aan moet worden opgemerkt dat deze cijfers het fenomeen van de migratie van minderjarigen onderschatten, omdat ze geen rekening houden met de NBMV's die geen verzoek tot internationale bescherming indienen - zoals de zogenaamde "zwervende" NBMV's.

Naast de humanitaire kwestie is er een dubbele democratische uitdaging om rekening te houden met deze NBMV: niet alleen in termen van naleving van internationale verdragen en het wettelijke principe van het belang van de rechten van het kind, maar ook in termen van beleid om sociale uitsluiting tegen te gaan om de banden binnen stedelijke metropolen weer aan te halen en sociale rechtvaardigheid te bevorderen.

§2 Onderzoek vertrekkende uit de praktijk

Deze studie is gebaseerd op concrete waarnemingen op het terrein, die geleidelijk aan werden gesignaleerd aan de autoriteiten in 2020 en 2021. De gemeentelijke outreach-teams die werken rond het Zuidstation (Sint-Gillis, Anderlecht en Brussel-Stad) melden een aantal moeilijkheden bij de begeleiding van deze "zwervende" jongeren. Tegelijkertijd merkt de pediatrie dienst van het Sint-Pietersziekenhuis op dat er geen duidelijk omlijnd netwerk van actoren bestaat om een coherente zorg voor deze populatie te garanderen, waardoor ze de jongeren na hun behandeling niet correct kunnen doorverwijzen.

Deze eerste vaststellingen leidden tot de wens van de drie betrokken gemeenten om samen te werken aan een begeleidingsproject voor deze jongeren. In het kader van de lokale sociale en gezondheidscontracten hebben ze de vereniging Projet Lama en de preventiedienst van Anderlecht gevraagd om een protocol voor medisch-sociale begeleiding op te stellen. Vervolgens deden ze een beroep op Crebis, het Brussels Onderzoekscentrum voor Sociale Ongelijkheid, om het onderzoek uit te voeren. Het onderzoek ging van start in september 2022 en zal uitmonden in de publicatie van dit boek in maart 2024.

Andere Europese steden maken melding van de aanwezigheid van jonge jongens van Noord-Afrikaanse afkomst die door hun straten zwerven en de zogenaamde "klassieke" zorgmethoden in twijfel trekken. Er zijn verschillende studies uitgevoerd over dit onderwerp,

³ https://www.lemonde.fr/international/article/2019/05/06/immigration-la-naissance-chaotique-d-une-europe-forteresse_5458842_3210.html

waaronder de studie van het Collectif Trajectoire (2018) in Parijs en de studie van Maria von Bredow in Zweden (2019).

Onze studie onderscheidt zich echter om twee redenen. Ten eerste stelt ze een territoriale diagnose om de bestaande middelen in het Brusselse hulp- en zorgnetwerk te actualiseren en richt ze zich voornamelijk, maar niet uitsluitend - gezien de mobiliteit van het betrokken publiek - op de gemeenten Brussel-Stad (arrondissement Anneessens), Anderlecht (arrondissement Kuregem) en Sint-Gillis (Hallepoort). Ten tweede maakt **dit project** deel uit van een gezamenlijk onderzoeks-actieproces (zie kader Methodologie). Het **is het resultaat van collectieve reflectie en analyse door een onderzoeksgroep bestaande uit achttien Brusselse diensten**, uit verschillende en soms ver van elkaar verwijderde sectoren, maar allemaal verbonden door een gemeenschappelijke zorg: de zorg voor de zogenaamde "zwervende" NBMV. Door dit sectoroverschrijdende partnerschap gaat het onderzoek verder dan alleen het gezamenlijk produceren van kennis. Het heeft ook als doel om verschillende spelers die elkaar zelden ontmoeten rond de tafel te brengen om na te denken over een gemeenschappelijk probleem en samen opnieuw na te denken over hoe deze jongeren ondersteund kunnen worden.

Methodiekader - Collaboratief actieonderzoek

Onze studie maakt deel uit van de fundamentele principes van collaboratief onderzoek, in overeenstemming met de principes die met name door Les chercheurs ignorants (2015) zijn uiteengezet. Het doel is om een dialoog tot stand te brengen tussen verschillende vormen van kennis, door ze dezelfde legitimiteit toe te kennen en elke vorm van hiërarchisering in de co-creatie van kennis te verwerpen. Drie categorieën van kennis worden vaak gemobiliseerd binnen collaboratief onderzoek:

- Theoretische kennis, over het algemeen bijgedragen door onderzoekers op basis van eerder werk;
- Professionele kennis van mensen die in het veld werken, gebaseerd op hun opleiding en dagelijkse praktijk;
- ervaringskennis van mensen die direct betrokken zijn bij het onderzoeksobject, die ervaringen hebben meegemaakt of nog meemaken die hiermee verband houden.

Het methodologische protocol dat als onderdeel van dit onderzoek is ontwikkeld, heeft als doel deze verschillende perspectieven samen te brengen: die van de Crebis-onderzoekers, professionals uit het veld en de jonge NBMV's zelf. Daartoe werd het onderzoek opgedeeld in verschillende fasen, die elk gericht waren op een bepaald type kennis.

In eerste instantie hielden we vijftien verkennende interviews met professionals uit het Brusselse sociale en gezondheidsnetwerk om een inventaris op te maken van de problemen waarmee de zogenaamde "zwervende" NBMV's in Brussel worden geconfronteerd. De bevindingen van deze interviews werden vervolgens geanalyseerd en verrijkt met de kennis van andere professionals - die van de onderzoeksgroep die voor het onderzoek was opgericht. Deze interprofessionele onderzoeksgroep, bestaande uit straathoekwerkers, maatschappelijk werkers, coördinatoren, begeleiders, enz. Ze kwam vijftien keer samen tussen september 2022 en maart 2024, waarbij elke sessie zich concentreerde op een specifiek thema met behulp van een verscheidenheid aan methodologische instrumenten: gezamenlijke analyse van interviewfragmenten, participatief in kaart brengen, verkennende

wandelingen in de wijk, enz. Het doel van deze besprekingen was om samen de resultaten van deze studie te produceren.

Ten tweede hebben we deze uitwisselingen verrijkt met de ervaringskennis van de NBMV zelf. Dit gebeurde op twee manieren. Ten eerste, door dertien semi-directieve interviews af te nemen met zogenaamde 'zwervende' NBMV's, in aanwezigheid van een tolk, afhankelijk van het geval, in het Berbers of traditioneel Arabisch, om de communicatie met de jongere te vergemakkelijken. Twee interviews werden afgenomen in het kantoor van een vereniging, omdat de jongeren door een mobiel team in contact waren gebracht met het onderzoeksteam. De rest van de interviews werd afgenomen bij jongeren die in een openbare jeugdbeschermingsinstelling (IPPJ) waren geplaatst en door hun voogd in contact waren gebracht met het onderzoeksteam.

De opmerkingen van deze jongeren moeten worden gezien in de context waarin ze zijn gemaakt. Deze context van vrijheidsberoving kan hun opmerkingen hebben beïnvloed, met name wanneer ze het hebben over de centrale plaats van vrijheid in hun leven, de behoefte aan flexibele regels in de diensten waar ze gebruik van maken, enz. Niettemin vertegenwoordigt plaatsing in een IPJ een speciale tijdruimte in het leven van deze jongeren, waar ze zich kunnen bevinden, bevrijd van de beperkingen die gepaard gaan met het bevredigen van hun primaire behoeften, en vaak in een situatie waarin ze elke stimulans van buitenaf verwelkomen, waardoor ze meer geneigd zijn om het idee van een formeel interview met het onderzoeksteam te accepteren.

Alle jongeren die deelnamen aan de interviews kregen in totaal veertig euro betaald. Elk interview duurde tussen de vijfenveertig minuten en anderhalf uur. Alle interviews, op één na omdat de jongere dat niet wilde, werden opgenomen en volledig getranscribeerd.

We ontmoetten de jongeren ook rechtstreeks in hun omgeving, op straat, toen we een mobiel team vergezelden op zijn outreach patrouilles (twaalf uur participerende observatie) en in een dagcentrum (achtentwintig uur participerende observatie). Alle jongeren werden op de hoogte gebracht van onze aanwezigheid en telkens probeerden we onze rol en het doel van het onderzoek uit te leggen. Deze presentatie was meer of minder expliciet, afhankelijk van de context. Tijdens zeer korte interacties op straat was het bijvoorbeeld niet altijd mogelijk om ons expliciet voor te stellen, waardoor we waarschijnlijk verward werden met het pedagogisch team.

§3 Een verhaal vertellen

Het boek is opgebouwd rond vijf hoofdstukken, die elk openen met het verhaal van een jongere die we tijdens ons onderzoek hebben ontmoet. Vijf verhalen, stuk voor stuk een uitnodiging om door de schijn heen te kijken, vooroordelen te overstijgen en categorisering te overstijgen... Om de eigenheid van de individuele verhalen en levenswegen van deze jongeren te onthullen en de complexiteit van hun situatie te benadrukken.

De tekst is doorspekt met talrijke uittreksels⁴, die een stem geven aan de jongeren die we hebben ontmoet en aan de professionals die bij het onderzoek betrokken waren. Voor zover mogelijk is deze spraak in zijn ruwe vorm getranscribeerd: zonder beperking of weglating van

⁴ Alle voornamen die in dit boek worden gebruikt, zijn gefingeerd om de woorden van de jongeren en professionals die bij dit onderzoek betrokken waren, te anonimiseren.

bepaalde elementen die als schokkend, vulgair of politiek incorrect kunnen worden beschouwd. Zelfs als, voor jongeren die in het Arabisch spreken, deze toespraak vanaf het begin wordt bemiddeld door het gebruik van een tolk. Deze vertaalfilter gaat onvermijdelijk gepaard met een zeker verlies van informatie. Het doel van deze aanpak is om een ruimte te bieden, hoe klein ook, voor de ervaringen van deze buitenlandse minderjarigen. **Deze jongeren zijn hyper-zichtbaar in de publieke arena, maar hun stemmen zijn onzichtbaar en worden genegeerd.**

Deze woorden die elkaar beantwoorden, die van de professionals aan de ene kant, die van de jongeren aan de andere kant, streven ernaar een echt gesprek te reproduceren. We zijn ervan overtuigd dat deze verschillende perspectieven op dezelfde sociale realiteit onze analyse ervan aanzienlijk verrijken.

In zekere zin ontvouwt dit boek zich ook als een verhaal. Om te beginnen belichten we de hoofdrolspelers: niet-begeleide minderjarige vreemdelingen van Noord-Afrikaanse afkomst, door professionals 'zwervende' NBMV's genoemd. Daarna verkennen we de geografische setting, het theater waarin het verhaal zich ontvouwt: Noord-Afrika, Europa en, meer specifiek, de straten van Brussel. We kijken naar de verwoestende gevolgen van hun extreem precaire leefomstandigheden, waarbij we de problemen in verband met het gebruik van psychoactieve stoffen en de schade aan hun geestelijke gezondheid aan de orde stellen. Vervolgens worden de andere spelers in het verhaal beschreven: het Brusselse netwerk voor sociale gezondheid en het informele netwerk. En we onderzoeken hoe deze elementen het zogenaamde 'zwervende' NBMV kunnen ondersteunen of belemmeren. Tot slot opent het boek nieuwe perspectieven: welke acties moeten worden ondernomen om hun opvangomstandigheden te verbeteren? Welke vooruitzichten hebben deze jongeren in België en, verder, in Europa?

Zwerven is natuurlijk niet exclusief voor jongeren van Noord-Afrikaanse afkomst, en de categorisering van jongeren van Noord-Afrikaanse afkomst als "zwervend" in relatie tot andere jongeren van Noord-Afrikaanse afkomst die in het land aanwezig zijn, kan worden bekritiseerd. **Zwerven is gekozen als hoofdthema van dit onderzoek omdat het licht kan werpen op de complexe trajecten van de jongeren waarmee we te maken hebben.** Het belichaamt veel meer dan louter fysieke beweging en wordt een metafoor voor de kronkelende paden en innerlijke zoektochten die zich een weg banen door de straten van onze steden. Door zwerven als centraal thema te nemen, verkennen we de banden tussen NBMV en hun omgeving, terwijl we hun zoektocht naar identiteit onderzoeken en hun constante poging om hun plaats te vinden in een wereld die soms onverschillig is. Zwerven wordt zo een sleutel tot het interpreteren van de dynamische en complexe realiteit van deze jonge mensen op zoek naar hun eigen route.

Dit zijn omzwervingen die hun sporen achterlaten, die schade aanrichten, en die we je uitnodigen om nu te ontdekken.

Hoofdstuk 1 - Meervoudige identiteiten

Anas, achttien, de regelmatige

Anas is een jongeman die we al vaak hebben ontmoet tijdens ons veldwerk, zowel tijdens ons straathoekwerk als in dagcentra. Onze eerste ontmoeting met hem vond plaats op de Europaesplanade, op een steenworp afstand van het Zuidstation, op een vrijdagmiddag in juni. Een van de maatschappelijk werkers zag twee jongeren onder de arcades en riep hen. Anas was een van hen. Hij komt naar ons toe, kust de werkers direct en noemt hen bij hun voornaam. Hij spreekt redelijk goed Frans, dus een gesprek is makkelijk met hem - ook al zoekt hij af en toe naar woorden die alleen in het Spaans bij hem opkomen.

Hij komt oorspronkelijk uit Tanger en is net achttien geworden. Of eigenlijk eenentwintig, volgens de persoon tegenover hem: "*de waarheid is dat hij in Marokko eenentwintig is, maar in Europa achttien*". Sinds een paar weken wordt hij door de Belgische overheid niet langer officieel beschouwd als een niet-begeleide minderjarige vreemdeling (NBMV). **Hij heeft veel wrok tegen België omdat hij het gevoel heeft dat er hier niets voor hem is gedaan toen hij minderjarig was en dat het nu allemaal voorbij is, te laat.** Een van zijn vrienden stierf twee dagen geleden aan een overdosis in een noodopvangcentrum. Deze plotselinge dood heeft zijn woede en zijn gevoel van fatalisme alleen maar doen toenemen: "*Wij NBMV's zijn hier alleen maar gekomen voor een beter leven*".

Als oude rot neemt hij een belangrijke plaats in binnen zijn peer group. En met reden: hij is al vier jaar in België, na verschillende jaren in Spanje, Frankrijk en Nederland. Hij verliet Marokko toen hij dertien was en heeft er geen moeite mee om over zijn verleden en zijn familie thuis te praten. Hij is de tweede van drie broers en zussen. De enige die de weg naar Europa heeft genomen. Tijdens een bijeenkomst in een dagcentrum scrollt hij op de computer door honderden foto's van de verschillende fasen van zijn leven. Sommige laten zijn jeugdvrienden zien, "*nu zitten ze allemaal in de gevangenis in Marokko en ben ik in Europa*". Hij kwam naar Europa voor het geld, want daar is het een strijd. Op andere foto's poseert hij trots, in designerkleding, voor verschillende zeer symbolische monumenten: de Sagrada Familia, de Eiffeltoren, het Atomium... Deze beelden helpen om voor zijn vrienden en familie thuis het idee van een Europees eldorado te versterken.

Hoewel hij gemakkelijk over zijn leven praat, heeft hij een wantrouwende houding tegenover anderen: "*Weet je, ik ben nu zeven jaar in Europa en ik vertrouw niemand. Vrienden bestaan niet. Je bent op jezelf aangewezen, je kunt alleen jezelf vertrouwen. Hier zit je in de gevangenis, niemand kijkt naar je om. Je zit vol blauwe plekken, niemand kijkt naar je.*"

Hij heeft nog steeds de littekens van een meswond in zijn borst uit een gevangenis in Nederland en een litteken op zijn gezicht van zijn tijd in de Fleury gevangenis in Parijs. Hij werd gearresteerd voor de verkoop van drugs, maar op dit moment probeert hij te stoppen en minder te roken omdat "*iedereen die rookt slaapt. Ik moet fit blijven als iemand me aanvalt. Daarom doe ik 150 squats per dag.*"

Hij kent de diensten op zijn duimpje (hij noemt sommige hulpverleners zelfs familieleden) en is in bijna een dozijn verschillende opvangcentra in België geweest: "*Er bestaat niet zoiets als het beste, ze deugen allemaal niet. Ik werd constant overgeplaatst van het ene centrum naar het andere omdat ik problemen had. Eén keer met een andere Marokkaan omdat ik 's avonds*"

naar muziek luisterde, problemen. Een andere keer met een paranoïde persoon, problemen...

De politie in het Zuid-gebied kent hem ook goed. Hij zegt dat anderen een valse identiteit kunnen opgeven als ze worden aangehouden, maar dat dit voor hem niet langer mogelijk is, omdat hij al te lang bijna dagelijks in het Zuidstation-gebied komt. De laatste keer werd hij bang gemaakt door een politieagent die hem vertelde dat hij bij verstek was veroordeeld. Meerdere keren vraagt hij de teams hem te helpen contact op te nemen met zijn advocaat om het verhaal tot op de bodem uit te zoeken: "*bovendien zegt ze dat het een gratis advocaat is, maar het is niet gratis*". Je kunt zien dat hij zich hier zorgen over maakt en hij heeft de afgelopen dagen niet kunnen slapen.

Op Eid-dag halen de arbeiders een groot wit papieren tafelkleed tevoorschijn en nodigen ze alle jongeren uit om erop te komen schrijven. **Anas schreef in grote letters "Libertad hasta la muerte", vrijheid tot de dood: "Vrijheid is het belangrijkste.**

Als hij het over de toekomst heeft, legt hij uit dat hij graag elektricien wil worden. Hij was begonnen met een opleiding in een Fedasil-centrum, maar dat stopte allemaal toen hij achttien werd. Als we elkaar voor het laatst ontmoeten, vertelt hij dat hij diezelfde avond nog het hotel moet verlaten waar hij verblijft. Hij weet niet wat morgen zal brengen...

Dit is het verhaal van een van de meer dan honderd niet-begeleide minderjarigen van Noord-Afrikaanse origine die elk jaar in Brussel aankomen en door de straten zwerven - voor een paar dagen, een paar weken of een paar maanden. **Hoewel ze allemaal de ervaring delen van ballingschap, het oversteken van grenzen en het zich voor een bepaalde tijd vestigen in de straten van de hoofdstad, heeft elk van hen toch een eigen geschiedenis, specifieke kenmerken en persoonlijke aspiraties die hen individueel definiëren.** Ze vormen geen homogene groep, verre van dat.

Ondanks deze diversiteit lopen er steeds terugkerende rode draden door de individuele reizen van deze jongeren. Er zijn zoveel rode draden die we in dit boek onderzoeken om deze NBMV's te onderscheiden van de andere jongeren die op het grondgebied aanwezig zijn. Wie zijn deze jonge Noord-Afrikaanse minderjarigen, die door professionals soms "zwervende NBMV's" of "NBMV's van het Zuidstation" worden genoemd?

§1 Portretten... in cijfers

Methodologische box - Moeilijkheid om het fenomeen te kwantificeren

Het is een complexe taak om het aantal zogenaamde "zwervende" asielzoekers die voor een bepaalde tijd in België terechtkomen, precies te kwantificeren. Een gecombineerde analyse van verschillende activiteitenverslagen stelt ons echter in staat om belangrijke tendensen waar te nemen en zo nauwkeurig mogelijk de omvang van het fenomeen en de socio-demografische kenmerken van deze populatie te schetsen. In dit onderzoek worden twee verschillende maar complementaire gegevensbronnen gebruikt:

- Enerzijds zijn er de cijfers voor verenigingen, via de telling van mobiele teams die rechtstreeks op het terrein werken met jongeren van Noord-Afrikaanse afkomst. Een

voorbeeld is SOS Jeunes, dat in zijn activiteitenverslag van 2022 172 jongeren van Noord-Afrikaanse afkomst telde die via het team "Zuidstation" werden ontmoet. De cijfers voor 2021 laten 191 jongeren zien.

- Ten tweede de institutionele cijfers, die afkomstig zijn van de federale overheid via meldingen van minderjarigen bij de Dienst Voogdij (DV), die deel uitmaakt van de Federale Overheidsdienst Justitie. In tegenstelling tot het rapport van SOS Jeunes hebben de cijfers van dit rapport betrekking op alle eerste meldingen van NBMV van Noord-Afrikaanse afkomst die op nationaal niveau bij de DV zijn gedaan, en dus niet alleen op jongeren die in het gebied rond het Zuidstation aanwezig zijn. Bovendien gebruiken sommige jongeren schuilnamen en kunnen ze meerdere keren worden meegeteld. Om deze twee redenen zijn de gerapporteerde cijfers consistent: de DV registreerde 599 jongeren van Noord-Afrikaanse afkomst tussen januari en november 2022.

De waargenomen discrepanties zijn daarom het resultaat van twee zeer verschillende contexten voor het verzamelen van gegevens. In alle gevallen vereisen deze gegevens, die vaak gebaseerd zijn op getuigenissen zonder identiteitsdocumenten, een zorgvuldige interpretatie, wat de complexiteit van deze voortdurend veranderende sociale realiteit onderstreept.

Als we ons onderzoek beperken tot de in Brussel aanwezige NBMV's van Noord-Afrikaanse afkomst, dan zwerven er elk jaar minstens tweehonderd jongeren - voor een bepaalde tijd - door de straten van de hoofdstad.

EEN OVERWEGEND MANNELIJK PUBLIEK

De NBMV-populatie die bekend staat als "zwerfend" bestaat bijna uitsluitend uit jongens. Van de 191 jongeren die in 2021 door SOS Jeunes werden gezien, werden slechts vijf meisjes geïdentificeerd. De meesten van hen zijn geboren in Spanje of Frankrijk en hebben, als gevolg van een ingewikkelde familiegeschiedenis, een NBMV leren kennen via kinderbeschermingsnetwerken van de staat. Ze hebben toen uit "liefde" of "zin in vrijheid" besloten om de groep te volgen op zijn zwerftochten. Hoewel ze bepaalde kenmerken gemeen hebben met de jongens in de groep (gebruik van psychoactieve stoffen, leven op straat, enz.), hebben ze zeer specifieke achtergronden en problemen die een heel ander onderzoeksproject zouden rechtvaardigen. In het totale aandeel van NBMV dat in 2022 bij de Dienst Voogdij is gemeld, zijn meisjes ook ondervertegenwoordigd, aangezien ze 15% van het publiek uitmaken (alle nationaliteiten samen).

"We hebben bijna allemaal jongens gehad, maar we hebben twee of drie meisjes gehad. Maar de meisjes, ze zijn... Het is moeilijk. Er is een vreemde relatie waarbij je niet weet wie er controle heeft over wie. En uiteindelijk maak je je zorgen over het meisje, over wat ze gaat doen op straat omdat het daar zwaar is. Ja, soms hangt het ervan af: kan ze met de groep optrekken of niet. Er zijn veel factoren die meespelen en de meisjes hebben vaak moeilijke profielen en veel geweld ervaren. Maar het zijn er niet veel. We hebben er niet veel gezien". (S., maatschappelijk werker)

Deze sterke mannelijke aanwezigheid in de groep heeft een directe impact op de manier waarop ze socialiseren, die gevormd wordt door mannelijke waarden zoals fysieke kracht, het gebruik van geweld, dominante relaties, de cultus van prestatie en de noodzaak om moed te

tonen⁵. Dit zijn allemaal logica's die essentieel zijn om het leven op straat aan te kunnen en van dag tot dag te overleven. **In deze vaak vijandige omgeving is het een kwestie van overleven om de schijn op te houden door je mannelijkheid te overdrijven.**

EEN VOORTDURENDE AFWEGING VAN DE LEEFTIJD

SOS jeunes rapporteert de aanwezigheid van NBMV tussen elf en achttien jaar, met een aanzienlijke meerderheid van jongeren tussen zestien en zeventien jaar (77%). De meeste jongeren die we tijdens onze interviews en ons veldwerk hebben ontmoet, bevestigen deze statistieken. Ze zeiden dat ze hun land gemiddeld verlaten hadden toen ze ongeveer twaalf jaar oud waren. Deze "oudere" leeftijd verwijst naar het feit dat ze vaak in België aankomen na een migratie van meerdere jaren vanuit hun land van herkomst. **België is lang niet de eerste plaats waar deze jongeren door Europa zwerven**, en sommige professionals vragen zich af of België niet wordt gezien als een "uitweg" voor deze jongeren, die hier aankomen wanneer alle andere plannen mislukt zijn.

"In eerste instantie wilde ik in Italië blijven, maar ik kwam erachter dat de persoon naar wie ik toe wilde, mijn oom, in de gevangenis zat. Dus verhuisde ik naar Frankrijk. Ik heb vrienden in Frankrijk. Maar Frankrijk was niet aardig voor me, dus wilde ik naar Duitsland. En de mensen die van het ene land naar het andere gingen, vertelden me: het is duurder om van Frankrijk naar Duitsland te gaan, honderdveertig euro. Ik heb veertig euro. Veertig euro, vertelde hij me, was om in België te komen. En ik kwam naar België om een beetje te werken, twee of drie dagen, en toen naar Duitsland. (Ali)

Het is moeilijk om gegevens te krijgen over hun echte leeftijd omdat ze regelmatig onjuiste leeftijden en namen gebruiken om toegang te krijgen tot bepaalde diensten - vaak gereserveerd voor een bepaalde leeftijdsgroep.

Minderjarigheid beïnvloedt de zorg en diensten waartoe jongeren toegang hebben - niet in het minst omdat minderjarigen dubbel beschermd worden: door internationale mensenrechtenverdragen en door internationale verdragen over kinderrechten (bv. het IVRK). Als NBMV in België is het bijvoorbeeld mogelijk om een woning te krijgen in het officiële opvangnetwerk voor asielzoekers, zelfs als je geen internationale bescherming aanvraagt. Bovendien worden minderjarigen zelden naar de gevangenis gestuurd voor strafbare feiten en kunnen ze niet in gesloten centra worden vastgehouden in afwachting van een gedwongen terugkeer naar hun land van herkomst. In veel gevallen geldt: **hoe jonger de NBMV, hoe kwetsbaarder ze worden geacht en hoe meer kans ze maken op passende zorg.**

"Jongeren onder de vijftien jaar hebben de grootste kans om opgenomen te worden in een officiële zorgnetwerk. Gezien hun jonge leeftijd worden ze als kwetsbaar beschouwd en kunnen we een centrum kiezen dat geschikt is voor hen. Want het grote probleem met al deze jongeren is dat ze in Brussel willen blijven (een groot stedelijk gebied) en Fedasil biedt geen centra aan in Brussel. In 99,9% van de gevallen worden ze naar Sugny (een zeer landelijk gebied) gestuurd als ze ouder zijn dan 15 jaar en geen asiel aanvragen. Als we een dertien- of veertienjarige naar Fedasil begeleiden, wordt hij naar Brussel gestuurd. (M., maatschappelijk werker)

⁵ Dit doet denken aan de naam van de Rivotril die ze gebruiken, vaak "Madame Courage" genoemd (zie Hoofdstuk 3).

Hoewel de minderjarigheid bepaalde voordelen met zich meebrengt, blokkeert het ook de toegang tot opvangvoorzieningen die voor volwassenen zijn gereserveerd. Gezien het beperkte aantal beschikbare plaatsen in het niet-formele opvangnetwerk voor minderjarigen, moeten NBMV's in sommige gevallen doen alsof ze meerderjarig zijn om toegang te krijgen.

Het opgeven van de leeftijd, al dan niet de juiste, heeft daarom directe gevolgen voor de huisvestings- en opvangmogelijkheden voor jonge NBMV's. Om al deze redenen hield Anas lange tijd vol dat hij minderjarig was in België, zelfs nadat hij meerderjarig was geworden. Hij beschouwde deze aanpak als de meest voordelige voor zijn onmiddellijke behoeften. Dit is slechts één van de vele voorbeelden van hoe poreus de grens tussen minderjarigen en jongvolwassenen kan zijn.

"Ons grootste deel van het werk zal bestaan uit de 16- tot 20-jarigen. Als ik 20 zeg, zeggen ze tegen zichzelf dat ze minderjarig zijn. Maar ze zijn tussen de 16 en 20 (...) we gaan nooit de leeftijd van de jongere in twijfel trekken, dat is niet wat wij hoeven te doen" (M., maatschappelijk werker)

In België ligt de verantwoordelijkheid voor het officieel bepalen van de leeftijd van een jongere bij de Dienst Voogdij. Als de autoriteiten twijfels hebben over de leeftijd van het kind, wordt voor de leeftijdsbepaling een drievoudige bottest gebruikt die keer op keer wordt bekritiseerd, vooral omdat hij gebaseerd is op de botrijpingstabellen van witte, westerse bevolkingsgroepen. Het wordt echter nog steeds gebruikt bij gebrek aan andere alternatieven die door de overheid als voldoende objectief worden beschouwd.

Het gebrek aan harmonisatie van Europese praktijken met betrekking tot het al dan niet erkennen van de status van minderheid versterkt de fysieke zwerftocht van NBMV's en moedigt hen impliciet aan om naar een ander land te verhuizen zodra ze in een bepaald gebied als volwassene worden erkend.

"Als hij meerderjarig werd verklaard in Parijs, heeft hij alles gedaan wat hij kon - procedures, alle centra doorlopen. Helaas werd hij in Parijs meerderjarig verklaard, dus is hij naar Brussel gekomen om zijn geluk te beproeven". (S., maatschappelijk werker)

De leeftijd van deze jongeren heeft ook een invloed op hun houding tegenover hulp- en zorgdiensten: tussen de jongeren, die terughoudender zijn, en de ouderen, die het leven op straat meer beu zijn.

"Er zijn veel verschillende profielen, veel verschillende situaties. Maar we zien nog steeds bepaalde dingen in functie van de leeftijd veranderen. Vaak komt er een moment dat ze de balans opmaken en zeggen 'fuck it, ik heb nog steeds niets'. Ik sta op het punt om volwassen te worden en ik heb niets. Nu ben ik het kwijt, ik heb geen diploma's, ik heb geen baan, ik heb niets. De jongste jongeren zijn vaak het moeilijkst om mee in contact te komen. Jongeren zijn erg achterdochtig, erg verlegen. Oudere mensen zijn afgestompt, ze hebben alles gezien en meegemaakt. (F., juridisch medewerker)

Zoals we eerder zagen, valt Anas in deze tweede categorie. Na een aantal jaren door Europa te hebben gezworven, besloot hij een duale opleiding te volgen om elektricien te worden. Helaas maakte de datum voor zijn meerderjarigheid een abrupt einde aan deze mogelijkheid. Hij beseft, ontgoocheld, dat België hem geen enkele administratieve oplossing meer kan bieden, waardoor hij alleen nog maar gevangenisstraf of een langdurig leven in de illegaliteit

overhoudt. Dit verhaal kwam ook naar voren in de interviews die we met andere jongeren hielden:

"Dat is mijn grootste spijt, want in Spanje kun je zeggen: ja, ik was echt minderjarig, maar ik had ook het brein van een minderjarige die niet begreep dat ik gokte met mijn toekomst, en dat is iets waar ik spijt van heb. Als ik het geduld had gehad om te wachten, had ik de documenten gehad. En ik had het liever sneller gehad. Dus dat is iets waar ik spijt van heb. Je hoeft je leven niet op zijn kop te zetten, maar als ik in Spanje was gebleven, ja, dan was ik nu Spaans geweest. (Ibrahim)

JONGEREN UIT DE MAGHREB

De NBMV's die rond het Zuidstation worden aangetroffen zijn jongeren uit de Maghreb, voornamelijk uit Marokko en Algerije. De cijfers van SOS jeunes voor 2022 vermelden een percentage van respectievelijk 72% en 23% (en 8% Tunesische jongeren), terwijl de Dienst Voogdij meldt dat 60% van de jongeren uit Marokko en 39% uit Algerije afkomstig zijn (er zijn geen statistieken beschikbaar voor NBMV's van Tunesische afkomst).

"We zien niet veel Algerijnen omdat er een grote gemeenschap in Parijs is, dus er komen maar heel weinig Algerijnen naar Brussel. We zien veel Casaoui, d.w.z. uit Casablanca, en Tangerino, d.w.z. uit Tanger". (S., maatschappelijk werker)

Observaties op het terrein wijzen in deze richting. Op een dag ontmoetten we, in gezelschap van een NBMV, M., en een maatschappelijk werker, twee jongeren op straat die net in Brussel waren aangekomen. Toen ze zich voorstelden als Algerijnen, vloekte M.: *"Verdomde Algerijnen! Algerijnen horen in Frankrijk. En Marokkanen in België.*

Dit citaat onthult de manier waarop gebieden worden verdeeld, niet alleen op Brussels niveau, maar ook op Europees niveau (zie hoofdstuk 2). Een sectorisering van de ruimte waarbij iedereen op het hem toegewezen plein moet blijven. Dit verklaart gedeeltelijk de verankerde mobiliteit die kenmerkend is voor de zogenaamde "zwervende" NBMV's: **de verankering in bepaalde specifieke gebieden van de stad is met name te danken aan het feit dat de andere gebieden al bezet zijn door andere groepen.** Deze versnippering van de ruimte kan niet alleen worden waargenomen op basis van nationaliteit (NBMV's van Eritrese en Soedanese afkomst verblijven bijvoorbeeld vaak rond het Noordstation), maar soms ook op basis van hun woonplaats.

Voor deze jongeren, van wie de meesten uit de buitenwijken van grote steden zoals Casablanca of Tanger komen, is hun woonplaats een sleutelement in de opbouw van hun identiteit. Talrijke voorbeelden uit het veld ondersteunen deze bewering. Vooral op hun Facebook-accounts voegen velen van hen "Tangérino" of "Casaoui" toe na hun voornaam. Een andere anekdote uit het veld is veelzeggend: op een middag vertelde Anas dat hij boos was op een maatschappelijk werkster omdat ze naar zee was gegaan met jonge Casaoui, die ook in een opvangcentrum verbleven, terwijl zij, afkomstig uit Tanger, op straat waren achtergelaten. Nog een bron van onrecht voor hem.

Het is verre van ons om jongeren te essentialiseren en hen alleen maar te associëren met hun nationaliteit, laat staan met hun stad van herkomst. Maar het is belangrijk om te begrijpen in welke mate dit element een onderdeel is van hun identiteit - niet alleen de identiteit die ze voor zichzelf creëren, maar ook de identiteit die hen wordt opgelegd - en dat **nationaliteit zeer**

concrete implicaties heeft op administratief vlak en in termen van de sociale en gezondheidsdiensten die al dan niet voor hen beschikbaar zijn.

Het lijkt er ook op dat het verschil in nationaliteit tussen Noord-Afrikaanse NBMV's tot verschillende migratieroutes leidt - jonge Marokkanen reizen bijna systematisch via Spanje, terwijl jonge Algerijnen en Tunesiërs meestal via Italië gaan.

Tijdens veldonderzoek ontmoetten we jongeren van drie verschillende nationaliteiten, met een sterk overwicht van NBMV's met de Marokkaanse nationaliteit. Hoewel hun achtergronden aanzienlijk verschilden, bleven sommige problemen die intrinsiek verbonden zijn met hun situatie als zwervers op Europees grondgebied onveranderd: het ontbreken van een vast en welomlijnd migratieplan, het ontbreken van enig vooruitzicht op een verblijfsrecht, veelvuldig drugsgebruik en risicogedrag, en een overwegend repressieve benadering van hun zorg.

Factsheet - Marokko, een korte presentatie

Marokko heeft een bevolking van 37 miljoen mensen, waarvan ongeveer een derde (28,5%) kinderen onder de 15 jaar zijn.

De resultaten met betrekking tot het onderwijsniveau van de bevolking van 10 jaar en ouder tonen aan dat 31,2% geen onderwijsniveau heeft (bevolking die nooit naar school is geweest, maar eventueel alfabetiseringscursussen heeft gevolgd), en 46,9% het niveau van basisonderwijs heeft bereikt (basisonderwijs en lager secundair onderwijs), terwijl het aandeel van degenen die hoger onderwijs hebben genoten niet hoger is dan 9,5%.

Bron: Nationaal bevolkings- en gezinsgezondheidsonderzoek (ENPSF - 2018) - Marokkaans ministerie van Volksgezondheid

Kinderarbeid is een belangrijk fenomeen in Marokko. Volgens schattingen van het Haut-Commissariat au Plan (HCP) zijn 200.000 kinderen tussen 7 en 17 jaar economisch actief, oftewel 2,7% van deze leeftijdsgroep. Dit fenomeen komt vooral voor op het platteland, waar 75% van de kinderarbeid in Marokko is geconcentreerd.

Bron: HCP

In 2018 leefden bijna 30.000 kinderen op straat in Marokko, en dat aantal stijgt nog steeds. De toename is gemakkelijk in context te plaatsen: vandaag leeft 65% van de Marokkaanse bevolking onder de armoedegrens. Armoede en werkloosheid, die veel gezinnen treffen, en het gebrek aan zorg en genegenheid dat sommige kinderen ontvangen, zijn allemaal factoren die deze jongeren op straat zetten.

Bron : Bayti, vzw

Vanuit het oogpunt van hun gezinssituatie lijkt het erop dat de NBMV die bekend staan als "zwervers" voornamelijk afkomstig zijn uit gebroken gezinnen, eenoudergezinnen, vaak gekenmerkt door de afwezigheid van de vader en/of in een situatie van armoede of lagere middenklasse.⁶

Deze familiale basis is wat de NBMV-zwervers rond het Zuidstation onderscheidt van de straatkinderen in Marokko. De eerstgenoemden onderhouden banden met hun familie, ook al zijn die soms verzwakt, terwijl de laatstgenoemden vaak wezen zijn, zonder familienetwerk,

⁶ Zie Peyroux, O. (2020). Adolescents en migration ou les multiples facettes de la mondialisation. *Bestuur & Onderwijs*, 166, 25-28.

en daarom minder sociaal, economisch en cultureel kapitaal hebben, waardoor de meesten van hen Europese migratie niet overwegen. Het voortbestaan van deze band met de familie wordt voor de meeste van de zogenaamde "zwervende" NBMV gekenmerkt door het sturen van geld naar het land om hun moeder te helpen en om hun status binnen hun familie te veranderen, waardoor ze een beschermende, zelfs onmisbare figuur in het familie-evenwicht worden.

§2 Niet-begeleide minderjarige vreemdelingen

EEN WETTELIJKE STATUUT MET RECHTEN

In dit portret vertelt Anas over het verlies van rechten als gevolg van het verlies van zijn status als niet-begeleide minderjarige vreemdeling. Volgens de programmawet van 24 december 2002 over voogdij (bekend als de Tabita-wet) verwijst dit acroniem naar een niet-begeleide minderjarige vreemdeling, d.w.z. **elke persoon jonger dan achttien jaar die zich op Belgisch grondgebied bevindt, zonder begeleiding van een persoon die het ouderlijk gezag uitoefent en die onderdaan is van een derde land**. Zij moeten zich ook in één van de volgende situaties bevinden: "- ofwel een aanvraag tot erkenning van de vluchtelingenstatus hebben ingediend; - ofwel niet voldoen aan de voorwaarden voor toegang tot het grondgebied en verblijf zoals bepaald door de wetten betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen". (art. 5 van de Tabita-wet). Behoren tot de categorie "NBMV" in België geeft toegang tot een hele reeks rechten, waaronder het recht op een voogd aangesteld door de Dienst voogdij om hen te vertegenwoordigen (art. 3 §2, 1° van de Tabita-wet) en het recht op een plaats in een opvangcentrum.

Deze opvang - van alle NBMV-groepen - is een federale verantwoordelijkheid, georganiseerd door het federale agentschap dat verantwoordelijk is voor de opvang van aanvragers van internationale bescherming (Fedasil). Fedasil wordt in deze taak gesteund door de Federatie Wallonië-Brussel via het beheer van Jeugdhulp en de ondertekening van het Plan MENA in 2015. Dit samenwerkingsakkoord voorziet in honderddertig opvangplaatsen in specifieke voorzieningen voor Jeugdhulp en veertig plaatsen in gastgezinnen voor de meest kwetsbare NBMV.

De aanvullende rol van de jeugdhulp bij de opvang van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen laat zien hoe de overheid naar deze doelgroep kijkt: **Geconfronteerd met de tegenstelling tussen openbaar beleid voor de bescherming van kinderen en immigratiecontrole, worden ze in de eerste plaats beschouwd als personen zonder wettig verblijf en niet als kinderen die recht hebben op passende opvang**. . Deze aanpak verschilt sterk van die van andere Europese landen zoals Frankrijk en Spanje, waar de jeugdbescherming in de eerste plaats verantwoordelijk is voor de opvang van deze jongeren. Veel actoren in de Belgische kinderopvangsector pleiten voor dit laatste model. Het Verdrag inzake de Rechten van het Kind van 1989 garandeert gelijke rechten voor alle kinderen die in het land aanwezig zijn, ongeacht hun nationaliteit en of ze al dan niet een verblijfsvergunning hebben.

Theoretische doos - Een trapontvangststelsel

De ontvangst van NBMV zoals georganiseerd door Fedasil is verdeeld in drie fasen.

De eerste fase, observatie, vindt plaats in speciale centra genaamd observatie- en oriëntatiecentra (OOC) en heeft als doel om de minderjarigheid van de jongere te bevestigen en zijn sociale, medische en psychologische behoeften te identificeren, om hem vervolgens naar een geschikte structuur te leiden.

In de tweede, stabilisatiefase wordt de jongere dan doorverwezen naar een collectieve opvang met educatieve begeleiding, waar hij of zij geleidelijk wordt voorbereid op een grotere zelfstandigheid.

De derde fase is de autonome fase. Het gaat enkel om jongeren ouder dan 16 jaar van wie de aanvraag voor internationale bescherming werd aanvaard. Ze worden naar lokale opvanginitiatieven (LOI) geleid door een OCMW of individuele accommodatie aangeboden door een NGO/vereniging - gefinancierd door Fedasil - om zich voor te bereiden op zelfstandig wonen.

Om vele redenen (zie hoofdstuk 4) is dit lineaire opvangtraject niet aangepast aan de specifieke behoeften van bepaalde NBMV-groepen. Om dit aanbod te versterken en de opvang van een groter aantal NBMV-groepen mogelijk te maken, is onlangs een fase vóór de opvang ingevoerd, die door verenigingen zoals Samusocial en Plateforme Citoyenne wordt beheerd.

In de praktijk worden de twee verplichtingen van België (zorgen voor een voogd en passende huisvesting voor de NBMV die op zijn grondgebied aanwezig zijn) ondermijnd door de huidige nationale migratiecontext: de federale instellingen zijn niet langer in staat om hun opdrachten, die de kern van hun werk vormen, te vervullen. Enerzijds heeft België niet langer voldoende voogden om het groeiend aantal NBMV's (van alle origines) in het land op te vangen. Op 16 oktober 2023 wachtten bijna 1.300 minderjarigen op de benoeming van een voogd. Zonder voogd is het niet mogelijk om een administratieve procedure zoals een aanvraag voor internationale bescherming te starten. Anderzijds treft de⁷ opvangcrisis die België momenteel doormaakt ook minderjarigen. In de zomer van 2022 zijn er meermaals NBMV's op straat achtergelaten omdat Fedasil er niet in slaagde om voor hen een opvangplaats te vinden. Dus moeten de verenigingen de taak van de staat overnemen. Maar zij bereiken zelf het verzadigingspunt.

EEN CATEGORIE MET VERSCHILLENDE MIGRATIETECHNIKEN

De NBMV-categorie omvat een verscheidenheid aan migrerende realiteiten. Een eerste onderscheid wordt meestal gemaakt tussen ;

- NBMV die internationale bescherming zoeken (DPI), van wie de meerderheid jongens zijn met de Afghaanse nationaliteit (Myria, 2022), die zich meestal inschrijven voor de zorg- en huisvestingsprogramma's van de staat die voor hen beschikbaar zijn.

⁷ De term "crisis" kan hier in vraag worden gesteld door het bijna structurele karakter van het tekort aan plaatsen en de onwil van de Staatssecretaris voor Asiel en Migratie (Nicole de Moore) om een opvangplaats te voorzien voor elke vreemdeling die bescherming zoekt in België. Deze opvangcrisis moet gezien worden als de nieuwe opvangnorm die de overheid stelt in het Belgische migratielandschap, ook al is ze in tegenspraak met de normen van het internationaal recht zoals vastgelegd in de Conventie van Genève uit 1951.

- NBMV die geen aanvrager zijn van internationale bescherming (NDPI), die meestal worden opgevangen binnen het onofficiële netwerk (verenigingen, burgers, enz.).

Deze twee groepen zijn op hun beurt weer onderverdeeld in verschillende heterogene subgroepen. Bijvoorbeeld, binnen de NBMV NDPI wordt een verder onderscheid gemaakt door professionals. Ten eerste, de NBMV NDPI die bekend staan als "in transit", voornamelijk uit Eritrea en Soedan, met als doel het Verenigd Koninkrijk te bereiken via België. In Brussel vestigen ze zich vooral in de buurt van Noordstation. Voor deze groep is België vaak slechts een opstapje op weg naar het bereiken van hun doel en ze willen niet in de eerste plaats een levensproject in België opbouwen. Om deze redenen willen ze vaak onder de radar van de Belgische staat blijven en zich gedeisd houden bij de politie. Ten tweede, de NBMV NDPI bekend als "zwerfers", de doelgroep van dit onderzoek, die zich onderscheiden door de afwezigheid van een specifiek migratieplan. Ze komen oorspronkelijk uit de Maghreb en wonen meestal in de buurt van het Zuidstation.⁸

Het belangrijkste criterium om deze drie groepen van elkaar te onderscheiden is hun land van herkomst, een kenmerk dat een directe invloed heeft op hun kansen om in België te blijven. In tegenstelling tot de eerste twee profielen komen de zogenaamde "zwerfende" NBMV niet uit een land in oorlog en de (relatieve) politieke stabiliteit van hun land brengt hun vooruitzichten op verblijfsrechten in het gedrang. Bovendien **bepaalt de categorie waarin de minderjarige wordt ingedeeld tot welke opvang- en verblijfsoplossingen hij of zij toegang zal hebben.**

"Als ze geen asielzoekers zijn, gaan ze meteen naar Sugny (een heel landelijk gebied). Maar ze weten heel goed dat er veel meer centra voor asielzoekers zijn: Steenokkerzeel, Woluwé (in Brussel), ...". (F., maatschappelijk werker)

Getuigenissen van professionals benadrukken de ongelijkheden in de zorg, waarbij jongeren die geen internationale bescherming aanvragen rechtstreeks naar centra worden geleid die ver weg zijn van enig stedelijk centrum, terwijl verzoekers tot internationale bescherming (VIB) profiteren van beter bereikbare centra in de buurt van steden, een type centrum dat erg in trek is bij de zogenaamde "zwerfende" NBMV vanwege het potentieel dat de stad biedt (sociaal-culturele en sportieve activiteiten, werkmogelijkheden, enz.) Zwerfende" NBMV's worden ook geconfronteerd met administratieve belemmeringen bij de toegang tot onderwijs.

"Kijk bijvoorbeeld naar het verschil: een jongere die het centrum binnenkomt na de observatie- en oriëntatiefase duurt een maand en gaat dan naar de tweede fase. Een Afghaan, omdat hij ingeschreven is bij de Dienst Vreemdelingenzaken, begint op maandag met school. Ik heb een jonge Marokkaan. Ik moet elke dag naar het centrum bellen om te zeggen dat hij naar school moet. En het centrum zegt dan "Oh, maar we dachten dat als hij geen nummer van de vreemdelingendienst had, we hem niet konden inschrijven". En nu zitten we al vier weken in deze situatie, waarbij de voogd en ik dagelijks contact opnemen met het centrum en het centrum zegt: "Maar dit zijn situaties die we niet goed kennen. Ja, ja, we gaan ermee aan de slag". Het enige wat de jongere tegen me zegt is "Ik begrijp het niet. Er zit een Afghaan op school, hij kwam drie weken na mij aan en omdat ik Marokkaan ben, kan ik nog steeds niet naar school". (S., maatschappelijk werker)

⁸ Na de gebeurtenissen rond de repressie in het Gare du Midi in de zomer van 2023 is deze verankering geleidelijk aan het veranderen (zie hoofdstuk 2).

Deze verschillen in behandeling zijn frustrerend voor NBMV's. Dit geldt des te meer omdat het niet beperkt is tot objectieve criteria zoals een aanvraag voor internationale bescherming of het bezit van een nummer van dDVZ. Het is soms het resultaat van de vooroordelen en subjectieve voorstellingen van de professionals die betrokken zijn bij de zorg voor zogenaamde "zwervende" NBMV's. Sommige jongeren worden bijvoorbeeld stiefmoederlijk behandeld. Sommige jongeren worden bijvoorbeeld gestigmatiseerd vanwege hun gebruik van psychoactieve stoffen, ondanks de heterogene praktijken binnen de groep. Daarnaast kunnen andere categorieën minderjarige jongeren ook gekenmerkt worden door middelengebruik en aanzienlijk psychisch lijden, alleen kan het gebruik minder zichtbaar of meer sociaal geaccepteerd zijn (alcohol en cannabis in plaats van oplosmiddelen en medicijnen, bijvoorbeeld).

"Op een bepaald moment moesten we een selectie maken omdat ze weigerden jongeren met te veel consumptie toe te laten. Dus we waren streng tegenover de jongeren door hen uit te leggen dat ze veel te veel hadden gedronken. Ik wil je niet daar naartoe brengen omdat ik je nu vertel dat als je daar iets verkeerd doet, dan worden alle Marokkanen, alle Noord-Afrikanen eruit gezet." (S., maatschappelijk werker).

Deze stigmatisering, geaccentueerd door de administratieve consequenties van hun nationale herkomst, versterkt het gevoel van sociale uitsluiting van de zogenaamde "zwervende" NBMV's zodanig dat ze hun uitgesloten status en sociale ongewenstheid tot een kenmerk van hun identiteit maken, dat ze rechtstreeks koppelen aan hun nationaliteit.

*"In Frankrijk] waren er wel hotels, maar die waren alleen voor Afghanen en Soedanezen. **Voor Marokkanen zoals ik was er niets.** Ik ben naar verschillende verenigingen gegaan, maar niemand heeft me geholpen." (Amir)*

§3 Jongeren in beweging?

"Zwerven is per definitie (...) nooit helemaal de norm: het is datgene dat neigt naar zijn overschrijding, zich identificeert met zijn ultieme en kwetsbare drempel, terwijl het gevangen is van zijn marges en grenzen, in spanning gehouden op zijn rand." (Namian, 2014, p. 35).

EEN KWESTIE VAN MOBILITEIT: TUSSEN BALLINGSCHAP, NOMADISME EN ZWERVEN

Door het concept 'zwerven' te gebruiken, willen we dus een heel specifiek publiek bereiken onder alle categorieën van NBMV die in België aanwezig zijn. Maar wat is de realiteit achter dit concept van zwerven? Wat zijn de voordelen en beperkingen van het gebruik van dit concept om de kenmerken van deze populatie te beschrijven?

Als we uitgaan van de gebruikelijke definitie van zwerven, kunnen we het beschouwen als "de actie van het zwerven, het lopen voor een lange tijd zonder een precies doel". (Larousse woordenboek, 2023). Het is dus een begrip dat intrinsiek verbonden is met het idee van ruimtelijke mobiliteit (zie *hieronder*), de eerste dimensie van het begrip zwerven, maar dat van meet af aan moet worden onderscheiden van andere soorten beweging.

Eenzijds is zwerven te onderscheiden van ballingschap (Bolzman, 2014). Ballingschap houdt een gedwongen vertrek uit een land in als gevolg van omstandigheden die vaak verband houden met geweld, politieke vervolging of ernstige bedreigingen. Het is een opgelegde breuk met de gebruikelijke plaats van leven, die leidt tot het zoeken van een toevluchtsoord elders. Zwerven daarentegen wordt gekenmerkt door onbepaalde of tijdelijke verplaatsingen over een of meer grondgebieden, zonder dat er noodzakelijkerwijs een precieze bestemming is. Het kan het gevolg zijn van het uiteenvallen van familie of werk, waardoor een vorm van voortdurende beweging zonder duidelijk doel ontstaat.

Het fundamentele onderscheid ligt dus in de vaak gedwongen aard en onderliggende motivatie van elke ervaring. Ballingschap is vaak gekoppeld aan dwingende externe factoren, terwijl zwerven het gevolg kan zijn van een persoonlijke keuze, complexe individuele familieomstandigheden of een leven in de marge van conventionele sociale structuren.

Aan de andere kant is zwerven niet hetzelfde als nomadisme. In tegenstelling tot nomaden **volgen zwerfjongeren geen vaste route en worden hun bewegingen niet geleid door een vooraf bepaalde richting**. Terwijl nomadisme georganiseerde mobiliteit met duidelijke bestemmingen impliceert, uit zwerven zich in mobiliteit zonder een precies doel. Weten waar je naartoe gaat is geen zwerven, en vooruit plannen evenmin.

Desalniettemin weerspiegelen beide figuren een ander begrip van de ruimte dan die van de sedentaire. Waar de sedentaire een begrensde en beperkte ruimte ziet, zien deze twee figuren van de "mobiele" een oneindige ruimte, een distributie zonder ruimtes of grenzen. Bovendien is hun onderscheidende kenmerk niet de constante beweging, maar eerder de mogelijkheid tot verplaatsing. Onder de zogenaamde "zwervende" NBMV vinden we deze ruimtelijke mobiliteit in de vorm van ultramobiliteit op Europese schaal. Ze hebben van internationale mobiliteit een echte *modus operandi gemaakt*, ook al is het meer een noodzakelijke overlevingsstrategie dan een vrijwillige keuze: ze zien Europa als een groot land waarbinnen ze moeten navigeren om toegang te krijgen tot verschillende soorten zorg en kansen (zie hoofdstuk 2).

DE GESLOTEN DEUREN VAN HET VERBLIJFSRECHT

Deze ruimtelijke mobiliteit vindt altijd plaats aan de rand van de samenleving. De NBMV's die bekend staan als "zwerfers" bevinden zich in "grenssituaties" waarin ze nauwelijks in de maatschappij blijven maar altijd op het randje zijn, dicht bij het kantelen over de rand. Deze situaties houden rechtstreeks verband met het al dan niet legaal kunnen bestaan in België. Omwille van hun nationaliteit hebben deze jongeren geen legale vooruitzichten wat betreft hun recht om in België te verblijven (zie kader *hieronder*).

De term "zwervend" die gebruikt wordt om deze jongeren te beschrijven, is daarom onlosmakelijk verbonden met de administratieve zwerftocht die ze ervaren. Het feit dat hun verblijfsrecht niet geregulariseerd kan worden, is het belangrijkste kenmerk dat hen onderscheidt van de andere NBMV-groepen die in het land aanwezig zijn. Deze administratieve impasse heeft een hele reeks praktische gevolgen voor de betrokken minderjarigen. Het belet de jongeren met name om toekomstplannen te maken en deel te nemen aan institutionele zorg op middellange en lange termijn.

"Er is die onmogelijkheid om een administratief bestaan te hebben, wat betekent dat we op een of andere dag vast komen te zitten. En zelfs dan is het moeilijk om tegen

een jong iemand te zeggen: hou vol, je zult later iets hebben, terwijl we weten dat dat niet het geval is. Het is heel, heel zeldzaam. Jonge mensen komen hier op zestienjarige leeftijd. De kans is groot dat, ook al hebben ze alles perfect gedaan, hun huiswerk gemaakt, naar school gegaan enzovoort, dat ze op hun achttiende nog steeds het bevel krijgen om het land te verlaten". (F., maatschappelijk werker)

Theoretisch kader - De opties die beschikbaar zijn voor " zwervende" NBMV in termen van regularisatie/verblijfsrecht in België

In theorie zijn er twee procedures om een verblijfsrecht in België te verlenen aan NBMV's van Noord-Afrikaanse afkomst.

Ten eerste is er de mogelijkheid om een aanvraag in te dienen voor internationale bescherming, die geregeld wordt door de artikelen 50 en volgende van de wet van 15 december 1980 en door de Conventie van Genève van 1951. Hiervoor moet levensgevaar of angst voor vervolging in het land van herkomst worden aangetoond. Voor NBMV's uit de Maghreb is dit een weg die relatief weinig leidt naar een verblijfsrecht, vooral omdat Marokko niet wordt beschouwd als een land in oorlog of in gevaar, en hun migratie meer om economische redenen is.

Ten tweede is er de procedure voor duurzame oplossing, geregeld in de artikelen 61/14 en volgende van de wet van 15 december 1980, die bepalen dat de voogd van een NBMV bij de Cel Kwetsbare Personen van de Dienst Vreemdelingenzaken een verblijfsvergunning kan aanvragen voor zijn of haar voogd. Aan het einde van deze procedure wordt bepaald of een duurzame oplossing voor de NBMV alleen in België kan worden gevonden, in welk geval de minderjarige een verblijfsvergunning krijgt. De verschillende voorwaarden staan gedetailleerd in de tekst van de wet.

Bij het lezen van deze voorwaarden realiseren we ons dat voor NBMV's van Noord-Afrikaanse afkomst, hoewel een duurzame procedure in theorie mogelijk is, deze in de praktijk om twee belangrijke redenen niet toegankelijk is. Ten eerste hebben ze zelden identiteitsdocumenten uit hun land van herkomst. Ten tweede voldoen ze niet aan de voorwaarden voor de procedure, d.w.z. dat ze niet in hun land van herkomst kunnen worden opgevangen.

Het onderstaande voorbeeld is bijzonder veelzeggend:

"Over een paar dagen wordt hij achttien. Hij heeft het allemaal gedaan. Dat betekent dat hij van de drugs af is. Hij verbleef in een centrum. Hij heeft werk. Hij deed alles wat hem gevraagd werd. Hij nam weer contact op met zijn familie om documenten te krijgen en zo. Hij kan er niks aan doen maar hij valt eigenlijk in geen enkele categorie, zelfs niet voor de mogelijkheid om papieren te hebben, d.w.z. hij voldoet nu aan de voorwaarden voor school, het centrum, etc. Hij heeft een identiteitsbewijs verzameld en heeft documenten kunnen krijgen. Hij heeft een identiteitsbewijs verzameld, maar in feite heeft hij ouders in het land. Zijn moeder is gewoon hertrouwd en wilde hem eigenlijk niet meer, dus heeft ze hem eruit gegooid. En er is geen sprake van ernstige mishandeling of iets dergelijks. Maar in onze NBMV-wetgeving is dat niet aanvaardbaar omdat de moeder haar verantwoordelijkheden niet zomaar kan afschuiven. België is niet verplicht om jongeren op te nemen die we niet meer willen, dus we moeten bewijzen dat we geen familie meer kunnen vinden of garanties op opvang kunnen bieden. En dus deed hij alles wat hem gezegd werd en moest ik hem vertellen dat hij

in feite niet aan de voorwaarden voldeed om zelfs maar een kans te maken op [papieren] en dus ging hij naar het centrum. Dat is het, hij zal uit het centrum worden gezet, het is twee jaar geleden sinds hij zijn leven weer op orde heeft gebracht. Hij is echt een aardige jongen, hij werkt, dat is het, het gaat allemaal stoppen" (D., rechtshulpverlener).

Dit gebrek aan vooruitzichten op een verblijfsvergunning moet op Europees niveau worden gekwalificeerd. De meeste van deze zogenaamde "zwervende" NBMV hebben in feite de mogelijkheid om een verblijfsvergunning in Spanje te krijgen als ze meerderjarig zijn, onder bepaalde voorwaarden.

"Veel jongeren hebben eigenlijk de mogelijkheid om een verblijfsvergunning in Spanje te krijgen als ze achttien worden. Want er zijn voorzieningen in Spanje, maar terwijl ze wachten tot ze achttien worden, reizen ze door Europa, vooral om geld te verdienen en geld naar huis te sturen." (F., maatschappelijk werker)

Sommige jongeren maken misbruik van de communicatieproblemen tussen bepaalde Spaanse regio's en de centrale overheid om door Europa te blijven zwerven en geld te verdienen. Ze keren regelmatig terug naar Spanje om de autoriteiten te laten weten dat ze er nog steeds zijn. Anderen hebben deze kans echter verspeeld en komen niet meer in aanmerking.

"In Spanje, ja. Ik had papieren, maar dat is nu allemaal voorbij. Ze hebben mijn papieren niet vernieuwd omdat ik daar te veel problemen heb, weet je." (Youssef)

Voor professionals heeft dit gebrek aan vooruitzichten een negatieve invloed op het gebruik van het hulp- en zorgnetwerk door NBMV:

*"Hoe verwacht je van hen dat ze zichzelf motiveren om binnen de regels van de maatschappij te blijven als de maatschappij in feite tegen hen zegt: nu je alles hebt gedaan wat ik van je verwacht, zul je natuurlijk nooit papieren krijgen. (...) Als de deuren automatisch gesloten zijn, is het niet verwonderlijk dat deze jongeren in de marge blijven en niet ingaan op wat we ze te bieden hebben, aangezien **het enige wat we ze bieden een parkeerplaats is tot hun achttiende en we ze daarna weer op straat zetten**." (D., jurist)*

Zolang deze jongeren geen verblijfsrecht kunnen krijgen, zijn ze veroordeeld tot een leven in de marge van de samenleving. Deze marginalisering wordt ook weerspiegeld in de wijken waarin deze jongeren in Brussel wonen: eerder achtergestelde wijken en grensgebieden, tussen gemeenten, tussen politiezones, waar het gemakkelijker is om zich te nestelen in de gaten die de maatschappij laat vallen.

Laten we duidelijk zijn: op dit moment biedt **België geen (on)leefbare uitweg voor de zogenaamde 'zwervende' NBMV's**. Alle deuren naar administratieve regularisatie, hoewel theoretisch mogelijk, blijven in de praktijk gesloten. Het is een vernietigende vaststelling die professionals ook met ons delen:

"Het probleem voor deze jongeren is dat er geen uitweg is. De enige uitweg is de gevangenis van Haren." (G., juridische interventie professional)

DE VELE KENMERKEN VAN ZWERVEN

Daarnaast worden in de analyse van de situatie van de zogenaamde "zwerfende" NBMV's andere gemeenschappelijke noemers van alle zwerfsituaties (Le Clève, 2020) geïdentificeerd: sociaal en relationeel isolement, sociale onaangepastheid, afhankelijkheid en verslaving, psychisch lijden en risicogedrag. Deze noemers weerspiegelen de manier waarop het zwerven bij deze jongeren ook op psychologisch niveau wordt belichaamd: geestelijke gezondheid en drugsgebruik lijken twee kanten van dezelfde medaille te zijn (zie hoofdstuk 3).

De term "zwerfend" kan in twijfel worden getrokken. Zoals elke sociaal geconstrueerde categorie is deze beperkt en beperkend: in werkelijkheid hebben andere groepen in NBMV te maken met de veelvoudige problemen van zwerven.

"We zeggen ja, ze mogen komen slapen als ze niet drinken. Maar aan de telefoon met mijn collega's van het Noordstation stellen we nooit vragen over de consumptie van NBMV in transit. En zelfs degenen die wel drinken, zien we door de vingers (...), maar in feite consumeren de andere NBMV's ook, maar misschien minder opvallend". (S., maatschappelijk werker)

Het is echter **een concept dat ons, door de drievoudige administratieve/fysieke/psychische dimensie, in staat stelt om de verwevenheid van meervoudige en complexe behoeften van deze jongeren te begrijpen.** Het wijst op de behoefte aan sectoroverschrijdende zorg die rekening houdt met deze meervoudige aspecten. Het geeft ook inzicht in het proces van marginalisatie waaraan deze jongeren onderhevig zijn. De zwerftocht is dan symptomatisch voor deze "niet-plaatsbaren"; deze groep mensen die, door te veel vakjes van sociale interventie aan te vinken, nergens meer in passen⁹. Zwerven stelt de vooraf vastgestelde categorieën van mensen (drugsverslaafden/minderjarigen/migranten) ter discussie, die worden verondersteld afgebakende, homogene entiteiten te zijn.

Er moet ook worden opgemerkt dat de gemeenschappelijke kenmerken van zwerven gewoonlijk bij dakloze personen voorkomen. Ze komen veel minder vaak voor bij jongeren in de NBMV-leeftijd. Professionals geven daarom de voorkeur aan het begrip "zwerfende jongeren" boven dat van jonge daklozen - een term die mogelijk te confronterend is voor deze jongeren, die vaak verschillende strategieën proberen toe te passen om niet als zodanig in de publieke arena herkend te worden (veel aandacht besteden aan uiterlijk en hygiëne, pronken met hun sociale succes op sociale netwerken, enz.)

Om al deze redenen hebben we ervoor gekozen om de categorie "zwerven" niet volledig te deconstrueren, maar te blijven gebruiken, zonder het sociaal geconstrueerde aspect en de intrinsieke beperkingen ervan uit het oog te verliezen.

⁹ Voor een meer diepgaande kijk op de bredere problematiek van zwerfjongeren, zie de documentaire "Les Incasables", geproduceerd door het Forum-Bruxelles contre les inégalités in 2020, beschikbaar op: <https://www.le-forum.org/news/114/7/Les-incasables-le-documentaire->

Hoofdstuk 2 - Verankerde mobiliteit

Het verhaal: Youness, 17, en het verlangen om de wereld te ontdekken

Na een aantal weken wachten vanwege de schoolvakanties, lukte het ons eindelijk om een afspraak te maken bij de IPPJ voor een ontmoeting met drie jongeren. Samen met de tolk werden we naar een heel klein kamertje geleid aan het einde van een slecht verlichte gang, die ook gebruikt wordt voor vergaderingen met advocaten. De kamer kon nauwelijks de tafel, drie stoelen en vaste telefoon bevatten die waren opgesteld.

Als Youness de kamer binnenkomt, is dat met een enorme glimlach op zijn gezicht en duidelijk buiten adem. Hij begint met zich te verontschuldigen, omdat hij niet wist dat het interview vanmiddag was en dat hij midden in een voetbalwedstrijd zat.

Youness is zeventien jaar oud en geboren in Casablanca, Marokko. Hij zegt dat hij het huis verliet toen hij tussen de twaalf en dertien jaar oud was, maar hij kan het zich niet precies herinneren. Hij trekt nu dus al meer dan vier jaar door Europa: *"Het beeld dat ik van Europa had was dat alles toegankelijk was, dat het makkelijk was om werk te vinden, ik dacht dat ik veel aanbiedingen en kansen zou krijgen. Maar dat is niet waar, **Europa is niet zo makkelijk.**"*

België is het vijfde Europese land waar hij doorheen reist. In volgorde zegt hij dat hij naar Spanje, Frankrijk, Italië, Nederland en dan België is gereisd. Op een gegeven moment in het interview heeft hij het over "de eerste keer" dat hij naar België kwam, een paar jaar geleden. Ondanks zijn jonge leeftijd beheerst hij bijna vijf verschillende talen, een gevolg van alle landen waar hij doorheen heeft gereisd. Tijdens het interview spreekt hij de helft van de tijd Frans en de andere helft Arabisch.

Doorheen zijn verhaal lijkt Youness gedreven door een onverzadigbare dorst om de wereld te verkennen, waardoor hij regelmatig van de ene plaats naar de andere verhuist: *"Ik had het daar goed, ik weet niet waarom ik wegging. Ik wil heel Europa zien, mevrouw, daarom. Maar ik weet het niet meer. Ik had het goed in Rennes, ik had het heel goed, maar ik wou weg, ik wou Italië zien, ik wou... Nee, ik weet niet wat er met me gebeurd is. Ik was echt goed in Rennes, maar ik wilde Italië zien (lacht). **Mijn kinderdroom was om naar Italië te gaan, naar Napoli.**"*

Toch verbleef hij twee jaar in Italië, waarvan acht maanden in een opvangcentrum voor minderjarigen en de rest van de tijd bij neven en nichten. Daar ging hij naar school en kreeg hij een legale verblijfsvergunning. Toen zijn papieren afliepen, verliet hij Italië om een beter betaalde baan te vinden. Het lucratieve aspect is ook een belangrijke factor die zijn mobiliteit motiveert: *"Mevrouw, want daar [in Italië] kun je niet werken. Een salaris van 1000/1200 euro aannemen om niets te doen. Ik wil kleren kopen, van alles."*

In tegenstelling tot sommige andere jongeren die we tijdens dit onderzoek hebben ontmoet, heeft Youness weinig ervaring met het leven op straat. Voor zijn arrestatie woonde hij al enkele maanden in een flat in Anderlecht met twee vrienden die hij in Italië had leren kennen. Deze vriend had ook een tijdelijke job voor hem gevonden in de bouwsector.

Dit is een van de karakteristieke kenmerken van Youness' reis: een sterk informeel netwerk waarop hij kan terugvallen als hij hulp nodig heeft, vooral als het gaat om het vinden van huisvesting. Deze sterke ondersteuning verklaart waarom hij weinig beroep doet op het officiële hulp- en zorgnetwerk - of dat nu in Brussel is of in de andere steden die hij heeft

bezoekt. Hij houdt echter wel contact met een aantal van zijn opvoeders in het centrum in Italië: *"Dat is belangrijk, want ik ben niet ondankebaar, ik vergeet de mensen niet die me de hand hebben gereikt. (...) Wat goed was, was dat we goed behandeld werden. De begeleidersbehandelden ons eerlijk gezegd als hun eigen kinderen."*

In feite brengt hij niet veel tijd door in de buurt van het Zuidstation, waar hij bij zijn eerste bezoek een zeer slechte indruk kreeg: *"eerlijk gezegd vond ik het maar niks, ik vond het maar niks omdat ik mensen op de grond zag slapen en dat vond ik maar niks"*. Zijn ankerplaatsen in Brussel blijven beperkt en hangen rechtstreeks af van de verblijfsmogelijkheden: *"als ik in [Anderlecht] woon, ga ik uit in Anderlecht, blijf ik in Anderlecht. Altijd in hetzelfde park, vlakbij het metrostation"*.

Hij legt uit dat zijn situatie verslechterde vanaf het moment dat hij zijn baan opgaf. Toen begon hij, na een aantal maanden zonder werk, weer drugs te gebruiken zoals Lyrica en Rivotril - drugs die hij in Italië had ontdekt: *"Maar het is niet goed. Daar denk je niet mee na, mevrouw. Je gaat er direct mee naar de gevangenis. Je neemt er vier of vijf en je gaat er meteen naartoe."*

Hij blikt terug op de gebeurtenissen die hem naar de IPPJ leidden en vertelt over de slechte keuzes die hij maakte, het slechte gezelschap dat hij had... Maar hij sluit het interview af vol hoop voor zijn toekomstige leven, dat hij in België hoopt te leiden: *"Nu denk ik erover om een ander leven te nemen, mevrouw. Ik wil niet zo blijven en zo slechte dingen doen. Ik ga een baan zoeken en stoppen. Dat is echt het belangrijkste, zodat mijn moeder zich goed voelt en ik me goed voel. Ik voel me hier niet goed. Als je buiten blijft, gaat het goed. Ook al krijg je ruzie, het maakt niet uit, je bent buiten, je gaat naar buiten. Je bent bij je huis, je vrienden, maar zoek goede vrienden, het gaat er niet om slechte vrienden te vinden."*

Net als Youness **worden de meeste NBMV-burgers die als "zwerfers" worden beschreven, gekenmerkt door een grillig pad dat nationale grenzen overschrijdt: hun migratietraject bestaat uit verschillende perioden van ontworteling en ontworteling op transnationale schaal.** Hoewel hun belangrijkste overlevingsstrategie gebaseerd is op extreme mobiliteit op Europese schaal, gekenmerkt door de evaluatie van verschillende vormen van zorg, worden ze in de verschillende steden waar ze doorheen trekken ook gekenmerkt door een sterke verankering in een beperkt gebied, waarbinnen ze kunnen terugvallen op specifieke hulpbronnen - in Brussel, het gebied rond het Zuidstation:

"Hun buurt, hun thuis, is het Zuidstation. En hun familie, hun vrienden uit Zuidstation.
(F., jurist)

Deze dubbele beweging, die paradoxaal kan lijken, moet in plaats daarvan worden gezien als een opeenvolgende tijdelijkheid binnen hun migratietrajecten. Dit is wat we in dit boek bedoelen met het concept van "verankerde mobiliteit" (zie Theoretisch kader), dat we samen met onze analyses en ons werk met professionals in het veld hebben opgebouwd.

Ze belichamen een wereld waarin goederen, diensten en individuen onderhevig zijn aan toenemende stromen en zijn de "kinderen van de economische globalisering" (Frigoli, 2010), symbolen van een nieuwe wereld die bestaat uit transnationale stromen, **wezens van elders en nergens** tegelijk.

§1 Voortdurend dromen van elders

Deze migratiereizen beginnen met een droom. Een collectieve droom, gedragen door hele delen van een generatie die zich benauwd voelt binnen de gevestigde grenzen. Een droom van elders.

De geografische nabijheid van Spanje en de alomtegenwoordigheid van Europa in de voorstellingen van deze jongeren van Noord-Afrikaanse afkomst dragen bij aan de openheid van hun verbeelding: een verbeelding die resoluut gericht is op het Europese El Dorado.

"We zijn naar Tanger geweest. En daar is het opvallend. Je ziet overal Spanje. Als je in Tanger aan de kust bent, lijkt het alsof je naar Spanje kunt zwemmen. (...) En bovendien, toen we daar waren, ging het in de muziek alleen maar over migratie, in de gesprekken ging het alleen maar over migratie... Alles draaide daar om." (l., maatschappelijk werker)

De jongeren die we ontmoet hebben, verwijzen vaak naar dit mythische elders, waar ze in hun land van herkomst al over gefantaseerd hebben. Dit geldt in het bijzonder voor Omar, een jongeman uit Tanger die we op straat in Brussel hebben ontmoet. Hij vertelt over het huis van zijn grootmoeder in Tanger, aan de kust, waar hij en zijn broer altijd naar het raam klommen om een glimp op te vangen van de Spaanse bergen in de verte. Youness vertelt ook over zijn jeugdromen, doordrenkt met beelden van Italië en reizen door Europa.

Deze mythe van het Europese eldorado wordt versterkt door sociale netwerken en de verhalen van vrienden die al vertrokken zijn, de legendes van epische overtochten... **Het is de kracht van verhalen die worden doorverteld:**

*"Ik kwam naar Europa om mijn ouders te helpen en aan de andere kant om te doen wat andere mensen doen, om te zien hoe het leven elders in Europa is. En dan kun je niet anders dan aan ballingschap denken als je al die emigranten in de zomer naar de 'bled' ziet terugkeren (...) Ja, **we spraken erover alsof het het paradijs was.**" (Karim)*

Het is ook onlosmakelijk verbonden met moderniteit, want voor deze jongeren staat modern zijn gelijk aan consumeren. Hun dromen zijn gericht op een consumptiemaatschappij. Tijdens onze gesprekken in het veld is geld ook een gewaardeerd referentiepunt. Neem bijvoorbeeld Anas, die ons foto's van zijn Facebook-account laat zien. Op een van de foto's poseert hij in een merk trainingspak voor bundels geld. Op een andere foto staat hij van achteren, in Tanger, met zijn gezicht naar de Spaanse kust en omringd door de emoticons "dollar" en "bankbiljet".

Bovendien worden deze dromen over mobiliteit vaak geboren als reactie op een toekomst die steeds somberder lijkt in Marokko, zoals Youssef getuigt: *"In Marokko is er niets te doen, geen werk, niets. Het is echt niet mogelijk. Ik had alleen mijn vader en moeder, verder niets. En juist om hen mis ik Marokko.*

Emilie Duvivier (2010) gebruikt het concept van het **denkbeeldige elders** om de reflexieve logica van deze "rondtrekkende" NBMV's te begrijpen. Dit fenomeen illustreert het feit dat **permanente mobiliteit wordt gezien als de enige mogelijke weg naar persoonlijke ontplooiing, de enige uitweg.** Naast geografische mobiliteit tussen gebieden omvat deze permanente mobiliteit ook sociale mobiliteit, waarbij de nadruk ligt op veranderingen in status en positionering binnen de verschillende gastsamenlevingen.

§2 De wereld rondreizen en zien wat het leven te bieden heeft

Dit denkbeeldige "elders" is vaak een van de belangrijkste drijfveren in de migratiereis van deze jongeren. Het is een reis die verre van lineair is, met veel heen en weer reizen tussen verschillende Europese landen, afhankelijk van hun behoeften op dat moment en de mogelijkheden of beperkingen waarmee ze te maken hebben. Omar bijvoorbeeld, die we tijdens een straatpatrouille hebben ontmoet, heeft net een paar dagen in Amiens doorgebracht en is na twee dagen Brussel al van plan om terug te gaan naar Spanje om papieren aan te vragen en zich bij zijn jongere broer te voegen.

De migratieroutes van de zogenaamde "zwervende" NBMV's zijn net zo gevarieerd als de mensen die ze nemen, elke route is uniek en bijzonder. Uit een zorgvuldige analyse van deze routes kunnen echter enkele algemene trends worden afgeleid. Ten eerste is de invloed van de woonplaats van de jongere duidelijk: deze beïnvloedt de manier waarop ze vertrekken en dus ook de migratieroutes die ze volgen. Jongeren uit Tanger of Fez, bijvoorbeeld, volgen verschillende routes om de kust te bereiken en gebruiken verschillende toegangsroutes naar Europa. Ondanks deze nuances die verband houden met de stad van herkomst, nemen bepaalde landen een bijzonder belangrijke plaats in op de reisroutes van de bestudeerde jongeren: Spanje, Frankrijk en België komen onder andere naar voren als cruciale toegangspoorten op deze reis van Europese ultramobiliteit. Wat beweegt hen om van het ene knooppunt naar het andere te gaan? Wat drijft hen naar een plaats of, omgekeerd, drijft hen weg van een stad?

GEDETERRITORIALISEERDE MIGRATIE

De zogenaamde "zwervende" NBMV kennen aan elk Europees gebied een specifiek nut toe, de mogelijkheid om aan sommige van hun behoeften te voldoen. Zodra dit gebied niet langer een hulpbron is, ontwikkelen de jongeren nieuwe strategieën om hun doelen na te streven: *"het ontbreken van toekomstperspectieven op lokaal niveau leidt geleidelijk tot een nieuw verlangen naar elders"* (Duvivier, 2010, p. 250). Deze extreme mobiliteit is niet het resultaat van veranderende verlangens, maar eerder van de huidige mogelijkheden, kansen of het gewenste type zorg.

"Ze reizen volgens hun behoeften. (...) Parijs staat bekend als een lucratieve stad waar je geld kunt verdienen. Göteborg, in Zweden, staat erom bekend dat het er wat rustiger is, dat je voor je gezin moet zorgen als je wilt uitrusten. En Brussel staat blijkbaar bekend om drugs. Drugs zijn makkelijk te krijgen in Brussel". (l., maatschappelijk werker)

Tijdens de gesprekken bevestigden de jongeren de observatie van de professionals dat meerdere factoren van invloed kunnen zijn op hun beslissing om het ene gebied te verlaten voor het andere. Nadem, bijvoorbeeld, legt uit dat het de zoektocht naar betere medische zorg was die hem ertoe bracht het collectief centrum waar hij een tijdje in België woonde te verlaten:

"Het was een goed centrum, ik rustte goed uit, maar het werd ingewikkeld omdat ik pijn had. Ik had te veel pijn en het genas niet. Ik dacht dat ik niet goed behandeld werd en iemand zei dat ik naar Luxemburg moest gaan omdat ze me daar beter zouden behandelen. Dus ging ik naar Luxemburg, waar ik een maand bleef om behandeld te worden, en toen kwam ik terug naar Brussel. (Nadem)

Andere jongeren noemen het verlangen om hun materiële omstandigheden te verbeteren, vooral door werk:

"Er is mij verteld dat België een betere plek is om te werken dan Spanje, dat het makkelijker is om een baan te vinden in België dan in Spanje. (Vraag) Is dat waar of is de realiteit anders? Ja, dat is waar. Als je hier werk zoekt, vind je het. Als je niet zoekt, valt het je niet in de schoot. Maar ja, er zijn heel wat mogelijkheden. (Youssef)

Voor deze jongeren **betekent verhuizen tussen Europese landen dus verhuizen tussen verschillende soorten zorg en verschillende mogelijkheden**. Deze ultramobiliteit getuigt van een zekere kennis van het Europese zorgnetwerk onder de zogenaamde "zwervende" NBMV. Het is ook het bewijs van een dicht netwerk voor het delen van informatie binnen de peer group.

Om deze dynamiek van Europese ultramobiliteit te begrijpen, moeten we kort kijken naar de soorten zorg die in Europa bestaan. We zullen vier landen bekijken - de meest voorkomende (met uitzondering van België) in onze gesprekken met professionals en jongeren: Spanje, Frankrijk, Nederland en Zweden.

Ten eerste **Spanje**. Dit is het belangrijkste aankomstgebied in de Europese Unie voor NBMV van Noord-Afrikaanse afkomst. Volgens Alexandre Le Clève en Olivier Peyroux (2018) kwamen deze jongeren tot 2008 bijna uitsluitend naar Spanje. Met de economische crisis van 2008 steeg de werkloosheid en werd het land steeds minder aantrekkelijk voor NBMV's.. Door deze economische stimulans gingen ze verder kijken dan Spanje en migreerden ze naar andere Europese steden. Vandaag de dag is Spanje nog steeds het enige Europese land waar ze gemakkelijker een verblijfsvergunning kunnen krijgen:

"In Spanje is de wet duidelijk: als erkend wordt dat een buitenlands kind minderjarig is en gevaar loopt, vraagt de kindbescherming die verantwoordelijk is voor de minderjarige een verblijfsvergunning aan. De overheid heeft dan negen maanden de tijd om de verblijfsvergunning af te geven. (...) Als de minderjarige een verblijfsvergunning heeft gekregen, is de kans groot dat deze verlengd wordt als hij of zij 18 wordt, hoewel deze niet vergezeld hoeft te gaan van een werkvergunning. De Spaanse autoriteiten stellen echter één van de voorwaarden: tijdens hun minderjarigheid en na het verkrijgen van hun eerste vergunning mogen minderjarigen niet langer dan 6 opeenvolgende maanden buiten Spanje hebben gewoond. Ook al is de afgifte van een verblijfsvergunning niet automatisch (...) het lijkt erop dat Marokkaanse minderjarigen ervan overtuigd zijn dat ze een verblijfsvergunning kunnen krijgen en dat ze Europa kunnen bezoeken totdat ze 18 worden". (Ibid., p. 29)

Net als in België is de zorg voor deze immigranten bijzonder gesegmenteerd. Terwijl de centrale overheid verantwoordelijk is voor het beheer van het migratiebeleid, zijn de opvang en huisvesting afhankelijk van de regio's. Jongeren profiteren daarom van de ongeorganiseerde communicatie tussen de verschillende Spaanse regio's om naar andere Europese landen te vertrekken zonder officieel beschouwd te worden als zijnde buiten Spaans grondgebied, en keren elk jaar terug om hun verblijfsvergunning in Spanje te verlengen.

"Ze zeggen tegen zichzelf: Spanje is voor papieren, ik ben daar niet delinquent, ik houd een schone lei en ik ga naar andere landen om geld naar mijn familie te sturen en om een beetje geld te hebben om van te leven. Want in Spanje kunnen ze niet werken. (R., maatschappelijk werker)

Elke jongere heeft andere redenen om Spanje te verlaten. Voor sommigen was het vertrek het gevolg van een financiële prikkel, terwijl het voor anderen het gevolg was van deplorabele opvangomstandigheden of problemen met de autoriteiten.

"Spanje is leuk, het is warm. Maar het is moeilijk om geld te verdienen." (Ali)

"Ik hou niet van de centra voor minderjarigen in Spanje. We zaten veel op onze kamers, we aten niet goed. De centra daar lijken in niets op die in België of Frankrijk. Naast wat ik net heb gezegd, is de behandeling, de houding van de begeleiders niet goed. Mijn plan was om in Spanje te blijven om mijn papieren en alles te halen, maar toen keek ik naar de centra en dacht ik erover om weg te lopen. (...) Ik kom naar Europa om me goed te voelen, om vrede te hebben. Anders verblijf ik in Marokko beter dan in Spanje, dan in de centra in Spanje, en daarom ben ik weggelopen". (Youness)

Benadrukt moet worden dat een groot deel van de Noord-Afrikaanse kinderen van immigranten oorsprong die in Spanje aankomen, in de aangeboden onderwijsprogramma's worden opgenomen en niet de ultramobile zwerftocht volgen die we hebben beschreven. De zogenaamde "zwervende" NBMV die in het gebied rond het Zuidstation aanwezig zijn, vertegenwoordigen daarom niet het geheel van de NBMV die in Spanje aankomen.

Voor jongeren die besluiten Spanje te verlaten, is **Frankrijk** meestal de volgende bestemming. In Frankrijk is Jeugdhulp verantwoordelijk voor hun opvang. Maar net als in België lopen ze weg uit de meeste tehuizen waar ze geplaatst worden en lijken ze op een meer repressieve manier behandeld te worden door de Protection Judiciaire de la Jeunesse (Peyroux, 2020). Wat noodopvang betreft, zijn er een aantal opvangfaciliteiten opgezet in hotels en is er in Parijs een centrum speciaal voor deze groep geopend.

Technische informatie - Het Hors la rue-centrum in Frankrijk

Hors la rue is een vereniging die in 2004 is opgericht om minderjarige vreemdelingen in gevaar in Parijs te begeleiden en te ondersteunen. Hun oorspronkelijke doelgroep bestond uit Roma-minderjarigen die gedwongen werden te bedelen. Naarmate de Parijse context zich verder ontwikkelde, werd hun interventie terrein uitgebreid met nieuwe groepen minderjarigen die gevaar liepen in het gebied - waaronder NBMV-minderjarigen van Noord-Afrikaanse afkomst.

Het Hors la rue-centrum, opgericht in 2021, biedt uitsluitend 's nachts onderdak. Hun systeem is gebaseerd op een trechtersvormige aanpak. In eerste instantie richten ze zich op ondersteuning op straat en voor de twaalf jongeren die door het team als het meest kwetsbaar worden geïdentificeerd, vervolgens gaat de ondersteuning verder met overnachtingsmogelijkheden. De verschillende diensten vullen elkaar dus aan. Het doel van deze aanpak is om "*de meest kwetsbare jongeren aan te moedigen zich te houden aan duurzame educatieve en medische ondersteuning*" (Hors la rue, 2021, 18) door humanitaire en educatieve benaderingen te combineren.

Bron : <https://horslarue.org/>

Verskillende jongeren die voor het eerst door Spanje reisden, vertelden ons dat ze op Frans grondgebied voor het eerst sinds hun aankomst op Europese bodem de uiterst penibele levensomstandigheden op straat meemaakten.

"Ik kende niemand in Frankrijk. Ik sliep op straat en soms openden we de deuren van auto's op straat om erin te slapen. Zo kwam ik in zekere zin elke dag rond. (Amir)

Voor jongeren die verder naar het noorden van Europa trekken, is **Nederland** ook een populaire bestemming. Op basis van de interviews lijkt dit land als toevluchtsoord te fungeren voor een deel van de zogenaamde "zwervende" NBMV, met name voor degenen die in situaties van uitbuiting of drugs verzeild zijn geraakt of die een onderbreking van hun reis nodig hebben. Ze associëren dit gebied met "rust", "kalmte" en "veiligheid". In de praktijk is het model dat de voorkeur van de staat geniet dat van de gastgezinnen.

"In Nederland was ik in Rotterdam, bij een familie. Een pleeggezin. Ik ben een jaar gebleven, maar zij had haar eigen kinderen, dus ik voelde me niet helemaal thuis. (...) Maar ik had rust en geborgenheid in dit gezin. (Mohammed)

Zweden vervult vergelijkbare functies voor jongeren (von Bredow, 2019). Er worden verschillende zorgopties ingezet: pleegzorg, maar ook beveiligde centra met veel personeel (2 tot 3 FTE's per jongere) of gedeelde flats onder toezicht.

"Het goede daar is dat er geen drugs worden getolereerd. Ze vertellen je zelf dat als ze op straat betrapt worden terwijl ze een joint roken, ze daar naar een afkickcentrum kunnen gaan. Dus het is een duidelijke periode voor hen, het is opvang, geen verslavingen en een goed centrum, een heel goed centrum, zelfs autonomie. Maar ze weten heel goed dat als ze 18 zijn, ze geen papieren hebben. In Zweden en België is er geen mogelijkheid voor papieren. Dus reizen ze weer door. (S., maatschappelijk werker)

Hoewel jongeren elk grondgebied met een specifieke dienst associëren, is hun kennis van de formele procedures om toegang te krijgen tot het verblijfsrecht in elk land soms erg vaag of zelfs foutief.

"In Nederland zijn er geen centra voor minderjarigen zoals in België - het is een ander systeem. Dus je moet eerst asiel aanvragen en dan naar een aankomstcentrum gaan. (Onderzoeker) Je weet dat het in België ook zo kan gaan? Wat, zelfs in België kun je asiel aanvragen, mevrouw? Wij minderjarigen kunnen asiel aanvragen? Dat wist ik niet" (Youness)

"Nee, ik begrijp niet veel van procedures. Dat moet ik aan andere mensen overlaten. Maar ik ben nog niet klaar voor de papieren omdat ik het geld niet heb, ik heb geen baan, ik heb geen huis... Ik heb geen... Weet je... een heleboel dingen. Een heleboel dingen. (Youssef)

Concluderend leidt deze navigatie van de Europese ruimte op basis van de kenmerken van elk grondgebied tot gedeterritorialiseerde migratie, die losstaat van nationale diaspora's en gekenmerkt wordt door een ontbinding van territoriale banden. In deze context **zijn de zogenaamde "rondtrekkende" NBMV's niet beperkt tot één vaste geografische bestemming, maar eerder tot een Europees netwerk van verbindingen, bewegingen en stromen.**

VERANDERING VAN TERRITORIUM, ZORGEN VOOR OVERLEVING

Meer dan een drijvende kracht is deze mobiliteit ook een overlevingsstrategie, die mensen in staat stelt om te ontsnappen aan situaties die te gevaarlijk zouden kunnen worden of om essentiële middelen te verkrijgen zoals werk, medische zorg, enz.

Bovendien laten de middelen en strategieën van de zogenaamde "zwervende" NBMV's, zoals Europese mobiliteit, weliswaar zien dat ze enige speelruimte hebben, maar deze blijft beperkt. Deze strategieën stellen hen in wezen in staat om zich aan te passen aan omstandigheden die grotendeels buiten hun macht liggen en weerspiegelen hun beperkte beheersing van hun omgeving - wat socioloog Marc-Henry Soulet (2003) beschrijft als de "zwakke actie" van mensen in kwetsbare situaties.

Het is cruciaal om de donkere aspecten van deze verhuizingen niet over het hoofd te zien, door te kijken naar de problemen die deze jongeren proberen te vermijden. Hoewel hun opeenvolgende verhuizingen worden ingegeven door de wens om hun dagelijks leven te verbeteren en nieuwe kansen te grijpen, **wordt hun vertrek bijna systematisch voorafgegaan door moeilijkheden waaraan ze proberen te ontsnappen** (Duvivier, 2014).

"Er zijn duidelijk mensen die tegen zichzelf zeggen: ik heb een burn-out in dit land, ik ga iets anders doen. (F., jurist)

"In Spanje] zat ik eerst in een centrum voor minderjarigen, maar toen kreeg ik veel problemen, met vechtpartijen, drugs, problemen met de politie enzovoort. Dus ging ik daar naar een jeugdgevangenis. Toen ik eruit kon, kwam ik naar België. (Amir)

Tot slot, hoewel deze Europese mobiliteit de belangrijkste bron is waarover deze zogenaamde "zwervende" NBMV's beschikken en in hun ogen als een voordeel wordt gezien (door de mazen van het systeem glijpen, verschillende soorten zorg combineren), kan het ook in hun nadeel werken. Het bemoeilijkt de manier waarop ze worden verzorgd door de verschillende diensten in het ondersteunings- en zorgnetwerk - in het bijzonder omdat het leidt tot een aanzienlijk verlies van informatie voor de verschillende betrokkenen en omdat het de continuïteit in de ondersteunings- en zorgrelatie in gevaar brengt.

§3 Beperkte en restrictieve lokale wortels

ZUIDSTATION : TUSSEN AANTREKKEN EN AFSTOTEN

Zoals hierboven vermeld, zijn deze jongeren, naast deze logica van Europese ultramobiliteit, territoriaal geworteld in welbepaalde wijken. Hoewel hun voorkeurslokaties in Brussel variëren naargelang de tijd van het jaar, zijn ze meestal beperkt tot de omgeving van het Zuidstation;

"In de winter zijn ze vaker in de tunnel, die een plek is om te eten en te ontspannen. En soms slapen ze hier ook. Maar in de zomer hebben we er bijvoorbeeld geen in de tunnel gezien. (...) In feite is het heel veranderlijk, maar ze blijven altijd in de buurt. (S., maatschappelijk werker)

"Ik ken eigenlijk alleen het Zuidstation en het omliggende gebied. (Abdel)

We moeten meteen opmerken dat de directe en systematische associatie met deze wijk in Brussel steeds minder gewoon lijkt te zijn. Tenminste, dat is wat de professionals op het terrein en enkele van de jongeren die we interviewden ons vertelden. Met de gebeurtenissen van de zomer van 2023 op het Zuidstation en de daaropvolgende toename van de repressie in alle omliggende straten, laat het publiek dat deze plaatsen vroeger frequenteerde - met inbegrip van de zogenaamde "rondtrekkende" NBMV - ze geleidelijk aan in de steek. Op dit moment hebben we niet genoeg tijd om vast te stellen of jongeren in Brussel nieuwe ankerpunten hebben (en zo ja, welke) of dat hun aanwezigheid in de openbare ruimte onzichtbaarder wordt.

De sociale actoren die in de wijk aanwezig zijn, stellen in elk geval vast dat de sociale situatie in de herfst van 2023 geleidelijk verslechterd is en dat de sociale relaties tussen de verschillende groepen die rond het station wonen, verhard en gespannen zijn. In die mate zelfs dat **het Zuidstation voor sommige jongeren een symbool van afkeer in Brussel is geworden**: een plek die geassocieerd wordt met problemen, geweld en extreme onveiligheid.

"Ten eerste is het Zuidstation niets voor mij. Ik blijf er niet omdat ik een slechte indruk kreeg toen ik er voor het eerst kwam. (Vraag) En waarom voel je je er niet goed? Ten eerste zijn er veel daklozen, vechtpartijen, ruzies, dat is het. (Hamza)

Technische informatie - De wijk Zuidstation (Brussel)

In de praktijk bestaat deze wijk uit drie verschillende buurten:

- De wijk **Anneessens heeft een** oppervlakte van 0,44 km². Het behoort tot de gemeente Brussel-Stad. Het is een belangrijke wijk door zijn geografische centrale ligging binnen Brussel.
- De wijk **Porte de Hal staat** bekend als de "lage Sint-Gillis" wijk. Het heeft een oppervlakte van 0,5 km².
- De wijk **Kuregem**, in de gemeente Anderlecht, is groter dan de eerste twee, met een oppervlakte van 1,6 km², met meer dan 25.000 inwoners en bijna 130 verschillende nationaliteiten.

Hoewel het onderscheid tussen die wijken belangrijk is, vooral voor de bevoegde instanties, zullen we ze in dit boek als één homogeen gebied beschouwen: de Zuidstationwijk. Die vereenvoudiging is objectief gezien mogelijk om twee redenen: vergelijkbare sociaaleconomische indicatoren - die lager zijn dan in de rest van Brussel - en het delen van een reeks intrinsieke kenmerken (transit, gemarginaliseerde wijken enz.).

Er zijn vier belangrijke kenmerken van de regio.

Ten eerste is het een **transitwijk**. Binnen het grotere Brusselse gebied fungeert het als een ontvangstgebied voor nieuwkomers.

"Wie de geschiedenis van Kuregem kent, kent de geschiedenis van de immigratie in België (...) Je moet weten dat deze wijk altijd een gastwijk is geweest vol immigratiegolven. (...) Ze werd verstedelijkt in de jaren 19^e en heeft sindsdien Joden, Italianen, enz. verwelkomd. Marokkanen in de jaren zeventig, die iets langer bleven. Maar het is nog steeds wat we een doorgangswijk noemen. Het is een wijk waar mensen aankomen, zich vestigen en weer vertrekken". (R., sociaal bemiddelaar)

Ten tweede is het een wijk **die openstaat voor de wereld**. Met straten vol winkels die auto's verkopen die bestemd zijn voor West-Afrika (wijk Heyvaert), Syrische winkels op de Bergensesteenweg en vele import/exportbedrijven naar Noord-Afrika is de wijk Zuidstation het tegenovergestelde van een gettowijk. Het ziet zichzelf als een venster op de geglobaliseerde wereld, met het verkeer van goederen, diensten en mensen... Niets ligt vast en alles circuleert.

Ten derde is het een **gestigmatiseerde** wijk. Uit de opmerkingen van veel mensen die op het terrein werken, blijkt duidelijk dat de wijk - en bij uitbreiding de bewoners ervan - lijden onder een ongunstig extern imago.

"Ik vind dat er een beetje te veel gebeurt rond het Zuidstation. Er is overal criminaliteit in Brussel, maar deze buurt wordt gestigmatiseerd. (...) Aan de andere kant is het waar dat het vuil is, en ik denk dat het gevoel van onveiligheid daar vandaan komt. (L., veiligheidsprofessional)

De stigmatisering van dit gebied is historisch geworteld. Een eenvoudige manier om dit te illustreren is de anekdote die bekend staat als "het spandoek". Die gaat terug tot de jaren 1990, toen een gemeentelijk spandoek met de tekst "Bienvenue à Anderlecht" werd aangebracht aan de ingang van de Wayezstraat, waardoor de Kuregemwijk symbolisch werd uitgesloten van de rest van Anderlecht. Dit is slechts één voorbeeld van de degradatie van de wijk. We mogen ook niet vergeten dat buitenlanders tot 2006 geen stemrecht hadden op gemeentelijk niveau, waardoor deze migrantenwijk weinig interessant was voor politici, die er geen potentiële kiezers konden vinden.

Vandaag de dag is dit gevoel van stigmatisering nog steeds aanwezig onder de buurtbewoners, vooral onder jongeren. In een context van spanningen, waar degradatie latent aanwezig blijft, wordt de komst van de zogenaamde "rondtrekkende" NBMV niet altijd goed ontvangen door de oorspronkelijke bewoners van deze wijken.

"Ze willen al van dit imago af en als je een jonge NBMVs verblijven, maakt dat alles nog ingewikkelder". (M., maatschappelijk werker)

Het gebied rond het Zuidstation heeft al te kampen met een aantal problemen (slechte huisvesting, onveiligheid, sociale achterstand, enz.), en de zogenaamde "zwervende" jongeren die in het gebied aanwezig zijn, worden gezien als een extra "probleem". De combinatie van deze problemen heeft geleid tot een gevoel bij de buurtbewoners dat ze voortdurend worden verwaarloosd door de overheid - net als de controverse in de zomer van 2023 over de vervallen staat van de wijk Zuidstation.

Een symptomatisch element van deze negatieve opvatting over de NBMV die in het gebied bekend staat als "zwervend" is de manier waarop de bewoners naar hen verwijzen. De medewerkers vertellen ons dat ze de termen "*bledards*" en "*Algerijnen*" gebruiken en onderscheid maken tussen *khoro/roloto* en *smeks*¹⁰.

"Een smek komt hier illegaal aan, terwijl een roloto al één of twee generaties gevestigd is en bovenal de papieren heeft waar hij recht op heeft, normale rechten zullen we maar zeggen, en door wat jullie (de NBMV) doen, door waarom jullie stelen, door jullie consumptie rond waar wij wonen, geven jullie ons een slecht imago." (S., maatschappelijk werker)

Voor deze bevolking met een sterke Belgisch-Marokkaanse component stelt het gebruik van deze termen hen in staat om afstand te nemen, om zich te onderscheiden van deze nieuwkomers in de buurt.

Ten vierde is het een **grensgemeente**, op het kruispunt van vier gemeenten (Anderlecht, Brussel-Stad, Sint-Gillis en Molenbeek) en drie politiezones (Brussel-Hoofdstad/Elsene, Brussel-Zuid en Brussel-West).

Op een tastbare manier markeert de weg van de 'petite ceinture' (stadsring) de grens tussen de gemeente Brussel-Stad en de andere drie gemeenten. De scheiding tussen de andere

¹⁰ Het onderscheid met *khoro* wordt ook gebruikt voor volwassenen, in een poging van mensen die in België geboren zijn om zich te onderscheiden van mensen zonder papieren in het algemeen.

gemeenten en politiezones lijkt echter meer op een kunstmatige grens, in die zin dat ze niet verankerd is aan enig fysiek bewijs. Toch *lijkt "de grens, zelfs als hij kunstmatig is, d.w.z. getrokken bij afwezigheid van enige fysieke geografie die hem een concrete inscriptie op een grondgebied kan geven (rivier, bergketen, zeearm, enz.), natuurlijk."* (Duez, 2018, p. 1)

Deze veronderstelde vanzelfsprekendheid van grenzen wordt niet door iedereen die op het terrein werkt op dezelfde manier gedeeld. Voor politieagenten bijvoorbeeld, wier werk begint en eindigt in deze welomschreven zones, wordt de vanzelfsprekendheid van de grens niet in twijfel getrokken:

"Molenbeek is een politiezone. Anderlecht is een andere politiezone. Dus op een dag, herinner ik me, klaagde ik over een kerel die slecht geparkeerd stond tegenover ons huis. Een agent zei tegen me: ah, maar dat is niet mijn politiezone. (M., maatschappelijk werker)

Andere spelers in het veld, wier opdracht minder gebonden lijkt aan een specifiek gebied, zijn minder duidelijk over deze grenzen;

"Maar wacht, is dit Sint-Gillis of Anderlecht? Wij zitten in Sint-Gillis en het is maar twee straten verder, maar als jullie [de preventiedienst van Anderlecht] langskomen tijdens jullie straathoekwerk..." (J., maatschappelijk werker)

Deze grensgebieden hebben veel gevolgen voor de zorg voor de mensen die er wonen, die voortdurend van het ene gemeentelijke gebied naar het andere verhuizen. Dit leidt tot segmentatie van sociale actoren, een versnippering van de zorg en roept de vraag op hoe zij samenwerken (zie hoofdstuk 4).

EEN PLEK MET MEERDERE FUNCTIES

De verankering van het zogenaamde "zwervende" NBMV in deze buurt kan worden verklaard door verschillende sleutelfuncties die dit gebied vervult.

Ten eerste is het Zuidstation een centraal **aankomst- en vertrekpunt**, omdat het de enige halte is voor internationale treinen in Brussel en ook het vertrekpunt voor veel binnenlandse treinen. Het is dus **een dubbel strategische locatie voor iedereen die zeer mobiel wil zijn, zowel in het buitenland als binnen België.**

"Ik kwam met een paar vrienden uit Frankrijk en we kwamen aan bij het Zuidstation en hebben ons daar meteen gevestigd. (Abdel)

"Ik herinner me dat toen het [opvang]centrum sloot, we jongeren naar huis brachten en we niet echt wisten waar ze naartoe gingen. Het was een groep van tien jongeren die 's nachts op straat kwamen te staan. Dus wat we voor hen deden was een beetje een troost, we kochten een ijsje voor ze op het station en in feite gingen de meesten van hen, drie van hen naar Nederland, een andere ging naar ... , ik weet het niet, ik twijfel tussen Frankrijk en... Dus daar heb je het, ik denk dat er misschien een geruststellende kant aan zit. Het is geruststellend, zeg ik tegen mezelf, om in hun plaats te denken dat ze verschillende opties hebben om naar elders te verhuizen. (S., maatschappelijk werker)

Naast treinen staat het gebied rond het Zuidstation ook bekend om wat professionals op dit gebied "informele Blablacar" noemen. Er zijn een groot aantal niet-gelicentieerde autotaxi's

rond het station die voor een bepaald bedrag het risico verminderen in vergelijking met een reis met officieel vervoer zoals de trein of bus.

De aankomst bij het Zuidstation is niet altijd een vooraf bepaalde en berekende keuze van de zogenaamde "zwervende" NBMV's, maar misschien vooral een kwestie van opportuniteit - omdat het een "afzetpunt" is.

Het station wordt ook verankerd door een **fenomeen van coöptatie**; het is de plaats waar de overgrote meerderheid van de zogenaamde "rondtrekkende" NBMV's zich bevindt, waar nieuwkomers naartoe moeten om vrienden en kennissen thuis of degenen die ze tijdens hun migratie hebben ontmoet, te ontmoeten.

"In Parijs weten ze dat ze naar de Porte de la Chapelle en Barbès gaan. In Brussel weten ze dat als ze de groep willen vinden, ze naar het Zuidstation moeten gaan... Een jongeman werd bijvoorbeeld gearresteerd en verloor de groep uit het oog. Dus doet hij wat wij doen: hij loopt rond op het Zuidstation tot hij een andere jongere vindt". (E., maatschappelijk werker)

"(Vraag) En als je in een land aankomt, weet je dan waar je naartoe moet om je vrienden te ontmoeten? Dat is heel gemakkelijk. Als je aankomt in een land dat je niet kent, zet je jezelf op een prominente plek, je bent alleen, je bent daar, dan komen er meteen jonge mensen op je af, het gaat allemaal vanzelf, het is heel gemakkelijk. (...) Ik ben met de trein aangekomen, rechtstreeks op het Zuidstation in Brussel". (Ibrahim)

Een ander deel van het antwoord ligt in de **toegankelijkheid van goederen en diensten** die kenmerkend is voor het Zuidstation-gebied.

"Zodra je in Brussel-Zuid aankomt, is alles toegankelijk in de buurt, of het nu gaat om consumptiemaatschappij, goedkope kraakpandachtige accommodatie, snackbars... Je gaat dus nooit meer weg." (L., veiligheidsprofessional)

Dit is een gebied dat wordt gekenmerkt door de nabijheid van strategische locaties voor zogenaamde "zwervende" NBMV's - met bekende drugsgebruik- en handelsgebieden waar ze drugs en medicijnen op de zwarte markt kunnen krijgen, en met een groot aantal hulp- en zorgdiensten in de buurt. Informele middelen zijn ook toegankelijk, zoals de aanwezigheid van grote verlaten industriële gebouwen die mogelijkheden bieden voor kraken.

De vierde parameter waarmee rekening moet worden gehouden, hierboven al besproken, betreft de voordelen van de "**grenszone**" die kenmerkend is voor dit gebied. Als gebied dat wordt gekenmerkt door meerdere politie- en gemeentegrenzen, leidt zijn status soms tot verwarring over wie waarvoor verantwoordelijk is en tot het ontstaan van grijze zones waarin het gemakkelijker is om de regels te overtreden.

Praktisch gezien betekent dit dat er een informele economie kan ontstaan. Voor de zogenaamde "zwervende" NBMV's betekent dit meer mogelijkheden om bijvoorbeeld zwart te werken (bij de slachthuizen van Anderlecht, de Zuidmarkt, enz.), maar ook een risico om uitgebuit te worden door het feit dat ze in dergelijke situaties weinig wettelijke bescherming genieten (zie hoofdstukken 3 en 4). Hierdoor kunnen de NBMV's ook in de marge van de wijk opereren, in de vele kieren ervan binnensluipen om politie- en gemeentecontroles te omzeilen en de betrokken spelers de indruk te geven dat ze kat en muis spelen;

"We spelen kat en muis. Zodra bijvoorbeeld een kraakpand wordt leeggehaald, omdat we geen huisvesting hebben om ze in onder te brengen en de meesten geen papieren

hebben, vind je ze de week erna in het kraakpand ernaast." (R., maatschappelijk werker)

Ruimtelijke ordening speelt ook een rol in de mogelijkheid van een min of meer verborgen leven aan de rand van de samenleving, met de aanwezigheid van talloze hoekjes en gaatjes die het mogelijk maken om nergens en overal tegelijk te zijn, om te zien zonder gezien te worden. Voeg daarbij een grote stroom mensen en een publiek met een hoge mate van etno-nationale diversiteit, en het is gemakkelijk te zien hoe het voor de zogenaamde "zwervende" NBMV gemakkelijk is om op te gaan in de maatschappij.

"Ik kan me voorstellen dat er in deze buurt meer mogelijkheden zijn om op te gaan in het landschap. Want in Woluwé¹¹ wordt de man meteen gepakt" (R., maatschappelijk werker)

Bovendien heeft het Zuidstation-gebied een hele reeks **culturele bezienswaardigheden** voor zogenaamde "rondtrekkende" NBMV's;

"Alle immigratiegolven hebben hun sporen nagelaten. Maar er is nog steeds een sfeer, tenminste in bepaalde delen van de buurt, die nogal Arabisch is. Ja, dat is waarschijnlijk een van de redenen, volgens mij, waarom de kinderen zich in de buurt vestigen, omdat ze hier nog steeds een aantal familiale referentiepunten, de snackbar, enzovoort" (R., sociale interventieprofessional).

Deze kenmerken van het Zuidstation-gebied doen denken aan andere Europese buurten waar ook een aanzienlijke aanwezigheid van zogenaamde "rondtrekkende" NBMV's is. In Parijs bijvoorbeeld hebben de wijken Barbès en Goutte d'Or¹² vergelijkbare kenmerken: van oudsher migrantenwijken, verwaarloosd door de overheid, met een grote Noord-Afrikaanse gemeenschap (meer Algerijns, in tegenstelling tot Brussel), dicht bij een station en waar het gemakkelijk is om buiten de wet om geld te verdienen.

Het begrijpen van de redenen waarom de zogenaamde "zwervende" NBMV zich in het Zuidstation hebben gevestigd, kan echter niet stoppen bij deze niet-exhaustieve lijst van kenmerken. We moeten ook begrijpen waarom ze niet in andere wijken van Brussel te vinden zijn: is hun vestiging in het Zuidstation het resultaat van een vrije wil of van een gedwongen wil? Het antwoord ligt waarschijnlijk ergens tussenin, deels vanwege de voordelen die dit gebied biedt, maar misschien ook omdat andere gebieden al bezet zijn.

Het Noordstation wordt bijvoorbeeld al "bewoond" door een bepaald profiel van NBMV, voornamelijk uit Eritrea en Soedan, bekend als "NBMV op doorreis". Zoals we eerder zagen (zie hoofdstuk 1), lijken deze twee groepen mensen verschillend behandeld te worden door bepaalde diensten, wat *uiteindelijk* kan leiden tot een zekere terughoudendheid van deze groep om gemeenschappelijke ruimten te delen (soms zelfs samen verblijven in bepaalde opvangfaciliteiten).

¹¹ Sint-Pieters-Woluwe en Sint-Lambrechts-Woluwe zijn twee Brusselse gemeenten met hoge sociaaleconomische indicatoren.

¹² Bekijk het audiobestand "La Goutte d'Or en niet-begeleide minderjarigen" (2020) <https://www.radiofrance.fr/franceculture/podcasts/lsd-la-serie-documentaire/la-goutte-d-or-face-aux-mineurs-isoles-1061978>

Theoretisch kader - Het concept van verankerde mobiliteit

Hoewel deze jonge NBMV "zwerfers" op internationaal niveau zeer mobiel zijn, wordt hun aankomst in een stad meestal gekenmerkt door een zeer duidelijke verankering rond een relatief klein gebied, zoals waargenomen in Brussel rond het Zuidstation of in Parijs, in de wijken Goutte d'Or en Trocadéro (Trajectoires, 2018).

We wilden rekening houden met deze paradox door het begrip "verankerde mobiliteit" te gebruiken, dat ons uitnodigt om verder te kijken dan de klassieke tegenstelling tussen nomadisch (mobiel) en sedentair (vastgeklonken aan een bepaald gebied); soms bevinden ze zich in het ene en soms in het andere, afhankelijk van de fase van hun reis. **Zogenaamde "rondtrekkende" NBMV's zijn voortdurend verwikkeld in processen van territorialisering en deterritorialisering en wisselen af tussen verankering en mobiliteit.** Hoewel ze daarom op een bepaald moment worden gedefinieerd in relatie tot een bepaald territorium, zoals in dit onderzoek het geval is met het territorium van het Zuidstation, moeten ze ook opnieuw worden gesitueerd "in relatie tot een pluraliteit van leefruimten die ze met elkaar weten te verbinden" (Duvivier, 2010, p. 255).

Deze diepgewortelde mobiliteit is ook terug te vinden bij andere bevolkingsgroepen in extreem precaire situaties, in het bijzonder daklozen, die ook zeer mobiel kunnen zijn, meestal op nationaal niveau, van stad naar stad, maar die ook gehecht blijven aan een specifieke buurt of zelfs een paar straten.

Deze territoriale verankering kan worden verklaard door de beschikbaarheid van hulpbronnen in een afgebakend gebied, maar impliceert ook sterke mechanismen voor identiteitsvorming en bescherming. Na een carrière die gekenmerkt wordt door zwerven, geeft de gehechtheid van deze jongeren aan een bepaald gebied aan dat ze opnieuw een "thuisgevoel" en veiligheid willen creëren. Voor een bevolking waar mobiliteit een overlevingsprincipe is geworden, is het zich hechten, zelfs tijdelijk, aan een gebied een vitaal mechanisme voor identiteitsbescherming voor deze jongeren.

DE STAD EN HAAR WERKMOGENLIJKHEDEN

Over het algemeen vestigden de zogenaamde "zwervende" NBMV's zich in alle landen die we bezochten bijna uitsluitend in stedelijke centra en verlieten ze het platteland of peri-urbane gebieden. De locatie van zorg- en ondersteuningsdiensten, waaronder opvanghuizen, in het hart van de stad is één van de redenen waarom ze zich hier begeven

*"Ik was in Malaga en ik verbleef een tijdje in een centrum. Uiteraard was het een centrum dat ver van het stadscentrum lag, dus het was midden in de rimboe in een bos, dus er was **niets in de buurt en dat motiveerde me niet om te blijven**. Zodra je door de poort van het centrum gaat, is er niets meer". (Hamza)*

"Voor mij is het ideaal een centrum in een stad. Want als je op het platteland bent, zoals hier, blijf je geïsoleerd en dat is niet goed. Adolescenten en jongeren willen het leven zien, nieuwe dingen ontdekken, mensen zien, leven, dingen die bewegen, en niet de hele tijd in de natuur zijn. Ik denk dat de natuur beter is voor oudere mensen (lacht). (Wassim)

Slechts één van de ondervraagde jongeren vreesde dat de verleiding te groot zou zijn om te dicht bij de stad te zijn. Er moet worden opgemerkt dat deze jongere een vrij specifiek profiel

heeft, aangezien hij al enige tijd in Brussel geworteld is, ondanks zijn zeer jonge leeftijd - veertien jaar - en hij het grootste deel van zijn tijd op straat doorbracht voordat hij bij de IPPJ kwam.

"Ik denk dat het beter zou zijn als het centrum buiten de stad zou liggen. Als het in de stad is, kun je uitgaan en kom je in de verleiding. Buiten de stad zijn er veel minder verleidingen. (Ahmed)

Deze aantrekkingskracht op de stedelijke omgeving komt voort uit de werkgelegenheid in de stad en de verschillende functies die de stad kan vervullen in het leven van deze jongeren. De stad is een plek om plezier te maken en vrienden te ontmoeten, maar biedt ook een scala aan mogelijkheden, bijvoorbeeld om een baan te vinden op de zwarte markt (vooral in de bouw bij de jongeren die we hebben ontmoet). **In het hart van de stad zijn betekent ook vermijden dat je naar de rand van de stad wordt geduwd** en zo proberen een plaats in de wereld op te eisen.

*"Dichtbij de stad zijn. Dat is mijn criterium voor een centrum. Want als je dicht bij een stad bent, heb je een sociaal leven, je gaat uit, je ontmoet mensen, je ziet het entertainment en bovenal, je hebt kennissen dus je ontmoet ze, **je voelt je echt een deel van de samenleving, terwijl als je ver weg bent, je geïsoleerd bent, je bent helemaal alleen.**" (Ibrahim)*

Maar bovenal lijkt **de stad**, haar drukte en de aanwezigheid van voorbijgangers die dat met zich meebrengt, **een manier te zijn om het denken te vermijden, om te veel na te denken over de moeilijkheden die ze al ervaren hebben en over de moeilijkheden die nog komen gaan**. Het is een kwestie van de geest bezighouden om te voorkomen dat je te hard met jezelf geconfronteerd wordt.

"We zijn er vaak... je moet op je kamer blijven, je kunt niet naar buiten dus je zit daar de hele tijd te denken. Als je op straat gaat wandelen, je ziet mensen en alles, je denkt aan iets anders en het leidt je af." (Mohammed)

Zoals we hebben gezien, en later zullen bespreken, hebben zogenaamde "zwervende" NBMV vaak veel geweld in hun leven meegemaakt, wat een effect heeft op hun geestelijke gezondheid in de algemene zin van het woord (zie hoofdstuk 3). Voor deze jongeren, die mogelijk meerdere trauma's hebben opgelopen, kan het voortdurend bezig houden van hun geest een overlevingsstrategie op zich lijken te zijn - een redmiddel om al te pijnlijke introspectie te vermijden.

Hoofdstuk 3 - Een schadelijke reis

Het verhaal: Malik, 16, kampt met meerdere kwetsbaarheden

We ontmoetten Malik via een team van straathoekwerkers, interculturele bemiddelaars, die gespecialiseerd zijn in het ondersteunen van mensen met een migrantenachtergrond en verslavingen. De ontmoeting vond plaats in het gebouw van deze vereniging, in aanwezigheid van zijn tolk, die voor de vertaling zorgde.

Malik ziet er uitgeput uit. Tijdens het interview heeft hij moeite om niet in slaap te vallen. Hij wordt wakker van het geluid van de vragen die worden gesteld. Hij is gewond, aangereden door een tram. Hij loopt op krukken.

Malik is 16 jaar oud. Hij komt oorspronkelijk uit Tanger in Marokko, waar hij op 11-jarige leeftijd vertrok. Hij verbleef ongeveer 3 jaar in Spanje, maar werd gedwongen te vertrekken na talrijke problemen met de politie en verschillende opsluitingen. Sindsdien heeft hij gezworven tussen verschillende Europese landen: Nederland, Duitsland, Italië, Zwitserland, enz. Hij woonde ook een tijdje in Frankrijk, waar hij aan de rand van het ondersteuningsnetwerk bleef en geen lotgenoten had om hem te begeleiden. *"Ik kende niemand in Frankrijk, ik sliep op straat in Frankrijk en als gevolg daarvan openden we soms de deuren van auto's op straat en sliepen erin. Zo kwam ik in zekere zin elke dag rond."*

Hij was al een jaar in België toen we hem ontmoetten. In 2021 had hij er al een korte tussenstop gemaakt. Zijn terugkeer wordt verklaard door zijn wens om zich te herenigen met enkele vrienden die hij in Spanje had ontmoet en die nu in Brussel zijn.

Sinds hij in België is, is hij al in verschillende opvangcentra voor NBMV geweest. Momenteel verblijft hij in een hotel via een vereniging. Deze plek bevalt hem echter niet, omdat het alleen maar een slaapplek is, terwijl hij op zoek is naar meer geavanceerde zorg.

Malik heeft in heel Europa in verschillende centra gezeten en is er soms uit eigen vrije wil weggegaan omdat het centrum te ver van zijn thuisbasis ligt, omdat hij botst met het begeleidersteam of omdat hij wordt uitgesloten omdat zijn gedrag te gewelddadig wordt gevonden. *"Elke keer loopt het mis, niet omdat ik in conflict kom met de andere bewoners, maar eerder met de mensen die er werken, de teams waarmee het niet goed gaat, dus of ik besluit weg te gaan of ik word eruit geschopt. Het hangt ervan af. Soms heb ik ook de indruk dat het centrum me niet per se helpt, ik voel me er niet goed en daarom besluit ik zelf weg te gaan. Het is niet altijd hetzelfde verlopen."*

Zijn hele verhaal is doorspekt met verhalen over geweld, vechtpartijen, diefstallen en conflicten met de politie. Hij lijkt zowel slachtoffer als dader te zijn van dit geweld. *"Er gebeurt van alles in Spanje," zegt hij, "we zitten in vriendengroepen en dan nemen we het tegen iemand op om hem te beroven, er zijn gevechten tussen bendes enzovoort."* In het midden van het interview vertelt hij hoe een van zijn vrienden zijn medicijnen heeft gestolen en kondigt hij aan dat hij gaat eisen dat de vriend hem wat teruggeeft in ruil.

De drugs, inderdaad. Malik begon ze te gebruiken toen hij in Spanje was. *"Jonge mensen van mijn leeftijd vertelden me erover"*. Rivotril en Lyrica. *"Om rustig te worden"*. Malik gebruikte ook ooit oplosmiddelen, maar zegt dat hij daarmee is gestopt.

Malik staat momenteel onder de hoede van de vereniging die ons met hem in contact bracht en krijgt medische voorschriften voor Lyrica en Rivotril. Zelfs zonder deze voorschriften weet hij precies waar hij ze kan vinden. *"Het is makkelijk te vinden"*.

De behandeling werd ingesteld omdat Malik lijdt aan geestelijke gezondheidsproblemen. Een tijd lang heeft hij aan zelfverminking gedaan. Hij laat ons zijn littekens zien. Dit onbehagen verklaart ongetwijfeld voor een deel zijn gewelddadige gedrag tegenover zichzelf en anderen.

De behandeling zorgde ervoor dat hij zich beter voelde en dat de episodes van littekens minder vaak voorkwamen. Zijn begeleider, die bij het interview aanwezig was, legde uit: *"Hij slikt dus medicijnen voor zijn voet en verder slikt hij al een tijdje Lyrica en Rivotril. Hij zegt dat hij mentaal veel lijdt, dat zijn vader hem heeft verlaten toen hij klein was en dat hij daarom de medicijnen moet nemen. En daarom ging hij vroeger, toen hij jonger was, vaak vechten en zo. Op een gegeven moment verminkte hij zichzelf, maar nu minder. Hij heeft mama op zijn arm getatoeëerd, zoals je kunt zien, rond de littekens.* Tijdens het interview ging de telefoon van Malik: *"Het is mama, later"*.

Terwijl sommigen de aanwezigheid van deze jonge jongens in de openbare ruimte van de grote steden van Europa vooral zien als de bron van een gevoel van onveiligheid, met name vanwege de criminaliteit die ze begaan, stelt de belangstelling voor de levensloop van deze jongeren en hun levensomstandigheden in de landen waar ze doorheen reizen ons in staat om met een frisse blik naar deze jonge NBMV-"zwervers" te kijken.

Dit soms onvoorspelbare en gewelddadige gedrag - jegens henzelf en/of de mensen om hen heen - en de consumptiepraktijken die ze toepassen, kunnen worden geanalyseerd in het licht van het psychologische lijden dat ze ondergaan en de levensomstandigheden die hun worden opgelegd. Geestelijke gezondheid en verslaving lijken twee kanten van dezelfde medaille te zijn en het is belangrijk om deze twee problemen samen aan te pakken als deze jongeren een toekomst in onze samenleving willen hebben.

§1 Misbruik van geneesmiddelen als palliatieve behandeling van lijden

OORSPRONG EN REDENEN VOOR CONSUMPTIE

Het is moeilijk om het precieze moment te bepalen waarop drugsgebruik een integraal onderdeel wordt van het leven van jongeren. Terwijl sommigen van hen er al ervaring mee hebben sinds hun land van herkomst, komt het voor anderen later tijdens hun migratietocht en hun omzwervingen door de verschillende landen van Europa. Het eerste contact wordt meestal gelegd in een groep leeftijdsgenoten, met advies en suggesties van andere jongeren, of gewoon door imitatie, zoals in het geval van Oussam: *"Een paar vrienden van me zeiden dat ik het moest proberen. Nou, ze zeiden niet 'neem het, neem het', maar ik zag mijn vrienden het nemen en dus probeerde ik het"*, of Karim *"En toen namen mijn vrienden het en ik nam het ook"*.

In andere gevallen zijn het volwassenen die deze eerste vangst aanbieden, meestal met de bedoeling om de jongere te onderwerpen aan een vorm van uitbuiting, zoals we zullen zien in de laatste paragraaf van dit hoofdstuk.

Zoals uit het onderstaande citaat blijkt, kan dit eerste contact met het product in zeer uiteenlopende situaties plaatsvinden, met name in het kader van een medische behandeling in een van de gastlanden, zoals het geval was voor Abdel, die in een jeugdherberg in Frankrijk Valium voorgeschreven kreeg en die, toen hij er geen kon vinden bij zijn aankomst in Brussel, op aanraden van zijn vrienden Lyrica en Rivotril ging gebruiken.

"Het is een bevolkingsgroep die consumptiegewoonten meeneemt uit het land van herkomst of die ze op weg naar migratie hebben verworven. Ik heb het bijvoorbeeld over Rivotril, of oplosmiddelen, of lijm, of dat soort dingen. Soms gaat het bij deze patiënten om een drug die ooit is geïntroduceerd in bijvoorbeeld een kamp of een asielcentrum in een Europees land, soms gaat het om straatdrugs die in het land van herkomst werden gebruikt. (N., professional gespecialiseerd in verslavingszorg)

Hoewel het moeilijk is om in te schatten op welk moment deze jongeren drugs zijn gaan gebruiken, zijn de redenen daarvoor net zo moeilijk vast te stellen. Uit wat ze te zeggen hebben, blijkt echter duidelijk dat hoewel het gebruik soms begon om "recreatieve" redenen of om bij een groep leeftijdsgenoten te horen - waarbij het gebruik een teken werd om erbij te horen (Duvivier, 2014) - er nog een andere reden is waarom deze consumptiepraktijken na verloop van tijd ingeburgerd raken: om zowel fysiek als psychologisch het hoofd te bieden aan de dagelijkse overlevingssituatie waarin ze terecht komen.

"Ik wil niet tegen je liegen, ik heb elke drug geprobeerd die er is behalve heroïne, die ik niet heb geprobeerd omdat heroïne eng is. Als je op straat leeft, moet je drugs gebruiken om te overleven, want je hebt het koud, je voelt je niet veilig, alles draait door in je hoofd, je hebt angst in je hart, je voelt je niet goed en bovendien heb je moed nodig om dingen te doen en drugs geven je dat allemaal. (...) Ik begon hasjiesj en alcohol te gebruiken in Marokko. In Spanje begon ik drugs te gebruiken en daarna cocaïne, lijm enzovoort". (Ibrahim)

De professionals die in het veld werken, hebben een gemeenschappelijke observatie: het verband tussen de precaire situatie van deze jongeren en hun drugsgebruik, en de verergering van dit laatste (ontwikkeling van polyverslavingen en een geleidelijke toename van de gebruikte doses, zoals Ibrahim beschrijft) naarmate hun omgeving verslechtert, waardoor een vicieuze cirkel ontstaat.

"Maar het drugsgebruik van deze jongeren is situationeel, gekoppeld aan het leven op straat. Dus als we er niet in slagen om deze jongeren wat meer stabiliteit te geven en ze van de straat te halen, weet ik niet hoe we drugsgebruik gaan aanpakken.(J., maatschappelijk werker)

Dus, wat ook het beginpunt van deze consumptie is, de voortzetting ervan kan alleen worden begrepen in de verwevenheid van de veranderde levensomstandigheden in het land van herkomst, de ontberingen in verband met de migratietocht, maar ook en vooral in de levensomstandigheden van deze zogenaamde "zwervende" NBMV in de gastlanden. **Het is daarom belangrijk om deze consumptie te koppelen aan de extreem precaire situatie waarin deze jongeren zich bevinden.** Honger, kou, angst... Het doel is om deze omstandigheden te verdragen of om te proberen ermee om te gaan door hun toevlucht te nemen tot middelen die bepaalde vormen van lijden verdoven.

"Je moet, als je op straat bent, je moet, het is normaal, ik neem ook. Ik neem drugs en hasj". (Wassim)

"We hebben geleerd dat oplosmiddelen voor veel jongeren het effect hebben dat ze gevoelens van honger en kou uitschakelen. Het is dus zo dat zodra het koud is, zodra het slecht is, oplosmiddelen veel eerder tevoorschijn komen. (...) Er is een heel sterk verband tussen de tijd dat ze een kleine huisvestingsoplossing hebben die het even uithoudt en de tijd dat die er niet is, dus gebruiken ze. Vaak zijn de jongeren die drugs gebruiken echt degenen die geen andere oplossing hebben. Dus het is een ontsnapping". (M., maatschappelijk werker)

GEBRUIK EN SOORTEN PRODUCTEN

Van de dertien jongeren met wie we diepte-interviews hebben kunnen houden, zegt er slechts één niets te gebruiken, behalve hasj, dat door veel van deze jongeren niet als een drug op zich wordt beschouwd. Voor de anderen draait dit gebruik vooral rond het afgeleid gebruik - in termen van dosering - van bepaalde medicijnen, zoals Lyrica en Rivotril, en oplosmiddelen (die worden 'gesnoeven' op zakdoekjes of in plastic zakjes, soms gedeeld in groepen), hasj en, meer zeldzaam, bepaalde zogenaamde harddrugs zoals cocaïne¹³.

Gegevensblad - Gebruikte geneesmiddelen

Rivotril®

Rivotril® is een geneesmiddel op basis van clonazepam, een benzodiazepine, verkrijgbaar in tablet-, orale en injecteerbare vorm. Het heeft kalmerende, hypnotische, anxiolytische, amnesische en anti-epileptische eigenschappen. Het wordt voornamelijk voorgeschreven bij de behandeling van epilepsie bij volwassenen en kinderen, maar kan ook worden gebruikt bij angst en bepaalde psychiatrische en slaapstoornissen. Het gebruik ervan brengt echter het risico van bijwerkingen met zich mee, zoals slaperigheid, hoofdpijn en lichamelijke afhankelijkheid. Abrupt stoppen kan leiden tot ernstige ontwenningsverschijnselen, waarvoor een ondersteunend protocol nodig is.

¹³ Zie voor een gedetailleerde beschrijving van deze producten en hun effecten: <https://fedabxl.be/site/wp-content/uploads/2023/11/Guideline-NBMV.pdf>

Lyrica®

Pregabaline, op de markt gebracht onder de merknaam Lyrica®, wordt voorgeschreven bij de behandeling van neuropathische pijn, epilepsie en gegeneraliseerde angststoornissen bij volwassenen. Het is verkrijgbaar in capsule- of orale vorm en heeft bijwerkingen zoals duizeligheid, slaperigheid, hoofdpijn, euforie en verwardheid en kan de tolerantie voor opioïden verminderen, waardoor het risico op overdosering toeneemt bij gecombineerd gebruik.

Bron: Frans Waarnemingscentrum voor drugs en verslaving (OFDT) (2022). Drugsgebruik en leefomstandigheden van niet-begeleide minderjarigen. Opmerkingen.

Er zijn verschillende redenen voor het preferentiële gebruik van deze producten. Enerzijds zijn deze verschillende producten, ongeacht of de consumptie al dan niet in het land van herkomst begon, relatief beschikbaar in de Maghreb, vooral voor jongeren. Om culturele redenen wordt de consumptie ervan meer "getolereerd" dan die van alcohol, waarop een groot taboe rust, vooral religieus, en dat ook verboden is volgens het strafrecht (Chaudat, 2020). Bovendien kan deze vorm van consumptie discreter lijken, omdat de drug gemakkelijker kan worden verborgen en geen geur verspreidt zoals alcohol.

Bovendien **maakt het bestaan van een grote zwarte markt in Brussel deze producten relatief toegankelijk**. In het geval van Rivotril en Lyrica zijn er verschillende strategieën om aan recepten te komen in Europa. Verschillende oplosmiddelen worden over de toonbank verkocht. Tot slot maakt de relatief lage prijs van deze producten ze des te aantrekkelijker. Ruilen, "lenen" en uitnodigen om te delen zijn ook talrijker vanwege deze relatief lage kosten.

"Ja, het is makkelijker om aan drugs te komen omdat ze legaal zijn, dus als je gearresteerd wordt, zeg je dat het een medicament is, dus het is veel makkelijker en een beetje goedkoper, maar ik vind dat het achteraf heel slechte effecten heeft omdat je in je hoofd de behoefte begint te voelen om ze weer te nemen, dus je geeft er makkelijker aan toe. Medicamenten zijn dus makkelijker maar gevaarlijker. Om je te vertellen hoe makkelijk het is, toen ik in Italië was, ging ik naar een ziekenhuis en vertelde hen dat ik in een crisis zat omdat ik ziek was en dat ze me dit medicijn hadden voorgeschreven, en de psycholoog die me in het ziekenhuis zag, schreef het me voor en ik nam het mee naar de apotheek, betaalde maar een paar euro en liep naar buiten met een doos pillen". (Ibrahim)

"En er is hier een grote zwarte markt. Het is een grote hub voor Rivotril en Lyrica tussen migranten. Het is echt migratie die deze drugs naar Europa heeft gebracht, en naar Brussel in het bijzonder. En het kost 50 cent per flesje op de zwarte markt. Anders lukt het ze altijd wel om een dokter zover te krijgen dat hij ze voorschrijft". (J., maatschappelijk werker)

Dit gemak van toegang werd unaniem erkend door alle jongeren die we ontmoetten, die soms geamuseerd waren door de vraag, omdat vrije toegang voor hen zo vanzelfsprekend leek.

"Een of twee gram hasj kopen om een joint te maken is makkelijk, en drugs kopen is heel makkelijk, maar voor de rest weet ik het niet want ik heb nog nooit iets gekocht". (Hakim)

Sommige NBMV's zijn meer gevorderde gebruikers en hebben al geëxperimenteerd met andere producten, zoals MDMA of cocaïne. Dit is met name het geval bij Ibrahim en Ali.

"In Marokko begon ik met hasj en alcohol. En in Spanje begon ik drugs te gebruiken en daarna ook cocaïne, lijm enzovoort". (Ibrahim)

"Ik gebruik cocaïne sinds Tunesië. Ik begon met een beetje cocaïne in Tunis. Het eerste wat ik leerde was roken en toen gingen we een niveau hoger, het is hier geen marihuana, maar meteen hasjiesj. Een beetje cocaïne. Maar cocaïne, het was van tijd tot tijd, het was niet iets regelmatig ... omdat het erg duur is. Het is niet zoals hier. Hier is een gram 25 euro, 30 euro, maar in Tunesië is het 90 euro. Duurder. Als je een week werkt, krijg je een dosis. In mijn buurt was de verkoop van cocaïne berucht. (Ali)

Deze jongeren hebben geleidelijk een grondige kennis verworven van producten en hun effecten. **Ze gaan een "affectieve" relatie aan met het product en geven het bijnamen, bijvoorbeeld op basis van de kleur en/of de effecten** (Flye Sainte Marie, 2021; OFDT, 2022).

"Nee, in Marokko, in Algerije, is het saroukh (lucht), de raket, want daarmee kom je van de grond (lucht)." (Oussam)

"Wat interessant was, was dat al deze drugs bijnamen hadden. We hadden de blauwe, de raket, de taxi die opruimt. Je krijgt het gevoel dat er een verband is, bijna een soort emotionele relatie. Het heeft dus vaak te maken met de kleur van de drug. Het heeft ook te maken met het feit dat het erg ingewikkeld is om generieke geneesmiddelen voor te schrijven, omdat ze willen dat ze eruit zien als de geneesmiddelen in het doosje, dat ze dezelfde vorm hebben, dezelfde kleur". (N., professional gespecialiseerd in verslavingszorg)

Bij therapeutisch gebruik hebben Lyrica en Rivotril het effect dat ze angst en gevoelens van lichamelijke en psychische onbehagen verminderen. Vaak en in hoge doseringen gebruikt, soms in combinatie met andere drugs, hebben deze drugs ook het effect dat ze jongeren ontremmen en hen een indruk van macht geven. Rivotril heeft daarom de bijnaam "Moeder Moed". Moed, vooral wanneer de migratietocht onder extreem gevaarlijke omstandigheden moest worden ondernomen (op kleine zodiacs of onder vrachtwagens, dicht bij de schokdempers, zoals Ali ons vertelde) of wanneer in het gastland economische overlevingsstrategieën (ernstige) delinquentie met zich meebrengen.

"Het is vergeten wat ze hebben meegemaakt en vooral vergeten wat ze gaan doen. Er komt een beetje religie bij kijken, het is om te zeggen dat ze geen slechte mensen zijn, maar op een gegeven moment rukken ze de ketting van een oude persoon af, rukken ze hun tas af... Ze weten, ze beseffen dat ze hun slachtoffers geweld aandoen, dus het gaat er ook om dat ze de volgende ochtend opstaan, ze weten niet wat ze gedaan hebben." (F., juridisch medewerker)

*"Het is gewoon dat het je dingen laat doen die je bewust niet zou doen. Ik wil de controle terug over wat ik doe. Je kunt er echt alles mee doen als je drugs gebruikt. *Dus als ik eruit kom, wil ik het nooit meer aanraken. (Oussam)*

Deze overdosis drugs heeft ook een effect op hun psychologische toestand. Het doel is om zichzelf te verdoven - high te worden, stoned te zijn - om de trauma's te vergeten die verband houden met de ineens stortingen in hun thuisland, hun migratietocht of hun huidige leefomstandigheden, die hen vaak in grote teleurstelling hebben gestort. Zoals Wassim het zo

goed samenvat: "om je duizelig te maken op straat. Om je zorgen even te vergeten" en Mohammed, "om te stoppen met denken, om tot rust te komen, om je hoofd leeg te maken zodat je ook kunt slapen".

Gezien deze vergevorderde kennis van de producten en hun effecten, hebben sommige auteurs (OFDT, 2022) en gezondheidswerkers in Brussel gesuggereerd dat jongeren aan **zelfmedicatie doen en dit soort drugs gebruiken op een manier die niet ver afstaat van 'correct' medisch gebruik - als de doseringen zouden worden gerespecteerd.**

"De drugs die ze gebruiken zijn allemaal, met uitzondering van de oplosmiddelen, medicamenten die angst en slapeloosheid behandelen. En dus is het heel opvallend om te zeggen dat ze niet zo ver zijn van correct gebruik van deze medicamenten tussen aanhalingstekens. In zekere zin maken ze er misbruik van omdat ze veel te hoge doses nemen. Maar veel van het gebruik van deze medicamenten is bijna correct vanuit het oogpunt van medische richtlijnen voor het behandelen van angststoornissen". (F., professional gespecialiseerd in verslavingszorg)

Deze zelfmedicatie maakt echter deel uit van een patroon van risicovol gedrag, met name het gelijktijdige gebruik van verschillende soorten producten, waarvan de effecten op elkaar inwerken en ernstige gevolgen hebben voor hun gezondheidstoestand, evenals een grote overdosis. Net als een overdosis heeft ook een abrupte ontwenningverschijnselen - bij gebrek aan beschikbare producten, na een arrestatie of na binnenkomst in een centrum waar geen medisch team aanwezig is - gevolgen voor deze jongeren, die de ontwenningverschijnselen in volle hevigheid ondervinden en professionals in onhandelbare situaties plaatsen wanneer ze geconfronteerd worden met de gevolgen van deze ongereguleerde consumptie.

Meer in het algemeen moeten we de consumptiedaad opnieuw bekijken in relatie tot de psychologische toestand van deze jongeren, die vaak traumatische gebeurtenissen hebben meegemaakt tijdens hun migratie. Voor hen was migratie een plaats van kansen en vernieuwing, maar de verslechterende levensomstandigheden in het gastland kunnen hen in een diepe depressie storten. Geestelijke gezondheid en consumentisme zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

*"(...) We hebben jongeren die psychologische problemen hebben door hun zwerftocht, door de grote gezinsproblemen die ze in eerste instantie gehad moeten hebben. Ze hebben traumaproblemen die ongetwijfeld verband houden met het migratiefenomeen zelf en ze staan in een overlevingsstand zodra ze zich in het gastland bevinden. Bovendien heeft het feit dat ze in bendes terechtkomen een domino-effect (...) Het consumptieprobleem is eerlijk gezegd de boom die het bos verbergt (...) **Als we de redenen waarom ze consumeren niet begrijpen, is het moeilijk om hen echt te helpen.**" (N., professional gespecialiseerd in verslavingszorg)*

§2 Geestelijke gezondheid bedreigd

HERHAALDE POGINGEN IN EEN CRUCIALE FASE VAN HET PROCES VAN IDENTITEITSVORMING

Het geweld in het land van herkomst en tijdens het hele migratieproces, en de vaak schadelijke opvangomstandigheden die deze jongeren ervaren in de verschillende Europese landen die ze hebben doorkruist, zijn niet zonder gevolgen voor hun geestelijke gezondheid. Deze

moeilijkheden zijn des te acuter op het moment dat deze jonge adolescenten midden in de opbouw van hun identiteit zitten (Dumont en Stitou, 2019).

"Ik begon (met drugs) in Spanje. Omdat ik van zeven meter hoogte sprong omdat ik dood wilde. Sindsdien heb ik veel drugs gekregen, waaronder Lyrica en Rivotril. Ik was eerst heel nerveus, nu gaat het beter, maar ik kon heel agressief en zelfagressief zijn, dus sindsdien moet ik de medicijnen nemen. Dus de medicatie helpt me om minder nerveus te zijn. Ja, want zonder medicijnen voel ik me heel erg slecht. (Youssef)

Deze mentale kwetsbaarheden kunnen verklaard worden door meerdere factoren. Alle NBMV's, of ze nu zwervend zijn of niet, gaan door een fase van rouw en verlies van hun oorspronkelijke sociale omgeving (cultuur, familie, enz.), een omgeving die voor elk van hen een essentiële psychologische beschermingsfactor is.

"Dus school, familie, vrienden, land, cultuur, dat alles is verloren gegaan. Het is dus als een beschermende jas of envelop die je verliest. Het maakt ons dus erg kwetsbaar. Het is een beetje alsof je zonder huid rondloopt". (T., professional in geestelijke gezondheidszorg)

Dit verlies van referentiepunten gaat ook gepaard met de noodzaak voor deze jongeren om zich zeer snel aan te passen aan een nieuw cultureel kader dat haaks kan staan op hun oorspronkelijke referentiekader (Nathan, 1986). De verplichting om in een andere cultuur te blijven, d.w.z. om een nieuwe taal en nieuwe gedragscodes te leren, is des te meer een factor van mentale kwetsbaarheid omdat de beproeving zich vele malen herhaalt tijdens de migratietocht. Bij elke verandering van land wordt de jongere mogelijk blootgesteld aan acculturele stress, d.w.z. de *"psychologische spanning die mensen van vreemde afkomst ervaren wanneer ze geconfronteerd worden met conflicterende levensstijlen, waarden en opvoedingsmodellen in de gastlanden"* (Bivort et al., 2019, 25).

Bovendien **worden deze jongeren** door hun zwerven gedurende **hun hele leven blootgesteld aan chronische stress**. Zich geen toekomst kunnen voorstellen, al is het maar op korte termijn, voortdurend onzeker zijn over hoe ze in hun basisbehoeften kunnen voorzien, zichzelf voortdurend moeten beschermen tegen de gevaren van de straat - dit zijn allemaal stressbronnen die het dagelijks leven van deze jongeren onderbreken en hen in een staat van verplichte waakzaamheid plaatsen, zonder de mogelijkheid om te ontspannen.

"Ik gebruik vaak de metafoor van een telefoon. Als je die 30 seconden met gestrekte arm moet dragen, weegt hij niet veel. Aan de andere kant, als je diezelfde telefoon urenlang moet dragen, lijkt het gewicht onmeetbaar. Het is hetzelfde met chronische stress, het is een stress die er constant is, elke dag, 24 uur per dag". (T., geestelijk verzorger)

Ten slotte gaat het om jongeren die tijdens hun hele migratietraject (voor hun vertrek, op weg naar België of zelfs tijdens hun verblijf in België) een zeer groot trauma hebben opgelopen. We moeten oppassen dat we hier niet te kort door de bocht gaan: *"de traumatische impact van migratie is noch constant, noch onvermijdelijk"* (Torracinta, 2019, 27), want elk mens reageert anders op dezelfde extreme gebeurtenis. Er kan echter wel gezegd worden dat het voorkomen van deze extreme gebeurtenissen met risico op trauma veel hoger is onder de zogenaamde 'zwervende' NBMV dan onder de algemene bevolking. En dat, nogmaals, hun jonge leeftijd specifieke gevolgen met zich meebrengt.

Theoretisch kader - Psychologisch trauma

Psychologisch trauma wordt gedefinieerd als het feit dat een individu een psychotraumatische ervaring heeft ondergaan: "d.w.z. een uitzonderlijke gebeurtenis die gewelddadig is en het leven of de fysieke of psychologische integriteit van het individu bedreigt, zoals een aanranding, ongeval, ramp of oorlogsgebeurtenis, maar ook om het te hebben ervaren in de vorm van een trauma, met angst, afschuw en een gevoel van machteloosheid en gebrek aan hulp".

Bron: Liébert, P. (2015). Het definiëren van vroeg psychisch trauma.

Tegen de tijd dat ze in Brussel aankomen, zijn deze jongeren vaak al meerdere jaren onderweg en zijn zijn gewelddadige gebeurtenissen alomtegenwoordig. Of het nu tijdens de reis zelf was, zoals in het geval van Wassim, die zich urenlang in een vrachtwagen verstopte voordat hij bij aankomst in Europa met spoed naar het ziekenhuis werd gebracht vanwege brandwonden veroorzaakt door de nabijheid van de motor, waarvan hij zich niet losmaakte uit angst ontdekt te worden; of Ali, die in Brussel werd aangevallen door de manager van een kruidenierswinkel die hem op straat drugs had zien dealen. Het was de politie die tussenbeide kwam om hem tegen de klappen te beschermen.

Het herhaaldelijk meemaken van dergelijke voorvallen, het extreem waakzaam moeten zijn in een levensfase die gekenmerkt zou moeten worden door relatieve onbezorgdheid, heeft een onherstelbare invloed op de geestelijke gezondheid van deze jongeren en op het gedrag dat ze aannemen in een poging ermee om te gaan.

De verschillende kwetsbaarheden die hun ontwikkeling kenmerken, hebben een impact op hun sociale relaties, die gekenmerkt worden door hechtingsstoornissen. **Deze jongeren worden gekenmerkt door een algemeen wantrouwen tegenover de volwassenden om hen heen**, in het bijzonder tegenover de professionals die hen in de verschillende gastlanden moeten ondersteunen.

"In het leven heb je een gereedschapskist nodig en zij missen gereedschappen die heel belangrijk zijn om hun leven te leiden. Gehechtheid is een van deze belangrijke gereedschappen. Elke relatie die we later in ons leven ontwikkelen is gebaseerd op het hechtingsproces dat bij jonge mensen is ontstaan. En hier zien we een groep die echt een risico loopt omdat hun gehechtheid niet goed tot stand is gekomen, dus er komt veel bij kijken, en hun coping is niet aangepast. (...) deze jongeren hebben heel weinig zelfvertrouwen, ze worden gekenmerkt door een groot wantrouwen ten opzichte van anderen, wat een teken is dat hun gehechtheid verstoord is" (T., geestelijk verzorger).

Het overwinnen van dit wantrouwen en het opbouwen van een veilige en geruststellende relatie is een van de fundamentele pijlers van elke aanpak gericht op deze jongeren, die de kwaliteit van de relatie die ze kunnen ontwikkelen met de teams van professionals die verantwoordelijk zijn voor hun zorg een essentieel onderdeel maken van de ontwikkeling van een gevoel van welzijn.

Het accepteren van deze geestelijke zwakheden en hun mogelijke gevolgen is een essentiële eerste stap om ervoor te zorgen dat deze jongeren echt welkom zijn en een volwaardige plaats krijgen in onze samenleving.

WEERSTAND TEGEN "CONVENTIONELE" THERAPEUTISCHE BEHANDELING

Terwijl de jongeren die we ontmoetten relatief gemakkelijk spraken over de plaats van drugsgebruik en verslaving in hun dagelijks leven, was de kwestie van hun geestelijke gezondheid of, meer in het algemeen, hun geestelijk welzijn moeilijker aan te snijden, op een paar schuchtere opmerkingen na. Toen we hen vroegen naar de effecten die ze zochten bij het innemen van bepaalde medicijnen of andere middelen, verwezen verschillende van deze jongeren naar deze producten als mogelijke krukken *"om zich beter te voelen in hun hoofd"*, *"om hun hoofd leeg te maken"*, *"om hun zorgen te vergeten en te kunnen slapen"*, waardoor sommige professionals suggereerden dat deze praktijken zelfmedicatie zouden kunnen zijn voor angststoornissen en mogelijke angsten.

Dit gebruik van psychoactieve middelen wordt dan een *copingstrategie die jongeren kunnen toepassen om met symptomen van psychische malaise om te gaan*. Onder *copingstrategie* verstaan we elke *"stabiliserende actor die het subject in staat stelt om de psychosociale aanpassing te handhaven tijdens perioden van stress"* (Sordes-Ader et al., 1997). Deze strategieën zijn echter niet noodzakelijk sociaal aangepast en komen mogelijk niet overeen met het gedrag dat in onze samenleving wordt verwacht (middelengebruik wordt bijvoorbeeld sterk gestigmatiseerd), wat de malaise versterkt die voortkomt uit de dissonantie tussen de externe en interne culturele kaders. Het is daarom belangrijk om deze jongeren andere strategieën aan te bieden om met hun malaise om te gaan.

Hoewel medicatie een mogelijke oplossing lijkt voor deze jongeren, wordt een zogenaamde traditionele therapeutische aanpak - individuele medische behandeling door een professional in de geestelijke gezondheidszorg - vaak afgewezen door de jongere, niet in de laatste plaats vanwege sterke culturele barrières. Deze terughoudendheid bestaat ook onder andere groepen. De onmogelijkheid om zich in hun moedertaal uit te drukken en om gemeenschappelijke termen te hebben om hun gevoelens te beschrijven, zijn bijkomende obstakels voor NBMV.

"(Vraag) Ben je ooit naar dokters of psychologen gegaan om wat te praten als je je niet zo goed voelde, of houd je je problemen voor jezelf? Nee, nee, ik ben niet gek. (Oussam)

"En we moeten ons ook bewust zijn van de taalbarrière en de culturele verschillen tussen jongeren. En ik weet dat het op psychologisch niveau veelzeggend is. Voor veel jongeren is het niet zo diep geworteld als hier. En dan nog is het moeilijk om naar een psychiater te gaan als je Belg bent, als je in België bent opgegroeid, maar ik denk dat het voor jongeren nog meer geassocieerd wordt met 'ik ben gek' en dus zijn ze veel terughoudender om naar een psychiater te gaan". (N., professional in geestelijke gezondheidszorg)

Bij deze weerstand van jonge niet-begeleide minderjarige vreemdelingen (MENA) om therapeutische hulp te aanvaarden, komt de sterke verzaaiing van de geestelijke gezondheidsdiensten in Brussel, en breder in het Franstalige België, nog eens bij. Dit geldt vooral wanneer men de specifieke kenmerken van deze doelgroep in overweging neemt, zoals

hun jonge leeftijd, hun grote mobiliteit, en de vele en complexe effecten van hun migratieparcours.

"We zijn ons er terdege van bewust dat de geestelijke gezondheidszorg extreem overbevolkt is. We hebben het moeilijk om volwassenen te herplaatsen en we weten dat het steeds moeilijker wordt voor kinderen, als je kijkt naar de cijfers van mutualiteiten, dus je kunt je voorstellen dat het nog moeilijker is voor Groepen met specifieke noden. Tegen de tijd dat we hen moeten heroriënteren, als we al een plaats kunnen krijgen, is de jongere al vertrokken". (A., maatschappelijk werker)

Om met deze verschillende obstakels om te gaan, proberen sommige diensten alternatieven te ontwikkelen die ofwel gezien kunnen worden als een manier om jongeren naar stabiliteit te brengen, een zoektocht naar mentaal welzijn voordat ze beginnen met ad hoc medische en therapeutische zorg, of als een aanvulling op deze individuele therapeutische aanpak. Deze alternatieven kunnen kunstzinnige therapie, gespreksgroepen of meer indirecte middelen zoals sport- en spelactiviteiten zijn, die helpen om zelfvertrouwen en vooral vertrouwen in anderen op te bouwen. Tijdens een aantal van onze interviews merkten we hoe enthousiast sommige jongeren waren over sportactiviteiten, met name voetbal.

"Dingen die een beetje buiten het echte psychologische kader vallen, in individuele gesprekken en zo, zoals kunstzinnige therapie, zoals sport en zo, zijn echt dingen die onderzocht moeten worden, omdat de visie van een psycholoog en geestelijke gezondheidszorg hier in Europa heel, heel, heel vreemd kan overkomen, en dus is het een kwestie van eerst gaan voor de interesses van de jongere, om je later open te kunnen stellen voor andere dingen, voor zorg die misschien passender of specifiek is". (S., maatschappelijk werker)

DE NOODZAAK VAN EEN MINIMALE VEILIGE BASIS, ZOWEL FYSIEK ALS ONTOLOGISCH

We mogen ook niet vergeten dat geestelijke gezondheidsproblemen - en verslavingen - onder deze jongeren alleen aangepakt kunnen worden als ze een veilige plek krijgen waar ze zich kunnen vestigen/rusten/afhaken en waar vooral rekening wordt gehouden met hun primaire behoeften. **Zonder deze veilige basis lijkt het onmogelijk voor deze jongeren en de professionals om hen heen om voor hun geestelijk welzijn te zorgen.**

Ook het gebrek aan langetermijnperspectieven staat niet los van de geestelijke gezondheidsproblemen van deze jongeren. De stress en angst die gepaard gaan met de administratieve instabiliteit van hun status zijn factoren die hun mentale toestand verergeren. **Werken aan de geestelijke gezondheid van deze jongeren betekent ook, meer in het algemeen, hen een toekomst bieden in het gebied waar ze wonen, zodat ze zich kunnen vestigen en zich echt kunnen ontplooien.** Het gaat erom deze jongeren ontologische zekerheid te bieden, zodat ze hun bestaan op korte, middellange en lange termijn met meer sereniteit tegemoet kunnen zien. Zonder deze zekerheid is het een illusie om te denken dat we echt voor deze jongeren kunnen "zorgen". Het hebben van toekomstperspectief is essentieel bij het opbouwen van een veilige omgeving voor minderjarigen.

De complexiteit van de diep verweven problemen die de zogenaamde 'zwervende' NBMV ervaren, vereist onder andere dat we rekening houden met hun individuele migratietrajecten en de diep culturele en contextuele dimensie van hun onwelzijn (Radjack et al., 2012). Op basis van de elementen die we zojuist hebben ontwikkeld, worden drie pijlers als essentieel

beschouwd voor de 'reguliere' psychologische ontwikkeling van 'zwervende' NBMV die trauma's hebben ervaren (von Bredow, 2019).

Allereerst moeten we zorgen voor continuïteit en stabiliteit in de ondersteuning die we bieden. Dit betekent ten eerste het overbruggen tussen de verschillende diensten waar de jongere een beroep op doet, of werken aan een meer gestructureerde overgang na het verlaten van bepaalde instellingen, met name de instellingen waar ze na deliquentie naartoe worden gestuurd. Het waarborgen van deze follow-up doorheen de verschillende Europese landen is één van de wensen van veel professionals in de sector.

Ten tweede betekent het de ontwikkeling van positieve sociale relaties mogelijk maken, gebaseerd op vertrouwen. We hebben het hier over relaties op verschillende niveaus: het hebben van een informeel sociaal netwerk met mensen uit de eigen cultuur, het hebben van een relatie van begrip, luisteren en respect met ten minste één "referentievrouw", die wordt gezien als een positieve autoriteitsfiguur, en het hebben van contacten met jongeren van dezelfde leeftijd in een andere context dan die van migratie. Deze positieve omgeving helpt jongeren het gevoel te krijgen dat hun bestaan wordt erkend, dat ze waarde hebben in iemands ogen.

Tot slot betekent het vertrouwen op copingstrategieën om positief om te gaan met de uitdagingen van het leven.

Het creëren van deze vertrouwensband is geen gemakkelijke taak. Deze wordt met name ondermijnd door de "test van verdenking" (Bricaud, 2006) die de overgrote meerderheid van de NBMV's ondergaat. Deze beproeving verwijst naar het feit dat ze, om officieel als minderjarig te worden beschouwd in de ogen van de wet, vanaf het begin heel vaak een leeftijdstest moeten ondergaan - die steeds vaker door de wetenschappelijke autoriteiten wordt veroordeeld - om hun minderjarigheid te verifiëren. Het woord van jongeren wordt dus van meet af aan in twijfel getrokken.

Tenslotte, terwijl kortetermijnwerk aan noodsituaties en psychose denkbaar is, **is diepgaand werk aan trauma ondenkbaar zonder stabiliteit in de fysieke en psychologische situatie van de jongere.** Deze aanname van de behoefte aan stabiliteit dient om te benadrukken dat psychische problemen niet zozeer te wijten zijn aan de persoon zelf, maar eerder aan de context waarin die persoon zich ontwikkelt: als het onmogelijk is om aan de context te werken, is het even onmogelijk om aan de kern te werken.

"Je moet eerst je leven stabiliseren en dan kun je werken aan de trauma's die je in het verleden hebt opgelopen. Je moet onthouden dat omgaan met trauma's een therapie is die je op de proef stelt. Het is niet gemakkelijk, je wordt altijd blootgesteld aan kwellingen, het stelt je op de proef. Dus zolang je niet stabiel bent, kan het meer kwaad dan goed doen (...) Wat nodig is, is ondersteunende therapie gebaseerd op het hier en nu. Wat kunnen we doen om de meest acute symptomen een beetje te verlichten?" (T., geestelijk verzorger)

§3 Geïnternaliseerd geweld, uitgelokt en uitgebuit?

In januari 2024 werd in Parijs een groot proces geopend waarin zes verdachten, allemaal volwassenen uit de Arabisch-talige gemeenschap, terechtstonden "omdat ze niet-begeleide

minderjarigen (NBMV's)) hadden gedwongen om te stelen om een verslaving aan psychotrope drugs te financieren die ze zelf hadden veroorzaakt en in stand hielden".¹⁴

Zoals we al hebben vermeld, hebben de zogenaamde 'zwerfende NBMV' bij het Zuidstation een bijzondere reputatie, omdat ze in de buurt verschillende delinquente handelingen zouden hebben gepleegd. De meerderheid van de NBMV's met wie we in het kader van dit onderzoek meer diepgaande interviews konden houden, hadden in feite in openbare jeugdbeschermingsinstellingen (IPPJ) gezeten, waar ze door een rechter naartoe waren gestuurd voor overtredingen, vaak in verband met diefstal en/of de verkoop van drugs.

Zogenaamde "zwerfende" asielzoekers worden gezien door een dubbel prisma: door sommigen als daders van criminele daden en door anderen als potentiële slachtoffers van uitbuiting, maar zelden tegelijkertijd.

"Deze kinderen zijn zowel slachtoffer als dader. Ze zijn het allebei. En ze zijn meer dan waarschijnlijk slachtoffer van mensenhandel, of op zijn minst slachtoffer van misbruik. Maar ze zijn ook de daders van echt vervelende delinquentie. Het is een dubbele logica. Er zijn dus spelers die hen als daders zien en spelers die hen als slachtoffers zien. Maar in feite moeten ze als beide worden gezien". (R., sociale interventieprofessional)

Als we deze delinquente daden - en de consumptie die er vaak mee samenhangt - bekijken vanuit het perspectief van mensenhandel, werpt dat een nieuw licht op het dagelijks leven en de reizen van deze jonge NBMV's.

"Als er een diefstal of iets gebeurd is, zien we deze kinderen als de daders, maar we vergeten dat er soms een heel netwerk van uitbuiting om hen heen zit. En als we de vragen anders stellen, als we jongeren anders benaderen, dan halen we andere dingen uit het conventionele discours" (E., sociale interventie professional).

Het probleem van mensenhandel is vaak moeilijk te definiëren en te identificeren (zie theoretisch kader). Dit is des te meer het geval in de context waar wij mee te maken hebben, omdat deze situaties van uitbuiting op het eerste gezicht niet het onderwerp lijken te zijn van een georganiseerd internationaal netwerk, zoals wel het geval is voor andere groepen, zoals jonge Roma (Peyroux, 2012).

Theoretisch kader - Een beter begrip van mensenhandel

Mensenhandel wordt gedefinieerd als "het werven, vervoeren, huisvesten of ontvangen van een persoon, of het doorgeven of overdragen van de controle over deze persoon, met het oog op uitbuiting". De sectoren van uitbuiting worden limitatief opgesomd. Ze omvatten de uitbuiting van prostitutie of kinderpornografie; de uitbuiting van bedelarij; arbeid onder omstandigheden die in strijd zijn met de menselijke waardigheid; het wegnemen van organen; en iemand tegen zijn wil een misdaad of misdrijf laten plegen.

Wanneer de politie of inspectiediensten aanwijzingen hebben dat een buitenlandse minderjarige slachtoffer is, identificeren zij hem als zodanig en informeren zij onmiddellijk de vreemdelingendienst. De buitenlandse minderjarige wordt geïnformeerd over de mogelijkheid om als slachtoffer een verblijfsvergunning te krijgen, op voorwaarde dat hij meewerkt met de

¹⁴ Bron : <https://centre-ressources-teh.horslarue.org/proces-pour-traite-des-etres-humains-au-trocadero-la-precarite-ne-justifie-ni-nexcuse-lexploitation-de-la-vulnerabilite/>

bevoegde autoriteiten die belast zijn met het onderzoek. Vervolgens wordt een procedure in drie fasen opgestart.

Bron : <https://www.mineursenexil.be/fr/dossiers-thematiques/NBMV/traite-des-etres-humains/>

De non-profitorganisatie Hors la rue heeft een specifieke aanpak voor dit probleem ontwikkeld en een reeks hulpmiddelen online gezet voor professionals om hen te helpen bij het herkennen van situaties van mensenhandel en het ondersteunen van de slachtoffers.

Bron : <https://centre-ressources-teh.horslarue.org/>

Zogenaamde "rondzwervende" NBMV's zijn het slachtoffer van uitbuitingspraktijken die verspreid en minder georganiseerd zijn, maar niet minder verwoestend omdat ze ook onzichtbaarder zijn, vooral voor wetshandhavers. Deze uitbuiting is dan geworteld in een vermenigvuldiging van uitbuitende interpersoonlijke en tijdelijke relaties die veranderen al naar gelang de gelegenheid. Dit is wat Lavaud-Legendre "de ubérisatie van hedendaagse vormen van uitbuiting" noemt, wat betekent dat uitbuiting wordt gekenmerkt door incidentele feiten en herhaald wordt gedurende vrij korte perioden: "individuen komen af en toe tussenbeide, worden betaald per activiteit, zonder noodzakelijkerwijs betrokken te zijn bij criminele activiteiten op een stabiele en continue manier. (2020, 154).

Meestal worden deze jongeren gerekruteerd om kleine misdaden te plegen, vooral diefstal, maar ook om deel te nemen aan drugshandel in het land. Wanneer ze door volwassenen worden benaderd, leidt het gebrek aan andere middelen om in hun basisbehoeften te voorzien ertoe dat ze deze "klusjes", die ze niet graag doen, accepteren. Om zich opgewassen te voelen tegen de taak, zoals Ibrahim, beginnen ze zichzelf te consumeren. Hun controlemechanismen zijn gebaseerd op "hun veelvuldige verslavingen (ecstasy, benzodiazepines, hasjiesj en andere), die worden aangemoedigd en versterkt" (Trajectoire, 2018, 46).

*"De twee [mensen] die me benaderden waren ouder dan 18 jaar. Ze kwamen naar me toe en zeiden: kom met ons mee, je gaat cocaïne en hasjiesj voor ons verkopen en ik was daar niet erg goed in, ik zag mezelf niet met mensen praten, dus ik weigerde en zei: nee, nee, ik weet niet hoe ik dat moet doen. Ik stond erop en vroeg of ze me een andere baan wilden aanbieden, maar niet deze, en ze zeiden: nee, we hebben niets anders voor je, het is dit of niets, en ze werden meteen agressiever tegen me. Dat was het dan. **Het liet me niet veel keus als ik wilde overleven, dus ik deed veel ... om moed te verzamelen, ik gebruikte veel drugs en toen stal ik en hier ben ik (in een IPPJ).** (...) Ik had geen tijd om iemand te ontmoeten die me hulp aanbood, helemaal niets. Ik had geen tijd. De mensen die me [aanboden] te helpen waren degenen die me de drugs gaven om me verslaafd te maken, zodat ik ze terug kon kopen en ze geld schuldig was. Dat was het enige aanbod van hulp dat ik kreeg, verder niets. (Ibrahim)*

"Het is ook een ruilmiddel om in kraakpand X te kunnen verblijven met volwassenen die hen soms dwingen om te stelen of dingen voor hen te doen". (V., professional gespecialiseerd in verslavingszorg)

Deze volwassenen doen zich aanvankelijk voor als "redders" en zijn degenen die toegang geven tot een kraakpand en voedsel. Als deze "geschenken" niet genoeg zijn, aarzelen ze niet om agressief te worden als de jongere zich probeert te verzetten, zoals Ali uitlegt.

"Ik kwam op straat terecht en het was een heel moeilijk leven. Ik bleef op straat, het was erg moeilijk, en toen ontmoette ik mensen. Mensen benaderden me. In het begin

waren ze aardig. Ah, je bent nieuw hier en zo. Ze geven je iets te eten, iets te drinken. Ze zijn zo aardig tegen je (...)Ze waren aardig tegen me, maar toen begonnen ze tegen me te zeggen, je gaat met ons mee, je gaat met ons stelen. We hadden geen kraakpand. We waren op straat. En ik bleef bij die bende". (Ali)

Op dit moment is er nog steeds geen onderzoek naar het probleem in België, hoewel er sinds maart 2022 een **speciale commissie mensenhandel bestaat** in de Kamer.

Hoofdstuk 4 – Zorg bieden

Verhaal: Oussam, 16, vertrouwt op maatschappelijk werkers

Wanneer we Oussam ontmoeten, zit hij al meer dan drie weken in de gevangenis. Hij was net zestien geworden. In tegenstelling tot sommige andere jongeren die we hebben ontmoet, is hij nooit naar school geweest - noch in zijn land van herkomst, noch in de Europese landen die hij heeft doorkruist. Hij vindt het soms wat moeilijker om zich uit te drukken en onze vragen te begrijpen. Hij is geboren in een kleine plattelandsgemeenschap aan de rand van Fez, in Marokko. Hij reist nu al bijna vier jaar doorheen Europa, een reis die wordt onderbroken door veel komen en gaan tussen landen als Duitsland, Spanje, Italië, Zwitserland, Frankrijk, België en Luxemburg.

Meestal reist Oussam in groepen, samen met andere zwervende buitenlandse minderjarigen, en hij geeft herhaaldelijk aan dat hij begeleiding nodig heeft om het leven op straat te overleven: *"Hier in België, als je alleen bent, red je het niet. Met alle mensen die je kwaad willen doen, de hagma, de rolotos... Als je alleen bent, red je het niet"*.

Ze vormen een groep om zichzelf te beschermen, omdat hun ongewenste aanwezigheid in de openbare ruimte onder andere leidt tot politiegeweld tegen hen en terugkerende woordenwisselingen met de jongeren in de buurt - wat hij "de rolotos" noemt - jongeren van Noord-Afrikaanse afkomst die een legale verblijfsvergunning hebben in België. Oussam vertelt over de vele spanningen tussen hun groep rondtrekkende NBMV's en deze immigranten van de eerste, tweede en zelfs derde generatie: *"Zij [de rolotos] zijn het probleem. Dertig of veertig van hen komen gewoon opdagen om iemand in elkaar te slaan, hun spullen af te pakken, hun telefoons eruit te rukken enzovoort. Dat is echt het ergste, het probleem voor mij"*.

Dit is de paradox van zijn relatie met de Arabisch sprekende gemeenschap in België, die schommelt tussen geweld en wederzijdse steun. Tegelijkertijd vindt hij dat deze gemeenschap een onmisbare steun is in Brussel: *"Ik denk dat Brussel goed is omdat er een grote Arabische gemeenschap is waar je eten kunt vinden, dus je bent niet te ontvolkt, er zijn mensen die je kunt ontmoeten, dat soort dingen"*.

Tijdens zijn eerste verblijf in België, tijdens de Covid-periode, namen maatschappelijk werkers hem na twee maanden op straat te hebben geleefd onder hun hoede en plaatsten hem in een centrum. Het was zijn enige ervaring met een collectief centrum in België. Voor tijdelijk onderdak is hij vooral aangewezen op de kraakpanden in de wijk Lemonnier, in de buurt van het Zuidstation, hoewel deze kraakpanden voor hem niet ver afstaan van de leefomstandigheden op straat: *"Voor mij zijn kraakpanden de straat. De deur staat altijd open, iedereen kan binnenlopen... Dus ja, ik heb altijd ergens geleefd tussen de straat en de kraakpanden"*.

In Brussel bezoekt Oussam een aantal zorg- en opvangdiensten, vooral om te douchen, zich te laten behandelen of gewoon in de warmte tijd door te brengen met zijn vrienden. Hij geeft de voorkeur aan diensten die gereserveerd zijn voor minderjarigen, wat hij associeert met een groter gevoel van veiligheid: *"Omdat er in dienst X oudere mensen zijn die gewoon iedereen willen irriteren en die mensen gewoon pijn willen doen. Terwijl het in dienst Y alleen voor minderjarigen is. Hij kent de namen van bepaalde werknemers, zonder te weten tot welke afdeling ze behoren. **De kwaliteit van de relatie met het team is ook een bepalende factor bij het al dan niet gebruiken van een bepaalde dienst.** "Het is een geweldige dienst omdat*

ze echt voor mensen zorgen. Ze zijn geweldig (...) Ik kon met iedereen opschieten. Ze hielpen me veel en ik praatte met ze.

Er is niet veel bekend over zijn familie, behalve dat hij een oom heeft die in Frankrijk woont, waar hij soms naar terugkeert voor religieuze feestdagen zoals Eid.

Hoewel de groep wordt gezien als een bron van bescherming op straat, erkent Oussam hun schadelijke invloed, vooral als het gaat om het gebruik van drugs zoals Lyrica en Rivotril. Sinds zijn plaatsing bij de IPPJ is hij volledig gestopt met drugsgebruik en hij hoopt dat dit niet meer zal gebeuren als hij vrijkomt. "Het is gewoon dat **het je dingen laat doen die je bewust niet zou doen**. Ik wil weer controle krijgen over wat ik doe. Je kunt er echt alles mee doen als je drugs gebruikt. Niet goed. Dus als ik eruit kom, wil ik dat nooit meer aanraken."

Tijdens het interview blijft Oussam ons om hulp vragen om contact op te nemen met een medewerker van het dagcentrum waar hij voor zijn arrestatie naartoe ging. Zijn rechtszaak is over acht dagen en hij maakt zich zorgen over wat hem te wachten staat: "Vooraf of ik in de toekomst ergens ben waar ik veilig ben, of dat ik mensen om me heen heb die me kunnen helpen, zoals een dokter, want die heb ik nu niet, of een voogd, want die heb ik niet. Ik wil hier gewoon niet meer blijven omdat ik deze plek niet meer aankan. Ik wil eruit, een baan vinden, cursussen volgen. (...) Ik wil echt weg, het is een hel hier. Kun je kijken of [de medewerker van het dagcentrum] me kan helpen en een centrum voor me kan vinden?"

Dit verhaal belicht de cruciale rol van de verschillende mensen die betrokken zijn bij het leven van Oussam. Het benadrukt het vitale belang van de Brusselse zorg- en ondersteuningsdiensten, vooral om te voorzien in basisbehoeften zoals eten, slapen en wassen. Het toont ook de noodzaak om te kunnen vertrouwen op een sterk informeel netwerk, hetzij door de steun van andere 'medereizigers' om hun wederzijdse bescherming te garanderen, hetzij door de vrijgevigheid van bepaalde leden van de Arabischtalige gemeenschap die mogelijkheden bieden voor zwartwerk.

Hoewel hun reizen vaak gekenmerkt worden door een sterk gevoel van eenzaamheid, reizen de zogenaamde "zwervende" NBMV's zelden alleen. Toevallige ontmoetingen met maatschappelijk werkers, andere jonge zwervers en de Arabischtalige gemeenschap in Europa geven vorm aan hun traject en laten positieve en/of soms negatieve sporen na, variërend van uitbuiting tot geweld. Deze complexe en soms dubbelzinnige interacties lopen als een rode draad door dit hoofdstuk.

§1 Sociale gezondheidsdiensten in Brussel

een absurde situatie op z'n Belgisch De begeleiding van zogenaamde "zwervende" asielzoekers in België is een complexe aangelegenheid. Deze complexiteit is in de eerste plaats te wijten aan de bijzonder ingewikkelde institutionele organisatie van België, die het land de metafoor van "institutionele lasagne" heeft opgeleverd (zie theoretisch kader) - een weergave van de vele machtslagen die elkaar overlappen en bevoegdheden en verantwoordelijkheden delen binnen één grondgebied.

Theoretische doos - De Belgische institutionele lasagne

België is een federale staat die bestaat uit verschillende gefedereerde entiteiten, wat betekent dat de besluitvorming niet uitsluitend de verantwoordelijkheid is van de federale regering en het federale parlement. Het beheer van het land is nu gedelegeerd aan verschillende autonome organen die onafhankelijk hun bevoegdheden uitoefenen in de gebieden die hen zijn toegewezen. Deze gefedereerde entiteiten zijn de Gemeenschappen (verantwoordelijk voor zogenaamde gepersonaliseerde aangelegenheden - cultuur, onderwijs, sport, kinderen en jeugd) en de Gewesten (verantwoordelijk voor aangelegenheden die verband houden met het grondgebied - economie, werkgelegenheid, milieu). Elke entiteit kan een parlement en een regering hebben. België bestaat dus uit drie Gewesten: Vlaanderen, Wallonië en Brussel, en drie Gemeenschappen: de Vlaamse, de Franstalige en de Duitstalige. Het land is ook onderverdeeld in 10 provincies en 581 gemeenten op lokaal niveau.

Bron : belgium.be

De dubbele identiteit van de NBMV's, minderjarig maar ook in een migratiesituatie, verwijst echter naar verschillende machtsniveaus - de federale overheid is als enige verantwoordelijk voor het beheer van migratiekwessies, terwijl de gemeenschappen verantwoordelijk zijn voor alles wat met jeugdhulp te maken heeft. Bijgevolg vallen de verschillende diensten die zich bezighouden met zogenaamde "zwervende" 'NBMV's niet noodzakelijk onder dezelfde subsidiërende autoriteit en kunnen ze onderworpen zijn aan heel verschillende richtlijnen en actieprincipes. Professionals zitten dus gevangen in een institutionele complexiteit waar ze moeilijk doorheen kunnen navigeren.

*"De federale overheid en de gemeenschappen zijn niet in staat om te zeggen wie waarvoor verantwoordelijk is. Het is niet erg duidelijk, en dat is ons basisprobleem (...) er is een blokkade aan de basis, over wie wat doet, in feite. En het is **gek dat deze kinderen het slachtoffer zijn van een communautaire discussie**". (I., maatschappelijk werker)*

"Institutioneel is er concurrentie in het systeem. Er is de Franse gemeenschap, de Vlaamse gemeenschap, de gemeenten en de federale overheid. Al deze spelers zijn er op een bepaald moment bij betrokken. (R., sociale interventie professional)

De complexiteit van de zorg voor zogenaamde "zwervende" NBMV komt ook voort uit het unieke karakter van hun situatie: deze groep heeft meerdere overlappende ondersteuningsbehoeften (verslaving, geestelijke gezondheid, enz.). **Het is niet mogelijk om geïsoleerd aan één van deze aspecten te werken zonder rekening te houden met alle**

andere problemen die spelen. Dit is een doelgroep waarvoor een sectoroverschrijdende aanpak essentieel is.

Momenteel werkt het Brusselse netwerk voor sociale gezondheid echter nog te vaak in silo's, per sector: het aanbod van sociale gezondheid wordt steeds meer gesegmenteerd door de hyperspecialisatie van de verschillende diensten en de spreiding van het publiek. Elke dienst verwerft specifieke expertise in een bepaalde sociale kwestie, ten nadele van een holistische benadering van sociale problemen.

"Met specialisatie is er altijd een risico dat je alles kwijtraakt. Voor veel mensen is het niet ernstig. Iemand die bijvoorbeeld in middenklasse België woont en aan een depressie lijdt, wel, die gaat naar een psycholoog en zijn depressie wordt behandeld. En verder functioneert deze persoon meestal goed, heeft een baan, een stabiele situatie, enz. Dit model werkt goed voor de middenklasse. Maar voor veel mensen in de samenleving, vooral in de grote steden waar de armoede toeneemt, maar ook voor de groep zwervende NBMV's, is het erg ingewikkeld omdat er een veel meer geïntegreerde aanpak nodig is. En daar ontbreekt het aan. (T., geestelijk verzorger)

Het Geïntegreerd Plan voor Maatschappelijk Welzijn en Gezondheid¹⁵ wordt in Brussel geleidelijk ingevoerd om deze extreme segmentering van het aanbod tegen te gaan en de sociale en gezondheidszorg te de-sectoraliseren. Dit nieuwe overheidsbeleid heeft tot doel het dienstenaanbod per grondgebied te reorganiseren en de coördinatie tussen alle betrokken actoren rond de gebruiker te verbeteren.

SAMENWERKING IS NOODZAKELIJK, MAAR INGEWIKKELD

Het naast elkaar bestaan van een grote verscheidenheid aan sectoren in de zorg voor de zogenaamde "zwervende" NBMV impliceert dus een verscheidenheid aan operationele kaders. Deze diversiteit van kaders kan soms gunstig zijn, omdat het de mogelijkheden van opvang en ondersteuning vermenigvuldigt volgens de min of meer flexibele grenzen van elk kader; het maakt "**bricolage**" mogelijk, wat weliswaar professionals en jongeren in ongemak brengt, maar wat **vaak de enige manier blijkt te zijn om dit publiek in hokjes te passen die oorspronkelijk niet voor hen gereserveerd waren.**

"Als we het kader en de mogelijkheden, de grenzen van elk kennen, is er een manier om dit in het voordeel van de jongere te draaien. Met andere woorden, de preventiedienst heeft misschien betere toegang tot medische noodhulp en dat soort dingen. De ene dienst heeft een directe link met een andere organisatie, etc." (S., professional in sociale interventie)

Maar deze diversiteit bemoeilijkt ook de dialoog tussen de partners, want het betekent dat zeer uiteenlopende werkomgevingen moeten worden samengebracht. Geconfronteerd met deze realiteit dringen de professionals aan op een beter begrip van deze verschillende kaders om de samenwerking binnen het netwerk te bevorderen.

Een concreet voorbeeld van een belemmering voor samenwerking, die rechtstreeks verband houdt met deze verschillen in werkkaders, is de toepassing van het begrip "gedeeld

¹⁵ Zie over dit onderwerp PAUVÉRITÉ n°40 "Territorialisation et intégration des politiques social-santé : quelle place pour la question sociale?", medeauteurs Jacques Moriau en Marion Bottero. Beschikbaar op: <https://www.le-forum.org/news/142/7/Territorialisation-et-int%C3%A9gration-des-politiques-social-sant%C3%A9>

beroepsgeheim". Toch is dit begrip essentieel als we effectieve zorg willen garanderen voor de zogenaamde "zwervende" NBMV, vooral gezien de complexiteit van hun transnationale reizen.

*"Hoe werk je met jongeren in verschillende landen terwijl je het beroepsgeheim respecteert? Het beroepsgeheim is erg strikt en kan ons soms verhinderen om te werken (...) **Als we sterker willen staan dan de netwerken die deze jongeren uitbuiten, moeten we informatie uitwisselen.** Daarna is het een kwestie van een evenwicht vinden tussen beroepsgeheim en respect voor de jongere die het pad volgt dat hij of zij wil volgen. Maar het is waar dat als we zouden weten waar hij is geweest en wat hij allemaal al heeft gedaan, **ik soms de indruk heb dat we helemaal opnieuw n moeten beginnen.** Maar dat is het geval met alle jonge mensen die onderweg zijn, die al van alles hebben gedaan. En dan ontmoet je ze weer en begin je helemaal opnieuw. Als je een beetje weet over de achtergrond van de jongere en alles wat al geprobeerd is en niet gewerkt heeft, kun je je richten op andere dingen, andere dingen uitproberen". (D., juridisch professional)*

Er zijn verschillende obstakels in verband met de kwestie van het "gedeelde beroepsgeheim". Ten eerste moet er overeenstemming worden bereikt over de definitie en de contouren van het concept. Elke afdeling heeft haar eigen concept van beroepsgeheim en van wat wel/niet gedeeld kan worden en onder welke voorwaarden. We moeten een gemeenschappelijk referentiekader kunnen opbouwen zodat de diensten die betrokken zijn bij de zorg voor zogenaamde "zwervende" NBMV's richtlijnen hebben die door iedereen worden geaccepteerd en gerespecteerd.

*"**Er is geen gecentraliseerde informatie tussen de spelers, vooral niet tussen de NGO's onderling. Het is helemaal niet gecoördineerd. Als gevolg daarvan zeg ik, zodra iemand mij aanspreekt, zodra ik een naam van een jongere krijg: ah, die ken ik, OK, dat is prima, ik weet dat er iets aan de hand is. En tot slot, zonder al te veel in detail te treden, debrief ik de beller een beetje.** (M., maatschappelijk werker)*

In het veld laten verschillende voorbeelden het cruciale belang zien van het delen van informatie tussen diensten. Op een middag ontmoette het outreach team Naël, een jonge NBMV met een grote vraag naar Rivotril, die hen een voorschrift voorlegde dat drie dagen oud was. Toen de medewerkers de inhoud van het voorschrift in twijfel trokken, besloten ze contact op te nemen met een andere dienst, waarvan ze wisten dat die Naël goed in de gaten hield. Aan de telefoon hoorden ze dat het voorschrift geldig was, maar dat Naël de dag ervoor al zijn dosis Rivotril voor die week had gekregen. Toen Naël hiernaar werd gevraagd, legde hij uit dat al zijn medicijnen 's nachts waren gestolen. De andere dienst vermeldde ook dat Naël deze ochtend een afspraak met hen had met het oog op zijn mogelijke integratie in een opvangcentrum, maar dat hij niet was komen opdagen. Het straatteam besloot daarop Naël rechtstreeks naar zijn nieuwe afspraak te begeleiden. In dit geval was een dergelijke uitwisseling van informatie essentieel om de juiste ondersteuning te kunnen bieden.

De vrees rond deze notie van gedeeld beroepsgeheim heeft ook betrekking op de potentiële omvang van dit delen, wanneer informatie die tussen twee diensten wordt gedeeld, vervolgens met anderen wordt gedeeld. Er moet worden opgemerkt dat sommige spelers op hun hoede zijn, vanwege verschillende deontologische en ethische principes, vooral met betrekking tot diensten die directer verbonden zijn met de staat of het justitiële systeem.

"Voor mij hangt het af van de relatie van de partner met de autoriteiten (...) Ik heb een zaak gehad waarbij, zonder zelfs maar met de jongere te praten, [de dienst] besloot om met de politie te praten, wat natuurlijk tot spanningen leidde. Zo werken wij niet. (S., maatschappelijk werker)

Deze extra moeilijkheid komt voort uit de betrokkenheid van actoren die niet gespecialiseerd zijn in een sociale aanpak van de zorg voor zogenaamde "zwerfjongeren". Zoals eerder vermeld (zie hoofdstuk 3) kunnen de drugspraktijken van sommige jeugdige delinquenten en de uitbuitingsfenomenen die gedeeltelijk verband houden met deze drugspraktijken, hen ertoe aanzetten misdrijven te plegen. Bovendien stelt alleen al hun aanwezigheid in de openbare ruimte hen regelmatig bloot aan de politie.

*"Op een keer zat ik gewoon op de Beurs en een politieagent kwam me fouilleren op hasj of zoiets. Hij vond niets bij me, maar zei toch: **de volgende keer dat ik je hier aantref, sla ik je gezicht in elkaar, sla ik je tanden eruit.**" (Youness)*

Deze contacten vinden niet altijd onder de beste omstandigheden plaats en de interacties tussen politie en hulpverleners kunnen soms gespannen zijn, omdat deze beroepsgroepen werken volgens principes en met missies die moeilijk met elkaar te verenigen zijn. Het lijkt er echter op dat elk van deze twee actoren graag vreedzamer zou willen samenwerken ten gunste van de jongeren, vooral als het gaat om het reageren op situaties van mensenhandel (MH) waarvan deze NBMV het slachtoffer kunnen zijn (zie hoofdstuk 3).

"We hebben het ook over de politie gehad. (...) In principe is dat niet enkel repressie. Eigenlijk zou de politie ook de andere rol op zich moeten nemen, want ze hebben veel repressieve rollen gespeeld. Er is een diefstal geweest, er is iets gebeurd, ze zijn er en ze gaan naar de kinderen toe. We plaatsen ze daar als de ouders, maar we vergeten dat er soms een heel netwerk van uitbuiting om hen heen zit. En als ze vragen anders stellen, als ze jongeren anders benaderen, gaan we andere dingen uit ze halen". (E., maatschappelijk werker)

Het delen van deze informatie heeft ook te maken met de moeilijkheid voor diensten om deze informatie te verkrijgen. Jonge NBMV's zijn vaak terughoudend om details over hun achtergrond te geven uit angst dat deze informatie tegen hen gebruikt zal worden. Alleen een langdurige vertrouwensrelatie kan deze angst wegnemen. De meeste professionals zouden graag zien dat de toestemming van de jongere een van de belangrijkste criteria is voor het delen van informatie.

INSTITUTIONELE UITSLUITINGEN

Een overzicht van het zorgaanbod voor zogenaamde 'zwerfjongeren' in Brussel toont aan dat dit afhankelijk is van een dicht en complex netwerk van actoren, waarbij veel sectoren met uiteenlopende werkingskaders betrokken zijn en die onder verschillende subsidiaire bevoegdheden vallen.

Een meer diepgaande analyse van de verschillende diensten die zich met deze doelgroep bezighouden, laat echter zien dat er in Brussel **geen enkele dienst is opgericht die zich specifiek bezighoudt met het publiek van de zogenaamde "zwervende" NBMV-gemeenschap**. Als deze jongeren wel het doelpubliek van deze diensten worden, is dat meestal in het kader van eenheden die achteraf worden georganiseerd binnen bestaande diensten.

Dit heeft een directe invloed op de geboden zorg, die niet ontworpen is om aan de specifieke behoeften van deze groep te voldoen. De ongeschiktheid van de meeste voorzieningen - oorspronkelijk ontworpen voor een andere populatie dan die van de zogenaamde "zwervende" NBMV's - komt op twee manieren tot uiting.

Aan de ene kant wordt het gekenmerkt door beperkende toelatingsvoorwaarden die deze jongeren tegenhouden aan de deuren van onze instellingen. De meeste diensten stellen voorwaarden aan de toegang tot hun faciliteiten: ze zijn niet toegankelijk voor het gewone publiek en/of niet voor mensen met ernstige geestelijke gezondheidsproblemen, sommige diensten zijn gereserveerd voor minderjarigen en andere voor volwassenen, enz. Hoewel in theorie alle NBMV die zich op Belgisch grondgebied bevinden toegang hebben tot dezelfde rechten en dezelfde diensten, hebben **de vele met elkaar verweven problemen van de zogenaamde "zwervende" NBMV tot gevolg dat het zorgaanbod waartoe ze daadwerkelijk toegang hebben, wordt beperkt.**

"(...) Dit zijn jongeren met een heleboel problemen. Vaak zijn ze te jong of te zware verslavingsproblematieken of hebben ze te veel geestelijke gezondheidsproblemen, waardoor ze nooit in de juiste hokjes passen". (E., maatschappelijk werker)

Beperkende toelatingsvoorwaarden kunnen ook de vorm aannemen van administratieve barrières die voor zogenaamde "zwervende" NBMV's moeilijk te overwinnen zijn. Om toegang te krijgen tot de meeste gezondheidsdiensten in Brussel, moeten ze bijvoorbeeld nood hebben aan dringende medische hulp (DMH), een vorm van sociale hulp die door het OCMW wordt verstrekt en waarmee mensen die niet legaal in het land verblijven toegang krijgen tot medische zorg. De procedure om deze DMH te verkrijgen duurt lang - verschillende maanden - en verschilt van OCMW tot OCMW.

Sommige residentiële geestelijke gezondheidsdiensten zijn nog moeilijker toegankelijk, omdat ze ook lidmaatschap van een mutualiteit vereisen. Maar om een ziektekostenverzekering te hebben, moet je een nationaal registratienummer hebben, ingeschreven staan bij een gemeente en dus al een tijdje in een erkende woning wonen, of betrokken zijn bij een administratieve procedure om je verblijfsrecht te regulariseren... Zoveel administratieve stappen die de toegang tot rechten en diensten belemmeren.

Aan de andere kant komt deze onaangepastheid ook tot uiting in uitsluitingsprocessen a posteriori, wanneer **zogenaamde "zwervende" NBMV worden uitgesloten van voorzieningen vanwege gedrag dat afwijkt van de gevestigde normen en niet past in het verwachte kader.** Dit is het geval bij bepaald risicogedrag of gewelddadig gedrag dat zogenaamde "zwerfjongeren" vertonen om op straat te overleven en dat soms geïnternaliseerd is als gevolg van een meedogenloze migratietocht. Sterker nog, deze jongeren, die blootgesteld zijn geweest aan veelvuldige episodes van geweld tijdens hun migratietocht, hebben dit geweld geïntegreerd in hun dagelijks leven tot het punt dat ze het soms als "normaal" beschouwen. Sommigen zien de ernst van de gewelddaden die ze veroorzaken of ondergaan niet meer in. Tijdens een van de interviews legde een van deze jongeren uit dat hij op straat nooit te maken had gehad met geweld. Later vertelde hij echter over een trip naar het ziekenhuis omdat *"iemand met een fles wodka kwam en die brak op mijn arm"*. Deze bagatellisering van geweld geeft aanleiding tot bezorgdheid over de effecten ervan op deze jongeren, met name wat betreft het risico op reproductie van gewelddadig gedrag binnen de structuren die ze frequenteren.

Bovendien verwachten deze instellingen maar al te vaak dat hun begunstigen passen in een vooraf vastgesteld kader, met middellange- en langetermijnplanning, terwijl jongeren de voorkeur geven aan ultravrijheid, ultramobiliteit en onmiddellijkheid.

"Als je een verzoek hebt van een jongere, moet je binnen een seconde reageren. En dan zegt deze dienst ja, ja, we hebben een afspraak over drie maanden. Als je dat doet, gaat het niet werken (...) Deze jongeren zijn ontzettend mobiel en wat ze op een gegeven moment uiten. Je komt drie maanden later terug, zonder resultaat. Daar ga je dan, eindelijk kunnen we elkaar zien. En daarmee is de kous af". (F., maatschappelijk werker)

Daarom is het bijvoorbeeld gemakkelijker om "lichte zorg", in de onmiddellijke zin van het woord, te verlenen aan deze NBMV's dan om zware somatische zorg te verlenen, waarvoor actieve projectie in de toekomst nodig is.

Ook wordt in sommige opvangcentra van jongeren verwacht dat ze een traditioneel schooltraject volgen (school/studie/opleiding) dat niet bij hen past:

"De jongere slaapt al drie jaar op straat en neemt elke dag lijm. Denk je dat de volgende fase in zijn leven zal bestaan uit leren op school, naar school gaan? (D., maatschappelijk werker)

Dus **zelfs in de (zeldzame) gevallen waarin het aanbod voor hen openstaat, kunnen de deuren van de instellingen snel sluiten**. Dergelijke gevallen van uitsluiting zijn ons herhaaldelijk op het terrein gemeld. Op een ochtend arriveerden twee jongeren vroeg in het dagcentrum omdat ze 's nachts waren uitgesloten van een nieuw centrum voor NBMV in Brussel. De jongeren spraken hun onbegrip uit en probeerden het uit te leggen aan de bemiddelende maatschappelijk werkster die hen had toegelaten tot het opvangsysteem. Volgens haar was de beslissing om hen uit te sluiten van de opvanginstelling gebaseerd op problemen met drugsmisbruik.

Om dergelijke situaties te voorkomen, moeten maatschappelijk werkers jongeren soms vooraf screenen, ook al zijn er geen formele toelatingsvoorwaarden die hen beletten om het systeem binnen te komen. Zoals dit straatteam, dat aarzelt om een jongere naar het dichtstbijzijnde medische centrum te brengen omdat hij te veel drugs gebruikt en het risico loopt om de relatie te beschadigen die het team heeft weten op te bouwen met dit zorgcentrum: *"Als we hem opnemen en hij maakt alles kapot, als hij door het lint gaat, zal dat de andere jongeren ervan weerhouden om terug te komen, ook al hebben we een goed contact"*.

Deze selectieve processen hebben een functionele noodzaak in een tijd waarin sociaal werk wordt verhinderd. **Ze dienen om de vraag in te dijken die de Brusselse diensten niet aankunnen:** personeelsverloop en talrijke *burn-outs*, gebrek aan financiële middelen om hun diensten uit te breiden, ... Er is niet genoeg hulp voor iedereen die erom vraagt, met eindeloze wachtlijsten en jongeren die zich soms volledig in de steek gelaten voelen tot gevolg.

*"In Spanje is het beter, daar laten ze je niet op straat staan. Als de politie ziet dat je minderjarig bent, sturen ze je meteen naar een centrum. Hier, als de politie ziet dat je minderjarig bent, laten ze je achter in de stront op straat, met drugs, diefstal, etc. (...) Nee, ik krijg niet genoeg hulp. **Hier laten ze je doodgaan op straat**. Ik had laatst een ongeluk met de tram en ik lag gewond op straat en niemand kwam me helpen. Alleen voor de medicatie, het is OK, ik kom hier en ze geven het me. De hulp is alleen voor de medicijnen, maar de rest is niet genoeg. Er is veel wachttijd om toegang te krijgen*

*tot diensten en hulp. En van **al dat wachten krijg je hoofdpijn en word je gek.** En pas als je gek wordt, krijg je eindelijk hulp. Maar je krijgt geen hulp wanneer je die het meest nodig hebt. (Youssef)*

In dit geval hebben bijvoorbeeld niet alle "zwervende" NBMV die dat wensen toegang tot noodopvang - wat meer in overeenstemming is met hun principes en waarden (met inbegrip van de kwestie van de geografische locatie van de dienst) dan de traditionele opvang die Fedasil hun ter beschikking stelt. De verzadiging van de zorg- en opvangdiensten in Brussel heeft ertoe geleid dat ze hun toegangsvoorwaarden geleidelijk hebben verstrengd en dat het aanbod gedifferentieerd is naargelang de doelgroepen en hun kenmerken.

*"**Vandaag kunnen we dat niet.** We kunnen jongeren niet stabiliseren omdat we geen accommodatie hebben. (S., maatschappelijk werker)*

In dit opzicht vereist het begrijpen van de sociale-gezondheidsdiensten die beschikbaar zijn voor de zogenaamde "zwervende" NBMV **een reflectie over de werkelijke toegankelijkheid van de diensten die in Brussel beschikbaar zijn** en een verschuiving naar laagdrempelige diensten, met flexibelere toegangsvoorwaarden en een kader dat aangepast en aanpasbaar is aan de individuele situatie van elke jongere.

De voorgaande paragrafen helpen om ons begrip van de hulp- en zorgtrajecten van zogenaamde "zwervende" NBMV's te verfijnen. Maar al te vaak worden deze jongeren door sommige betrokkenen omschreven als "niet op zoek naar hulp", omdat ze gekenmerkt worden door een algemeen wantrouwen tegenover de meeste diensten en vaak weglopen uit de zorg- of opvangcentra waar ze geplaatst zijn. Het lijkt er echter op dat **hun vlucht uit bepaalde zorg- en ondersteunende diensten eerder te wijten is aan het feit dat de meeste van deze structuren zich niet aan hun individuele situatie kunnen aanpassen.**

Deze bevindingen tonen aan dat de meeste diensten hun kader moeten veranderen om deze specifieke groep mensen te kunnen opvangen en zorg te bieden. Naast het gebrek aan middelen - menselijk en financieel - waarmee deze diensten te kampen hebben, geeft deze verplichting om veranderingen door te voeren bij gebrek aan geschikte oplossingen, bijvoorbeeld op het gebied van huisvesting, professionals de indruk dat ze aan het "sleutelen" zijn. Zo openen sommige verslavingszorginstellingen, die normaal gesproken alleen toegankelijk zijn voor volwassenen, de deuren van hun instellingen voor minderjarigen, waardoor ze hun rol en functies moeten herdefiniëren - van een rol als sociale steun naar die van echte opvoeder.

*"Het is een **doe-het-zelf-aanpak**, dus daarom... Eh, ja, het is **doe-het-zelf**, we zijn niet genoeg. We zijn altijd in het moment". (F., maatschappelijk werker)*

Dit is iets wat zogenaamde "zwervende" NBMV's soms zelf moeten doen, wanneer ze bij bepaalde diensten moeten "binnendringen" en zich als meerderjarig moeten voordoen om toegang te krijgen tot opvangvoorzieningen voor meerderjarige daklozen (zie hoofdstuk 1).

En een sleutelen dat soms geen vruchten afwerpt, wanneer er geen kader lijkt te zijn dat aan de behoeften van bepaalde jongeren kan voldoen, dat te complex wordt geacht, wanneer de grenzen van deze verschillende kaders niet langer verder kunnen worden verlegd.

DE BAND ALS BASIS VOOR ZORG

Wanneer het onmogelijk is om aan de primaire behoeften van de zogenaamde "zwervende" NBMV's te voldoen, wordt sociaal werk moeilijker en complexer, zonder het echter helemaal

te verhinderen. In dergelijke gevallen moet het maatschappelijk werk zich opnieuw richten op de missie die de kern van haar definitie vormt, namelijk het tot stand brengen van sociale banden door *"de band van het individu met zichzelf en zijn banden met de mensen om hem heen in zijn lokale netwerk en, in bredere zin, met de gevestigde samenleving te omvatten"* (Fontaine, 2012, 84). In zekere zin **betekent het opbouwen van een vertrouwensband met rondtrekkende NBMV's het actief bestrijden van hun sociale en maatschappelijke uitsluiting.**

"Ik weet dat zodra we dat hebben bereikt van: ja, het is me gelukt om een band te creëren. Nou, dan gaan ze een beroep op ons doen. Anders verdwijnen ze gewoon. (M., maatschappelijk werker)

Het leggen van contacten en het opbouwen van een vertrouwensrelatie tussen professionals en jongeren van wie gezegd wordt dat ze "zwerven" is ook van vitaal belang voor het begrijpen van de mechanismen waardoor ze al dan niet gebruik maken van het sociale en gezondheidsnetwerk. De kwaliteit van de relatie die is opgebouwd tussen deze jongeren en het personeel van de diensten die ze hebben bezocht, komt in de gesprekken naar voren als een van de factoren die het vertrek van de jongere in gang zetten, wanneer de relatie aan beide kanten niet voldoende is ontwikkeld, of als een aspect dat de jongere in staat stelt om langer aan de dienst verbonden te blijven en zich gemakkelijker aan het project en het kader van de dienst te houden.

"Als mensen niet naar me luisteren. Want ik ben heel nerveus en kan heel snel boos worden. Als er niet naar me geluisterd wordt, ga ik weg. Als er niet naar me geluisterd wordt, kan ik heel boos worden en als ik boos ben, kan ik mijn spullen pakken en weggaan". (Youssef)

*"Allereerst moet het personeel goed zijn. Ze moeten beleefd, **respectvol** en dynamisch zijn en veel activiteiten voor ons plannen.* (Hamza)

Veel jongeren lijden aan "hechtingsstoornissen", met name als gevolg van het vroege vertrek uit hun gezinsomgeving en de verschillende trauma's die ze hebben opgelopen op een leeftijd waarop hun identiteit nog in ontwikkeling is. Hoewel deze jongeren het moeilijk vinden om de volwassenen om hen heen te vertrouwen, willen ze graag goede relaties met hen ontwikkelen. Wat ze zeggen is dat ze willen dat er naar hen geluisterd wordt, dat ze gerespecteerd worden en dat er rekening met hen wordt gehouden.

"Het belangrijkste is dat ze dingen tegen ons zeggen op een beleefde en respectvolle manier, niet door tegen ons te schreeuwen, niet door dingen op te dringen. Het belangrijkste is de manier waarop ze met ons omgaan. (Nadem)

Wanneer we op straat zijn, komen veel jongeren spontaan naar het straatteam toe om hallo te zeggen, om nieuws te geven en te nemen, met geen ander verzoek dan het contact te onderhouden. De houding van deze jongeren geeft aan hoe belangrijk ze het vinden om voor iemand te kunnen tellen en hoe belangrijk het is om dit gevoel te behouden.

Hoewel de meeste jongeren die we ontmoetten zeiden dat ze nog steeds contact onderhielden met hun familie in het thuisland, vooral hun moeders, kwam uit hun opmerkingen de wens naar voren om nieuwe beschermende banden te kunnen ontwikkelen in het gastland, vooral met betrekking tot hun status als kind. Sommige jongeren die andere zorgmodellen hadden meegemaakt, zoals pleeggezinnen, vooral in Nederland en Zweden, benadrukten het belang

van het lang vergeten gevoel een kind te zijn, iemands kind. Een gevoel van saamhorigheid dat een van de jongeren zei dat hij ook voelde in een van de centra waar hij verbleef.

*"Wat goed was, was dat we goed behandeld werden. Eerlijk gezegd **behandelden** de begeleiders **ons als hun eigen kinderen** (...) In Spanje is dat niet zo (...) de behandeling, de houding van de leraren is niet goed."* (Youness)

Bovendien herinnerden ze zich tijdens de interviews meer de voornaam van de werkers dan de dienst waaraan ze verbonden waren - een indicatie van de individuele relatie die zich ontwikkelt tussen jongeren en werkers. Het is voor deze jongeren van weinig belang om de naam van de dienst te kennen en te weten wat die doet; voor hen is het belangrijker om te weten of ze echt op een bepaalde werker kunnen rekenen als ze die nodig hebben. Zoals Oussam in het verhaal aan het begin van dit hoofdstuk, die een specifieke hulpverlener probeert te bereiken van wie hij hoopt dat hij hem kan helpen om uit zijn situatie van opsluiting te komen. We zijn dus getuige van een personificatie van de hulp- en zorgrelatie, die verklaard kan worden door een algemeen wantrouwen tegenover instellingen en, bijgevolg, een vertrouwen dat gemakkelijker gesteld kan worden in een individuele werker dan in de dienst die hij of zij vertegenwoordigt.

"Dus ze kennen het project of de naam niet. Maar ze kennen onze gezichten wel. Ze kennen onze gezichten heel erg goed en ze weten wanneer en waarom ze naar ons toe moeten komen". (M., maatschappelijk werker)

§2 Het informele netwerk

Bij gebrek aan een sterk, gestructureerd sociaal-gezondheidsnetwerk om op terug te vallen, vertrouwen de zogenaamde "zwervende" NBMV op het informele netwerk dat ze hebben opgebouwd. Dit dichte netwerk bestaat uit drie met elkaar verweven polen: de peergroep, de familie thuis en de Arabischtalige gemeenschap die al in Europa aanwezig is. Dit informele netwerk is een essentiële hulpbron voor de jongere wanneer het ondersteunings- en zorgnetwerk ontoereikend blijkt te zijn, omdat het een breed scala aan mogelijkheden voor hen opent: zwartwerk, tijdelijk onderdak, etc. Maar het kan de jongere aan de andere kant ook een slechte dienst bewijzen en een bron van geweld en uitbuiting blijken te zijn.

EEN COLLECTIEF DAT TEGELIJKERTIJD BESCHERMT EN OPSLUIT

De levensloop van zogenaamde "zwervende" NBMV's en hun reflexieve logica kunnen niet worden begrepen zonder de plaats te analyseren die de peer group inneemt. Als ze in de openbare ruimte rondzwerven, doen ze dat als groep. Wanneer ze gebruik maken van de diensten die beschikbaar zijn in het Zuidstation, is het ook een groep. In hun dagelijks leven is de ander altijd aanwezig. De peergroup speelt dus een centrale rol in hun zwervend bestaan.

Op het terrein zeiden verschillende jongeren dat de groep van de zogenaamde "rondtrekkende" NBMV in verschillende subgroepen was onderverdeeld, afhankelijk van hun stad van herkomst. Anas, bijvoorbeeld, vindt dat de "Tangérino" uit Tanger - waartoe hij behoort - soms in het nadeel zijn vergeleken met de "Casaoui" uit Casablanca. Professionals constateren ook dat sommige jongeren in golven uit dezelfde wijk zijn vertrokken en op een gegeven moment op dezelfde migratieroute terechtkomen.

"Ze zijn heel sterk met elkaar verbonden. En zoals ik al zei, ik denk dat het te maken heeft met hun achtergrond, dat wil zeggen dat ze in verschillende centra in

verschillende landen zijn geweest. En als het geen centra zijn, dan zijn het wel structuren. Hier [Dienst X] is in Brussel. Daar ontmoeten ze elke dag ongeveer tien jongeren. En onder deze jongeren kunnen vrienden zijn die ze in het verleden hebben gezien in Spanje, Parijs, Bordeaux, (...), van wie ze velen hebben leren kennen in hun land van herkomst, uit dezelfde buurt. Je beseft dat er veel jongeren zijn die de wijk in golven hebben verlaten en die elkaar op een gegeven moment weer tegenkomen. (F., juridisch medewerker)

*"Ik ben altijd bij dezelfde vriend gebleven. Soms gingen we een beetje uit elkaar, maar meestal niet. Net toen we in Nederland waren wilde hij niet naar Denemarken, dus ging ik in mijn eentje naar Denemarken. En later ontmoette ik hem weer in Brussel. En dat is de **enige die ik echt als vriend beschouw**. Omdat ik hem al van kinds af aan ken uit Tanger, en **de anderen die ik hier in Europa heb ontmoet, dat is iets anders**. (Mohammed)*

Peer groups lijken vaker wel dan niet verschuivende groepen te zijn, die veranderen afhankelijk van individuele paden en mogelijkheden. **Ze vormen netwerken die altijd in opbouw en beweging zijn en uit discontinue schakels bestaan** (Duvivier, 2014). De omvang van deze groepen is ook zeer variabel: professionals spreken van een groep NBMV's die bekend staat als "zwerfers" als ze met z'n tweeën of drieën zijn, maar er kunnen er ook meer dan een dozijn zijn die in de openbare ruimte met elkaar omgaan.

"Het is niet altijd met dezelfde mensen. Want als je het centrum verlaat, ga je naar een plein, het is de ontmoetingsplaats en het hangt af van wie er komt, want het zijn nooit dezelfde mensen die komen, nooit dezelfde mensen die beschikbaar zijn, nooit dezelfde tijden dus de groep verandert steeds, maar we zien elkaar zo, er is een ontmoetingsplaats." (Ibrahim)

"De groepsdynamiek kan heel snel veranderen, van de ene dag op de andere. (...) Ze zijn heel behulpzaam en tegelijkertijd stelen ze van elkaar, vechten ze, slaan ze elkaar in elkaar, (...) soms tonen ze zich heel behulpzaam en op andere momenten is de band er niet meer, is er geen connectie. En de volgende dag zijn ze weer beste vrienden. (F., maatschappelijk werker)

Banden tussen jongeren op straat zijn vaak van praktisch nut, essentieel om de gevaren van het leven op straat het hoofd te bieden. **Deel uitmaken van een groep, een bende, betekent vooral deel uitmaken van een beschermend collectief**, zoals Oussam uitlegt in zijn levensverhaal. Dit collectief fungeert ook als referentiepunt voor de ontworteling en de vele onderbrekingen in hun zwerftocht. Het helpt hen een nieuwe identiteit op te bouwen, zich deel te voelen van iets dat groter is dan henzelf. Zogenaamde "zwerfende" immigranten maken deel uit van een sterke identiteitslogica die hen scheidt van de rest van de samenleving. **Deze "zij versus wij" logica versterkt sociale uitsluiting en mechanismen van wantrouwen.**

Deze gedeelde identiteit wordt weerspiegeld in kenmerkende kleding, zoals trainingspakken met een merknaam, maar ook in gedeelde referenties, zoals de waarde die gehecht wordt aan totale vrijheid. De "Living the High Life" tags in sommige van hun kraakpanden en de zin "Vrijheid tot de dood" in het Spaans geschreven op de tafels in het dagcentrum dat we bezochten zijn hier het bewijs van. Door vrijheid tot een echt levensbeginsel te maken, wordt het voor deze rondtrekkende jongeren moeilijk om de overstap te maken naar een gestructureerd sociaal systeem, met interne regels enzovoort.

"Ze hebben een vrijheid die ze elders niet zullen hebben. En dat geldt voor elke jongere die dakloos is en op straat leeft, ondanks alle problemen die ze hebben. Het is ook synoniem met totale vrijheid. En voor sommigen is het dus de overgang van de straat, die totale vrijheid betekent, naar structuren die vaak een heel strak kader hebben en de overgang is ingewikkeld". (F., maatschappelijk werker)

"In dit centrum] had je geen totale vrijheid, dus je moest de hele tijd de controle hebben, er was geen zorgeloze houding, je moest de hele tijd de controle hebben om op tijd thuis te zijn, en dat vond ik helemaal niet leuk, **ik wilde totale vrijheid.** (...) Wat belangrijk is, is ik veel vrijheid heb, ik kan niet zeggen 100% vrijheid, want dat kan niet, maar ik wil wel zeggen dat ze daar rekening mee houden, met onze behoefte aan vrijheid". (Hakim)

Het is op basis van deze observatie dat veel professionals pleiten voor "hoge tolerantiedrempel" structuren met een flexibel kader dat zich aanpast aan de specifieke problemen van jongeren en hun voortgang in het ondersteuningstraject (zie Hoofdstuk 5).

Deze vrijheid is echter slechts een façade tegenover de uiterst precaire materiële omstandigheden. In feite ontwikkelen ze een ethos van vindingrijkheid (Grell, 2004), waarin overleven en vrijheid de sleutelwoorden zijn. Sommige professionals spreken van een "verheerlijking van hun levensstijl". Dit kan in feite geïnterpreteerd worden als een strategie om in deze extreem precaire omstandigheden te blijven, om psychologische en fysieke schade te beperken met de middelen die ze tot hun beschikking hebben. Werken aan de deconstructie van deze mythe van absolute vrijheid is essentieel in het sociaal werk met deze groep.

"We moeten dit gevoel van *living the high life* deconstrueren, want het leven onder invloed als je verbrand wordt op 3^e graden en je hebt de handen van een vijfenveertigjarige arbeider terwijl je er twaalf jaar bent...". (R., sociale interventie professional)

Hoewel de groep van leeftijdsgenoten nuttig is omdat het bescherming biedt en helpt om een gedeelde identiteit te creëren, is het ook een factor die jongeren ervan weerhoudt om van de straat af te komen, waardoor ze steeds terugkeren naar de logica van de straat. Door zich uit deze omgeving te bevrijden, blijven jongeren vaak in de greep van een identiteitsmalaise. Bovendien beschermt de groep hen niet tegen de dynamiek van intern geweld. Tijdens onze observaties in het dagcentrum moesten de werkers jongeren uit elkaar halen die herhaaldelijk met elkaar op de vuist waren gegaan, meestal na beschuldigingen van het stelen van spullen of medicijnen.

Tijdens onze gesprekken gingen de meeste jongeren in die richting en meldden ze dat op straat, ondanks het primordiale belang van de groep, vriendschap en vertrouwen in anderen niet echt bestaan. **Geconfronteerd met hun moeilijkheden voelen ze zich eigenlijk diep geïsoleerd.**

"Ik kan niet zeggen dat ze vrienden zijn. Ik kan zeggen dat ze kennissen zijn, maar ik kan niet zeggen dat ze vrienden zijn. (...) M. is misschien de enige op wie ik kan rekenen." (Hakim)

De groep heeft ook een negatieve invloed op het gebruik van psychoactieve stoffen door "zwervende" jongeren, wat niet alleen een kwestie is van individuele processen, maar begrepen moet worden in de context van de groepsdynamiek (zie hoofdstuk 3). Oussam vertelt

ons bijvoorbeeld dat hij het ook wilde proberen omdat zijn vrienden Lyrica en Rivotril gebruikten, en dat hij er toen aan verslaafd raakte.

"Het idee van het delen van het product, de substanties, is echt belangrijk om rekening mee te houden omdat ze samen op zoek gaan naar een paar moleculen en die delen. Het is dus geen strikt individuele consumptie zoals wanneer er een persoonlijke behoefte is, het is echt een collectieve zoektocht" (V., professional gespecialiseerd in verslavingsbehandeling).

De groep van gelijken neemt dus een zeer ambivalente positie in voor de zogenaamde "rondtrekkende" NBMV's.. De "in-betweeners" waarin ze leven beperken en beschermen hen tegelijkertijd.

*"Ik vind dat de link niet per se het Zuidstation is, maar meer de groep, want uiteindelijk kunnen ze overal zijn, het is de groep. Maar het is waar dat die link met de groep voor mij heel moeilijk is, omdat die soms helemaal niet positief is en omdat er soms jongeren zijn die echt de **klos zijn van** de groep en het zijn dan net zijn die het minst graag weg willen. Als je naar het buitenland gaat en je ziet iemand die jouw taal spreekt, dan ben je blij. En dan op je vijftiende, als je helemaal alleen bent en je bent lang weggeweest, denk ik dat deze groep nog meer een **ondersteuning is**". (J., maatschappelijk werker)*

FAMILIEBANDEN ONDERHOUDEN ONDANKS AFSTAND

Ondanks de fysieke afstand spelen de families van de zogenaamde "zwervende" NBMV nog steeds een belangrijke rol in hun dagelijks leven. Verschillende jongeren vertellen over het belang van het vinden van een verbinding, op straat of in opvangcentra, om de communicatie - en banden - met hun geliefden thuis in stand te houden.

"Het belangrijkste als je wakker bent, is om een plek te zoeken met een aansluiting voor je telefoon, zodat je in contact kunt blijven met je familie en vrienden. (Hakim)

De banden worden ook onderhouden door het sturen van geld en talrijke geschenken. Deze materiële en financiële geschenken weerspiegelen niet alleen hun nieuwe rol als kostwinners in hun familiekring (zie hoofdstuk 1), maar ook hun wens om de illusie van sociaal succes in Europa in stand te houden: tijdens videogesprekken voeren ze een show op.

"De meesten van hen staan heel dicht bij hun familie. Ik heb heel vaak hallo gezegd tegen vaders en moeders die ik niet ken, (...) 'Dit is de dame die me hier in België helpt', daar stond ik dan: ja, je bent dakloos, je bent net in elkaar geslagen door de politie, ik weet niet of ik je echt help. (...) Ze sturen indrukwekkende bedragen terug naar huis. Soms lukt het ze om 1 of 2 keer per maand €300/400 te sturen, wat gelijk staat aan een maandsalaris op het platteland". (F., maatschappelijk werker)

AMBIVALENTE RELATIES MET DE ARABISCHTALIGE GEMEENSCHAP: TUSSEN STEUN EN AFWIJZING

Net als Oussam vertelt, is de meerderheid van de jongeren die we hebben ontmoet van mening dat de aanwezigheid van een grote Arabischtalige gemeenschap een grote troef is in Brussel. Het vergemakkelijkt de integratie door mogelijkheden te bieden voor zwartwerk en door een vertrouwde omgeving te creëren, waardoor ze zich in de buurt kunnen verplaatsen met culturele referenties.

"Brussel] was goed. Er zijn daar veel Arabieren, dus ik kon altijd wel een baantje vinden. Ze gaven me een beetje werk, een beetje eten, dus het was handig." (Hakim)

Hun banden met de plaatselijke bevolking blijken echter veel complexer te zijn en soms wil men hen buiten de deur houden, omdat hun aanwezigheid in de openbare ruimte een aantal veiligheidsproblemen (diefstallen, gevechten tussen groepen, enz.) en problemen met het samenleven met zich meebrengt. Zogenaamde "rondtrekkende" NBMV's worden zowel behandeld als vertrouwde leden van dezelfde gemeenschap als ongewenste vreemdelingen (zie hoofdstuk 2).

"We hebben ooit een buurman gehad die een van mijn collega's bedreigde (...) ze hebben zeer gecompliceerde relaties met de burens, dat is duidelijk (...) er zijn buurtmilities die naar beneden zijn gekomen om mensen in elkaar te slaan. Om hen boodschappen te sturen en te zeggen: nou, we accepteren je hier niet. Tegelijkertijd kunnen ze in de Marokkaanse gemeenschap steun vinden voor bepaalde dingen. Eten of werk in de moskee of elders. (F., maatschappelijk werker)

Theoretisch kader - De informele markt

Werk vinden, "geld verdienen" om "de kost te verdienen", een beter loon krijgen... Het lexicale veld van werk is alomtegenwoordig in het discours van de jongeren die we hebben ontmoet en het wordt vaak aangehaald als een centrale verklarende factor voor hun Europese ultramobiliteit. Er is geen gebrek aan mogelijkheden om zwart te werken in Brussel: schilderwerk in de bouwsector, bouwvakkers, hulp op de markt, enz.

"Als je hier werk zoekt, zul je het vinden. Als je niet zoekt, valt het je niet in de schoot. Maar ja, er zijn best veel mogelijkheden. Ik heb vooral in de bouw gewerkt. (...) Ik praat met mensen op straat, als ik mensen aan het werk zie of mensen die gekleed zijn alsof ze in de bouw gaan werken, dan vraag ik ze om informatie over het werk en hoe ik ook kan werken. En dan geven ze me zo'n nummer, dus het gaat echt om het bereiken van mensen die werken. Je moet naar buiten gaan en met ze praten. (Youssef)

Voor de zogenaamde "zwervende" NBMV's, die minderjarig zijn en geen verblijfsvergunning hebben, is deze informele economie een essentiële bron om geld te verdienen en te voorkomen dat ze andere overtredingen begaan. De omstandigheden waaronder hun werk wordt uitgevoerd zijn echter vaak onzeker, kenmerkend voor zwart werk dat niet wettelijk wordt erkend en waarbij er soms een dunne lijn is tussen uitbuiting en moderne slavernij.

Een opmerkelijke uitzondering vormen jongeren die een alternerende opleiding volgen (bekend als "CEFA"), die bestaat uit algemene klassikale lessen en perioden van praktijkonderwijs in bedrijven, betaald voor ongeveer 100 euro per maand. Deze cursussen zijn gericht op NBMV's die permanent in opvangcentra wonen. Voor de weinige jongeren, zoals Anas die met dit opleidingsprogramma konden beginnen, was het plotselinge einde ervan toen ze meerderjarig werden, echter zeer heftig.

De informele markt in Brussel omvat ook een overvloed aan kraakpanden, met name in de wijk Lemonnier, bekend om zijn slaaphandelaren, en de vele verlaten gebouwen rond het Zuidstation.

Hoofdstuk 5 - Deuren openen

Verhaal: Hamza, zesentwintig jaar, getekend door moedeloosheid

We ontmoetten Hamza tijdens zijn tweede maand in de IPPJ. Tijdens het interview laten zijn gesloten gezicht en gekruiste armen een bepaalde houding van verzet zien. Hamza loog over zijn naam en leeftijd toen hij werd gearresteerd - omdat zijn leeftijdsgenoten hem dat hadden aangeraden - maar hij veranderde van gedachten toen hij eenmaal in de IPPJ was geplaatst. Hij beweert nu 26 jaar oud te zijn. *"Dat is het advies dat ik kreeg toen ik hier in België aankwam: dat ik moest zeggen dat ik minderjarig was om uitzetting te vermijden. En ik ben niet de enige in die situatie. Veel mensen doen zich voor als minderjarig."*

Hij komt uit Agadir, een kustplaats in Marokko, en is al bijna vier jaar in Europa. Een jaar in België, na Spanje en Frankrijk. Hij verliet Marokko samen met zijn broer, ook meerderjarig, met wie hij het contact verloren had sinds die in een Franse gevangenis opgesloten zat.

Net als zo veel andere jonge mensen lijkt zijn migratietraject te zijn ingegeven door de mythe van elders, die wordt uitgedragen door voorbeelden van succesvolle immigratie: *"Ik ben naar Europa gekomen om mijn ouders te helpen. En dan, aan de andere kant, is het om net als de anderen te zijn, om te gaan kijken hoe het leven elders in Europa is. En dan, je kunt niet anders dan aan vertrekken denken wanneer je al die migranten ziet die in de zomer teruggaan naar hun thuisland (...) en die ons vertelden hoe Europa het paradijs was. (...) Degenen die zeiden dat Europa goed was, hadden zich al gevestigd met hun gezinnen, ze waren stabiel en welgesteld."*

Zijn huidige levensomstandigheden staan in schril contrast met zijn dromen van weleer. Op de vraag welk beeld hij associeert met Europa¹⁶, kiest hij - zonder aarzelen - een foto van een marionet: *"Alles wordt hier gecontroleerd, we worden gecontroleerd (...) Niet alleen in België, overal. We zijn nergens vrij."*

Hamza leeft voornamelijk op straat en in kraakpanden, waardoor hij kleine criminaliteit pleegt om te overleven: *"Toen ik hier kwam, kwam ik rechtstreeks van de straat. En als je niet steelt, kun je niet eten. **Als je niet verkoopt, als je niet doet wat de mensen vragen die je goederen geven om te verkopen, kun je niet leven.**"*

Hij geeft toe talloze middelen te hebben gebruikt om met deze extreem precaire omstandigheden om te gaan. Volgens hem stelden deze middelen hem niet alleen in staat om zichzelf te amuseren, maar ook om een goede nachtrust te hebben: *"Ik nam alles (...) Rivotril, Lyrica, cocaïne, cannabis (...) Ik nam echt heel veel."* Sinds hij gedwongen werd af te kicken van de IPPJ, heeft hij moeite om in slaap te komen.

De enige ontsnapping aan het leven op straat was tijdens periodes van opsluiting en een langdurig verblijf in het ziekenhuis na een diagnose van tuberculose. Dankzij deze medische behandeling kon hij zich vertrouwd maken met de zorg- en begeleidingsdiensten in Brussel en werd hij voor het eerst opgevolgd door een maatschappelijk werker. De maatschappelijk werker diende ook een aanvraag in voor medische regularisatie in zijn naam, maar sindsdien

¹⁶ Een fototaal oefening tijdens de interviews, waarbij de jongere kon kiezen uit 28 kaarten van het Dixit-deck om de kaart uit te drukken die het beste zijn of haar persoonlijke gevoelens of ervaringen illustreerde.

heeft hij geen nieuws meer gehad over de voortgang van de procedure: *"Ik heb het papierwerk gedaan, maar ik weet niet in welk stadium het zich bevindt."*

Ondanks dit voortdurende proces heeft Hamza geen hoop meer voor de toekomst. Hij heeft het gevoel dat alle perspectieven zijn afgesloten en dat hij geen uitweg meer heeft: **"Help me herinneren, wat heeft de toekomst voor ons in petto? We hebben geen toekomst."** Hij overweegt zelfs om terug te keren naar Marokko, volledig uitgeput door zijn omzwervingen van de afgelopen jaren.

Vanwege zijn leeftijd past Hamza niet echt in de categorie van buitenlandse minderjarigen van wie gezegd wordt dat ze "zwerven". Hij is veel ouder dan de meeste jongeren die we hebben ontmoet. Zijn achtergrond benadrukt echter het gebrek aan vooruitzichten, op Belgisch en Europees niveau, voor jonge migranten van Noord-Afrikaanse afkomst. Hij belichaamt de ontgoocheling van deze ex-NBMV's, die beseffen dat **er geen andere deuren meer voor hen openstaan dan die van de gevangenissen**. Doorheen het interview toont Hamza een intense moedeloosheid over de toekomst, kenmerkend voor ernstig psychologisch lijden. Hoe kunnen dergelijke situaties van verergerde zwerven worden voorkomen? Hoe kunnen we voorkomen dat jongeren zo beschadigd raken, bijna onomkeerbaar, door hun zeer onzekere leefomstandigheden?

In dit afsluitende hoofdstuk brengen we een hele reeks ideeën voor actie naar voren die gericht zijn op het heroverwegen van de manier waarop de zogenaamde "zwervende" NBMV-bevolking wordt opgevangen, zowel in Brussel als op grotere schaal. Gezien de verslechterende sociale situatie in Brussel lijkt een collectieve inspanning om (leefbare) uitwegen te vinden voor deze jongeren meer dan noodzakelijk.

§1 De noodzaak om het wetgevingskader te wijzigen

In Europa wordt de huidige migratiecontext gekenmerkt door wetgevende ontwikkelingen op (supra)nationaal niveau, zoals de nieuwe "immigratiewet" in Frankrijk¹⁷, die een algemene trend weerspiegelt in de richting van strengere voorwaarden voor binnenkomst en legaal verblijf op Europees grondgebied. Migratie wordt nu gezien als een echt publiek probleem (de Brückner et al., 2019) en **het begrip controle staat centraal in het huidige migratiebeleid**. Deze groeiende vijandigheid tegenover buitenlanders wordt ook weerspiegeld in de toegenomen bevoegdheden van het Frontex-agentschap sinds 2016 en de wens die in de toespraken van bepaalde Europese beambten wordt geuit om van Europa een onbegaanbaar fort te maken.

In België wordt ook gewerkt aan een herziening van de migratiewet uit 1980. Het doel is de controle op migratie te verscherpen en de wetgeving te vereenvoudigen, die in de loop der jaren veel ingewikkelder is geworden door wijzigingen in de oorspronkelijke tekst van 1980. Hoewel de inhoud van deze nieuwe code nog niet openbaar is gemaakt, getuigen de enkele belangrijke maatregelen die al zijn aangekondigd op¹⁸ van de wens om de omstandigheden

¹⁷ Wet nr. 2024-42 van 26 januari 2024 tot beheersing van immigratie en verbetering van integratie (1). *Journal officiel de la République française*, n°0022 van 27 januari 2024, pp. 1-105

¹⁸ https://www.nicoledm.be/nieuw_wetboek_gecontroleerde_migratie

waaronder mensen in migratiesituaties worden opgevangen, verder te beperken. De Belgische autoriteiten streven ernaar om dit wetboek goed te keuren vóór de verkiezingen van juni 2024 en de volgende federale legislatuur.

Het valt echter niet te ontkennen dat de migratiedynamiek sinds de jaren 1980 aanzienlijk is veranderd en dat **statuten zich moeten kunnen aanpassen aan nieuwe realiteiten, aangezien officiële categorieën de realiteiten ter plaatse niet langer adequaat weerspiegelen**. Nieuwe soorten migratie, zoals de migratie van jonge niet-begeleide minderjarigen, gooien de bestaande categorieën overhoop en doen de grenzen vervagen tussen economische en politieke migratie, permanent en tijdelijk, enz.

De aanbevelingen die we hier doen staan haaks op de koers die nationale en Europese politieke instellingen varen op het gebied van immigratie. Ze belichten het gebrek aan perspectieven voor bepaalde groepen migranten, waaronder de zogenaamde "zwervende" NBMV's van Maghrebijnse afkomst (zie Hoofdstuk 1), en pleiten voor de noodzakelijke opening van nieuwe wegen voor legaal verblijf in België. Het gebrek aan administratieve vooruitzichten voor deze groep mensen heeft evenveel invloed op de zogenaamde "zwervende" NBMV's als op de diensten die verantwoordelijk zijn voor hun zorg, waardoor beiden gedemotiveerd raken. Voor zover het de NBMV's betreft, verhindert deze administratieve kwetsbaarheid hen zichzelf in de toekomst te projecteren en deel te nemen aan de zorglogica van de instellingen voor de middellange en lange termijn. Investeren in onzekere procedures kan hen meer schade berokkenen dan wat dan ook en heeft vooral gevolgen voor hun geestelijke gezondheid. Als gevolg van het feit dat alle deuren in hun gezicht worden dichtgeslagen en dubbel op slot worden gedaan, gaan de zogenaamde "zwervende" NBMV's zichzelf zien als echte ongewenste personen, waardoor hun toestand als verschoppelingen een kenmerk van hun identiteit wordt.

Wat de professionelen betreft, de huidige omstandigheden van het sociaal werk - gekenmerkt door een schrijnend gebrek aan financiële en menselijke middelen - dwingen hen om een selectie te maken uit de dossiers van de jongeren die zich bij hen aandienen, met een voorkeur voor diegenen die de beste kans hebben om tot concrete vooruitgang te leiden. Sommige werkers beslissen dan om bepaalde stappen niet te zetten die hen dicht bij de impasse zouden brengen, de muur die opgetrokken werd door de bijna onmogelijke opdracht om een legaal statuut te verkrijgen op Belgisch grondgebied.

*"Er zijn een paar jongeren die naar school zijn gegaan, een opleiding hebben gevolgd, dat soort dingen. Maar **het duurt een tijdje en het duurt totdat ze zich realiseren dat wat ze ook doen, ze nooit een statuut zullen hebben**, dus ze gaan hoe dan ook vastlopen. Elke stap die je zet is weer een stap richting de muur, dat is alles, want die muur wacht op je. Dus soms doen we een stap terug en zeggen we: we gaan die stap niet zetten, zodat we niet te dicht bij de muur komen". (F., maatschappelijk werker)*

Het belang van het kind moet dus opnieuw centraal staan in het migratiebeleid voor minderjarigen in migratiesituaties, of ze nu alleen of onder begeleiding op ons grondgebied zijn. **Een migrantenkind is in de eerste plaats een kind**, zoals veel verenigingen bepleiten. Door bepaalde categorieën minderjarigen bijna automatisch uit te sluiten van het vluchtelingenstatuut en van toegang tot de NBMV-procedure voor duurzame oplossingen, maakt de Belgische overheid deze jongeren onzichtbaar en komt ze haar wettelijke verplichtingen om kinderen te beschermen niet na.

Hoe moet deze administratieve opening dan worden gezien met betrekking tot de NBMV van Maghrebijnse afkomst? Er zijn twee mogelijke oplossingen, geïnspireerd door politieke discussies die ook in onze buurlanden plaatsvinden.

Een eerste alternatief is om te kiezen voor systematische toegang tot een tijdelijke verblijfsvergunning voor alle buitenlandse minderjarigen die in het land aanwezig zijn. Een soortgelijk systeem bestaat al in Spanje, waar NBMV's een verblijfsvergunning voor één jaar kunnen krijgen, die verlengd kan worden tot ze meerderjarig zijn, en waar onder bepaalde voorwaarden de toegang tot een verblijfsvergunning op achttienjarige leeftijd wordt vergemakkelijkt. Tegelijkertijd moet een discussie op gang worden gebracht over de inhoud van deze voorwaarden om te voorkomen dat zogenaamde "zwervende" NBMV's systematisch worden uitgesloten, zoals gebeurt met de "NBMV-procedure voor een duurzame oplossing" die momenteel van kracht is.

Een ander alternatief is regularisatie door werk zodra de NBMV meerderjarig zijn. Voorlopig is een verblijfsvergunning gekoppeld aan de voorwaarde om in België aangegeven werk te verrichten: dit is de gecombineerde vergunning. Aanvragen voor dit type verblijfsvergunning kunnen echter alleen vanuit het buitenland worden ingediend, vóór aankomst in België. Een hervorming van de procedure voor een gecombineerde vergunning in België moet het voor ex-NBMV die al meerdere jaren in Europa aanwezig zijn mogelijk maken om een verblijfsvergunning te krijgen als er een reële mogelijkheid is om te werken.

Deze hervorming zou van cruciaal belang zijn om de integratie van ex-NBMV in de Belgische samenleving te vergemakkelijken en hun potentiële bijdrage te erkennen in belangrijke sectoren van de economie waar een groot tekort aan personeel is, zoals de horeca en de bouw. Een dergelijke maatregel zou het ook mogelijk maken om de al te vaak erbarmelijke omstandigheden van zwartwerk en de potentiële situaties van uitbuiting waarin deze jonge zwerwers terecht kunnen komen, te bestrijden. Gelijkaardige discussies zijn aan de gang in Frankrijk en binnen een aantal Belgische verenigingen¹⁹.

Als we verder kijken dan de NBMV van Maghrebijnse origine, zien we een algemene terughoudendheid van onze samenlevingen om enige plaats voor andere migranten te erkennen, naast vluchtelingen. Zij worden als onwettige deelnemers aan de Belgische samenleving beschouwd. Dit ontkent het bestaan van honderdduizenden mensen in België. **Ons beheer van migratie is het zoveelste voorbeeld van hoe ongewenste personen worden geproduceerd.** Het structurele en wetgevende kader veranderen betekent de (mis)opvattingen van een hele samenleving veranderen, zodat het principe van de rechtsstaat eindelijk kan samenvallen met de praktijk van het overheidsbeleid.

§2 Samenwerken om de zorg te verbeteren

Administratieve erkenning van zogenaamde "zwervende" NBMV's is geen mirakeloplossing; het lost niet alle problemen op die inherent zijn aan de zorg voor deze populatie. Deze herziening van de wetgeving moet gepaard gaan met organisatorische veranderingen in de werking van het sociale en gezondheidsnetwerk dat direct of indirect betrokken is bij de zorg voor zogenaamde "zwervende" NBMV's. Dit alles moet het mogelijk maken om een

¹⁹ Lees meer: Ciré (2021). *Single permit. Een systeem dat de economische en werkgelegenheidsbelangen van buitenlandse werknemers niet dient.*

effectievere en efficiëntere aanpak te hanteren die vooral is aangepast aan de complexe en verweven behoeften van de verschillende groepen minderjarige kinderen.

NETWERKEN

De ultramobiliteit in Europa die kenmerkend is voor de bevolking van NBMV die bekend staat als "zwerfend" leidt tot een schadelijke discontinuïteit in hun ondersteuning. **Telkens wanneer een jongere naar een ander land of een andere stad vertrekt, wordt het hele ondersteuningsnetwerk dat om hem of haar heen is opgebouwd, ontrafeld en uit elkaar gehaald.** Deze situatie resulteert in een bijna volledig verlies van informatie, waardoor de jongere vaak gedwongen wordt om het ondersteuningsproces helemaal opnieuw te beginnen. Dit verlies van informatie is het gevolg van verschillende factoren, zoals *het* frequente *personeelsverloop* in het sociale veld en de verandering van identiteit van jongeren door het gebruik van talloze aliansen.

"Soms realiseren we ons niet dat de informatie die we hebben voor niemand anders beschikbaar is. Het is dus duidelijk dat we vaker met elkaar moeten kunnen praten (...) Zonder overleg doen we soms al het werk voor niets (...) Soms moeten ze helemaal opnieuw beginnen als wij al het werk met onze jongeren al hebben gedaan. (D., maatschappelijk werker)

Om dit probleem aan te pakken, vragen professionals in het veld om netwerken tussen actoren, niet alleen op nationaal niveau, maar ook op Europees niveau, om "*een vorm van machteloosheid achter zich te laten*" (Peyroux, 2020). Dergelijke netwerken kunnen het bijvoorbeeld gemakkelijker maken om historische analyses van het traject van een jongere uit te voeren, om te voorkomen dat reeds verricht werk wordt herhaald.

Bovendien kan inspiratie halen uit zorgpraktijken in buurlanden - zoals de grotere betrokkenheid van Jeugdhulp (zie technische fiche) - ons ertoe aanzetten de sterke en zwakke punten van de huidige praktijken te herbekijken en nieuwe perspectieven te openen. In die zin gaat netwerken verder dan het delen van ervaringen en informatie: het maakt een grotere zelfreflexiviteit mogelijk en nodigt elke dienst uit om een zelfevaluatie van zijn praktijken uit te voeren.

Technische fiche - Welke rol voor jeugdhulp?

De positie van de Belgische Jeugdhulp met betrekking tot de opvang van NBMV's staat haaks op die van de meeste Europese landen, zoals Spanje, Frankrijk en Zweden. In België treedt ze slechts **aanvullend op** en laat ze de verantwoordelijkheid voor de opvang van deze jongeren over aan de federale overheid en bij uitbreiding aan Fedasil.

Haar "**humanitaire en op solidariteit gebaseerde (...) interventie, buiten het mandaat van welke jeugdhulpinstantie dan ook**", wordt weerspiegeld in het Plan MENA. Het werd in 2015 opgezet en heeft twee componenten. Het residentiële deel biedt NBMV 130 plaatsen, medegefinancierd door Fedasil, in Youth Aid accommodaties, kleinschalige structuren met geïndividualiseerde follow-up. Het niet-residentiële deel omvat plaatsingen bij gastgezinnen (43 plaatsen) en sociaal-educatieve ondersteuning door open ondersteuningsdiensten. Naast het Plan MENA is Jeugdhulp ook verantwoordelijk voor IPPJ-plaatsingen voor minderjarigen die een strafbaar feit hebben gepleegd.

Bron: Officieel portaal voor jeugdhulp in de Federatie Wallonië-Brussel

De dienst Jeugdhulp rechtvaardigt haar beperkte tussenkomst door te benadrukken dat ze **enkel** bevoegd is om tussen te komen "**als het kind in moeilijkheden of in gevaar is**". Deze rechtvaardiging is twijfelachtig: kunnen we er niet van uitgaan dat elke niet-begeleide buitenlandse minderjarige in het land de facto in gevaar is? Deze jongeren in ballingschap, gescheiden van hun ouders, moeten zich aanpassen aan een maatschappij waarvan ze de codes en taal vaak niet kennen, wat betekent dat ze speciale aandacht en zorg nodig hebben.

Bovendien helpt het onderscheid dat Jeugdhulp maakt tussen minderjarigen, afhankelijk van of ze NBMV's zijn of niet, NBMV's te discrimineren. Ze hebben geen toegang tot gelijkwaardige zorg: onderdak in collectieve structuren van Fedasil voor de eersten en onderdak in kleinere tehuizen met individueel toezicht voor de anderen. Dit onderscheid druist in tegen de principes van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK), dat aandringt op gelijke behandeling voor alle kinderen.

Er moet een debat worden geopend dat ons uitnodigt om dit onderscheid in twijfel te trekken en om het aandeel van de verantwoordelijkheid die Jeugdhulp op dit moment heeft in twijfel te trekken. Is het, gezien de kwetsbaarheid die inherent is aan de status van NBMV, niet tijd voor Jeugdhulp om een prominentere rol te spelen in de ondersteuning van deze jongeren?

De complexiteit van het zorgnetwerk voor het zogenaamde "zwerfende" NBMV maakt het moeilijk om een allesomvattende aanpak van het probleem te ontwikkelen en er is een gebrek aan begrip tussen de verschillende spelers - zowel tussen spelers uit verschillende landen als tussen spelers uit dezelfde stad of zelfs dezelfde buurt, omdat ze onder verschillende sectoren of subsidiaire autoriteiten vallen. Het verbeteren van het begrip tussen de spelers betekent een betere definitie van de rollen, mogelijkheden en beperkingen van elk van hen. Deze betere kennis van de werkkaders van andere diensten betekent dat jongeren kunnen worden doorverwezen naar een dienst waarvan het kader beter bij hen past.

*"Ik ben er niet van overtuigd dat we de operationele kaders en toegangsvoorwaarden voor elke dienst moeten harmoniseren. Omdat **het hebben van allerlei verschillende kaders betekent dat je kunt spelen met de kaders in het voordeel van de jongere, want wat goed is voor X is niet noodzakelijkerwijs goed voor Y. Als je de diensten te veel afvlakt, loop je altijd het risico dat sommige jongeren buiten de boot vallen.*** (P., sociale interventie professional)

Deze wederzijdse kennis speelt ook op een informeler niveau, omdat het ook een kwestie is van elkaar kunnen vertrouwen, vooral als we een gedeeld beroepsgeheim willen hanteren. Wederzijds vertrouwen kan jongeren op hun beurt het gevoel geven dat ze op elkaar kunnen vertrouwen.

"Zouden we anderen niet sneller de hand reiken als we al wisten wie ze waren en wat ze precies deden?"

Door deze reflectieve praktijken en meer systematische uitwisseling van informatie helpt netwerken om de uitputting van het systeem te verminderen, aangezien de verschillende diensten zich minder geïsoleerd en meer ondersteund voelen bij hun dagelijkse problemen.

Deze partnerschappen versterken ook het vermogen van het netwerk om problemen aan te kaarten - bijvoorbeeld in de context van mogelijke politieke belangenbehartiging.

Met dit in gedachten heeft een forum voor overleg en collectief werk, zoals de sectoroverschrijdende onderzoeksgroep die als onderdeel van dit onderzoek is opgezet, het mogelijk gemaakt om de eerste stap te zetten naar het creëren van een collectief van belanghebbenden om de kwestie van het zogenaamde "zwervende" NBMV in Brussel aan te pakken. Dit initiatief moet worden versterkt en op grotere schaal worden toegepast.

BEWUSTMAKING VAN TWEEDELIJNS PERSONEEL

We hebben benadrukt hoe complex de problematiek van de zogenaamde "zwervende" NBMV's is, waarbij een veelheid aan actoren uit verschillende sectoren betrokken is (zie hoofdstuk 4), ook actoren die niet gespecialiseerd zijn in een sociale benadering, zoals actoren uit de juridische wereld, politiediensten, ziekenhuizen, ... Deze actoren zijn minder rechtstreeks betrokken bij hun opvang, maar staan toch regelmatig in contact met deze NBMV's, onder meer door hun prominente aanwezigheid in de publieke arena.

Tegelijkertijd hebben we gewezen op de vele vooroordelen waaraan zogenaamde "zwerfjongeren" onderhevig zijn, vooral vanwege hun gebruik van bepaalde psychoactieve stoffen, dat vaak wordt geassocieerd met delinquentie, en de mentale malaise die hen kan beïnvloeden en soms agressief kan maken (zie hoofdstuk 3). Deze stigmatisering heeft reële gevolgen voor hun zorg. Op het gebied van het strafrecht is het bijvoorbeeld belangrijk om de "dader"-optiek naast de "slachtoffer van mogelijke uitbuiting"-optiek te leggen. Door middel van bewustmakingsmodules zou aan de link tussen deze twee rollen gewerkt kunnen worden, zodat elke criminele handeling van een van deze jongeren gezien wordt als het zichtbare gezicht van een potentiële situatie van uitbuiting (zie hoofdstuk 3).

Het is daarom belangrijk om bepaalde clichés te deconstrueren en professionals die minder regelmatig met hen werken beter te informeren om zo een beter begrip te bevorderen van de realiteit die deze groep ervaart. Dit is een van de hoofddoelen van dit onderzoek.

Dergelijke bewustmakingsmodules kunnen worden gegeven door de professionals die het best zijn toegerust om de realiteit van het leven van deze jongeren te begrijpen, d.w.z. de professionals in de sociale hulpverlening die rechtstreeks en dagelijks met de zogenaamde "zwervende" NBMV's werken. Een beroep doen op deze professionals zou ook helpen om het begrip te vergroten tussen diensten die soms geïsoleerd werken en, *uiteindelijk*, om het netwerken, waar zoveel vraag naar is, aan te moedigen.

In dit opzicht moeten deze bewustmakingsmodules plaatsvinden in een kader dat uitwisseling aanmoedigt in plaats van confrontatie tussen de verschillende sectoren. Elke stakeholder moet een stapje terug kunnen doen en de werkomgeving en missies van elke stakeholder in overweging kunnen nemen. Zonder de pretentie te hebben alle vragen te kunnen beantwoorden over de complexiteit van de realiteit van zogenaamde "zwerfjongeren", zouden modules als deze helpen om diensten dichter bij elkaar te brengen en mogelijk een gemeenschappelijk referentiekader rond deze kwestie te schetsen. Een essentiële stap dus, als we willen samenwerken en betere zorg willen bieden aan deze jongeren.

KUNNEN VERTROUWEN OP EEN BENCHMARKSPELER

Het contact onderhouden met zwervende minderjarigen kan ingewikkeld zijn: wantrouwen tegenover volwassenen, de neiging om weg te lopen van diensten en internationale mobiliteit... Een mobiliteit die niet alleen het gevolg is van individuele omstandigheden, maar ook een gevolg van de discontinue zorg die ze momenteel aangeboden krijgen in de steden waar ze doorheen trekken, in het bijzonder hier in Brussel. **In staat zijn om een band te creëren en te onderhouden is dus essentieel om de institutionele zwerftocht tegen te gaan waartoe het Brusselse netwerk voor sociale gezondheidszorg ondanks zichzelf bijdraagt.**

Op dit moment hebben werkers in sommige eerstelijnsdiensten het gevoel dat ze geblokkeerd zijn in hun steun aan jongeren, zelfs als het mogelijk is om een verbinding tot stand te brengen. Ze hebben weinig mogelijkheden om door te verwijzen omdat de meeste tweedelijnsdiensten ongeschikt, slecht uitgerust of zelfs volledig verzadigd zijn.

Om de achterstand in de ondersteuning van zogenaamde "zwervende" NBMV's weg te werken, stellen professionals in het veld voor om een nieuw referentiepunt voor deze kwestie op te zetten - een referentiepunt dat kan fungeren als schakel tussen de eerste en tweede lijn en dat kan helpen bij het opbouwen van een ondersteuningstraject voor jongeren met dit profiel.

"Iedereen is hulpeloos. Veel diensten ontmoeten hen, zien hen, maar niets past bij elkaar en ik denk dat er iets moet gebeuren. En volgens mij hebben al deze diensten eerst een contactpunt nodig om bij elkaar te passen. Daarom is het belangrijk om ze rond de tafel te brengen en een dimensie en een ruimte te hebben met gespecialiseerde spelers die met dit publiek werken". (R., professional sociale interventie)

De rol van dit referentiepunt zou driedelig zijn. Ten eerste zou het fungeren als buffer tussen de straat en het bredere zorgnetwerk, met inbegrip van meer gespecialiseerde diensten. Het zou fungeren als link tussen de verschillende spelers in het veld om continuïteit te creëren in de ondersteuning van de jongere en ervoor te zorgen dat het netwerk aanwezig blijft in alle fasen van de follow-up van de jongere. Dit bufferpunt verwijst naar het principe van de 0,5-functie die in Brussel werd gecreëerd om een zo inclusief mogelijke zorg en ondersteuning te bieden en om de toegang tot hulp en zorg te bevorderen voor de meest kwetsbare personen en diegenen die het verst verwijderd zijn van ondersteunende diensten.²⁰ Dergelijke bufferruimtes zijn nodig omdat bepaalde diensten momenteel niet toegankelijk zijn. **Ze zouden ook een eerste stabilisatieperiode mogelijk maken, vooral vanuit het oogpunt van consumptie, vooraleer de toegang tot andere structuren zoals collectieve opvangcentra kan worden overwogen.**

Ten tweede zou dit referentiepunt als ankerpunt kunnen fungeren voor de zogenaamde "zwervende" NBMV, d.w.z. helpen een vertrouwensband met de jongere te creëren zodat hij of zij zich vervolgens tot andere hulpdiensten in het Brusselse netwerk kan wenden.

Tenslotte zou het fungeren als een informatiecentrum voor NBMV en professionals. Dit voorstel komt voort uit de constatering dat er in de Brusselse regio geen structuur is die zich specifiek op deze jongeren richt - hoewel er achteraf specifieke eenheden zijn gecreëerd binnen reeds bestaande diensten - en dat er daarom een ernstig gebrek is aan een bekend en

²⁰ Zie voor meer informatie over Functie 0.5 in Brussel het verslag van Brusano:
https://www.brusano.brussels/wp-content/uploads/2022/06/2022.02_Analyse_0.5-fr.pdf

erkend referentiepunt voor de zorg voor deze groep. Voor professionals zou dit een plaats zijn waarnaar ze NBMV die meer ondersteuning nodig hebben, kunnen doorverwijzen en waar ze bijvoorbeeld vragen kunnen stellen over specifieke gevallen.

Om deze taken uit te voeren, zou deze sleutelfiguur verschillende vormen kunnen aannemen. De vorm die het vaakst wordt overwogen, zowel door beleidsmakers als door professionals, is die van een laagdrempelig opvangcentrum dat zich richt op de specifieke bevolking van NBMV die bekend staat als "zwerfend" en dat, naast de functies van het verschaffen van onderdak en het voorzien in de primaire behoeften van jongeren, het mogelijk zou maken om de drie bovengenoemde functies te vervullen.

De oprichting van één enkel contactpunt mag echter niet betekenen dat één enkele dienst verantwoordelijk is voor alle steun aan zogenaamde "zwerfende" NBMV's, met name wanneer de zorg voor een jongere om de een of andere reden moet worden onderbroken. Een gesloten deur mag geen einde maken aan elke mogelijkheid van zorg in Brussel, met het risico dat de gedwongen Europese mobiliteit verder wordt versterkt. In dit opzicht is **het essentieel dat deze speler niet één enkel contactpunt wordt, maar dat hij of zij deel uitmaakt van een breder netwerk.**

Technisch informatieblad - Wat voor soort centrum is geschikt voor het "zwerfende" NBMV?

De laatste maanden van het actie-onderzoeksproject waren gewijd aan de conceptualisering van een toekomstig opvangcentrum voor zogenaamde 'zwerfende' NBMV's. Met professionals, tijdens bijeenkomsten van de onderzoeksgroep of met NBMV's tijdens interviews, probeerden we ons collectief de vormen voor te stellen die deze toekomstige opvangstructuur zou kunnen aannemen.

Uit de discussies kwamen vier hoofdscenario's naar voren:

1. Alleen onvoorwaardelijke overnachtingsaccommodatie, d.w.z. dat een groot aantal mensen kan worden toegelaten, zodat zoveel mogelijk mensen kunnen worden opgevangen. Deze accommodatie richt zich op het voorzien in basisbehoeften (een bed, een douche, een maaltijd).
2. Een bimodaal systeem (dag/nacht), maar met een gedecentraliseerde structuur voor de nacht, wat het mogelijk maakt om onvoorwaardelijke opvang overdag te combineren met voorwaardelijke opvang 's nachts en de jongere 's nachts weg te halen van zijn verblijfplaats.
3. Een bimodale voorziening binnen dezelfde structuur, met een kleinere capaciteit (maximaal 15 jongeren), maar nauwe sociaal-medische ondersteuning.
4. Uitgebreide overnachtingsmogelijkheden (van 18.00 tot 10.00 uur de volgende dag) ondersteund door een outreachteam om een band met de straat te creëren en een vertrouwensrelatie met jongeren op te bouwen voordat ze aan het programma deelnemen.

Aan het eind van de discussies werd scenario 1 het minst geschikt bevonden voor de opvang van "zwerfende" NBMV. **Huisvesting alleen is niet voldoende om deze jongeren te stabiliseren**, noch op het gebied van verslaving, noch op het gebied van geestelijke gezondheid. Het moet gepaard gaan met echte monitoring van deze zaken.

Het voorkeursscenario lijkt een hybride tussen scenario 3 en 4 te zijn. Deze hybride combineert een outreachende aanpak, uitgevoerd door het outreachende team dat verbonden is aan het centrum, met een institutioneel kader. Dit is het scenario van een centrum dat dag en nacht open is, met voorwaardelijke opvang gezien de beperkte capaciteit, maar de wens om de voorwaarden te scheppen voor laagdrempelige opvang binnen de instelling, door een flexibel, aangepast en aanpasbaar kader te creëren. Dit kader zou ondersteund worden door een multidisciplinair team dat getraind is in de realiteit van zwerven in NBMV. Met andere woorden, **de professionals pleiten voor een sterk kader en begeleiding, maar wel een waarvan de contouren anders kunnen worden ingekleurd en aangepast aan de individuele situatie van elke NBMV die er wordt gehuisvest.**

Voor meer informatie, zie GRAAS, C. en LELUBRE, M. (2024). *Nieuwe huisvestingsscenario's voor het "zwervende" NBMV in Brussel.*

Conclusie - Kinderen, in gevaar, boven alles.

Het probleem van de zogenaamde 'daklozen' in Brussel weerspiegelt een complexe realiteit, die diep geworteld is in de cruciale problemen van het samenleven in een hoofdstad in volle expansie. De demografische groei, in combinatie met alarmerende armoede-indicatoren en stijgende daklozencijfers²¹, wijzen op een dringende sociale noodsituatie. Tegen 2023 zal bijna 40% van de bevolking van het Brussels Gewest, met meer dan 1.240.000 inwoners, het risico lopen op armoede of sociale uitsluiting (STATBEL, 2023).

Recente gebeurtenissen, met name in het Zuidstation in de zomer van 2023, getuigen van deze gespannen sociale situatie en benadrukken de hoofdzakelijk op veiligheid gebaseerde reactie van de autoriteiten, die gekenmerkt wordt door herhaaldelijke politie-interventies en massale arrestaties van illegale bewoners. Veel actoren uit de vrijwilligerssector zijn echter van mening dat het politieke antwoord ook een sociaal antwoord moet zijn, **omdat we armoede niet kunnen laten verdwijnen door hard op te treden (Peltier, 2023)**. Politieoptredens blijken niet effectief te zijn en verschuiven het probleem alleen maar naar andere wijken. Zoals de zogenaamde "zwervende" NBMV's, die van het Zuidstation een van hun ankerpunten hadden gemaakt en zich nu in de omliggende wijken lijken te bevinden.

Deze jongeren moeten in de eerste plaats worden beschouwd als bijzonder kwetsbaar en potentieel gevoelig voor uitbuiting: adolescenten, in een migratiesituatie en gekenmerkt door een verergerde zwerftocht. **Het overheidsoptreden moet daarom worden geleid door het belang van het kind, om af te stappen van een hoofdzakelijk repressieve aanpak en alomvattende en passende psycho-medisch-sociale ondersteuning te bieden.**

In deze context is het des te noodzakelijker om de focus van interventies met betrekking tot NBMV die bekend staan als "zwerfers" te veranderen en af te stappen van een visie die hen uitsluitend ziet als plegers van criminele daden. Om ons begrip van hun sociale situatie complexer te maken, wordt het begrip "zwerfen" als een rode draad door het boek gebruikt. Naar onze mening weerspiegelt dit concept het best de verstrengeling van meerdere complexe kwesties waarmee rekening moet worden gehouden bij het heroverwegen van het zorgpad voor deze NBMV.

Toegepast op NBMV's van Maghrebijnse afkomst herkomst heeft het begrip "zwerfen" een drievoudige dimensie. Ten eerste, administratieve zwerftocht, gezien de beperkte vooruitzichten op verblijfsrechten die voor hen beschikbaar zijn vanwege hun nationale herkomst. Aangezien Marokko en Algerije niet beschouwd worden als landen in oorlog, komen deze jongeren niet in aanmerking voor internationale bescherming, de belangrijkste toegangspoort tot een verblijf in België.

Een fysieke zwerftocht, gekenmerkt door extreme mobiliteit in heel Europa. Voor deze NBMV's gaat mobiliteit hier verder dan het begrip verplaatsing en moet het worden gezien als een overlevingsstrategie, gemotiveerd door het idee om een "mythisch elders" (Duvivier, 2014) te bereiken, gebaseerd op een opvatting van Europa als één uitgestrekt gebied dat verschillende mogelijkheden biedt. Wat het dwalend maakt, is dat deze beweging door de ruimte niet altijd wordt bepaald door een precies, objectief doordacht doel. Soms is het gewoon een kwestie van het ontvluchten van een situatie die te gevaarlijk is geworden. Bovendien hebben we gezien dat dit fysieke zwerfen moet worden begrepen als een afwisseling van perioden van

²¹ Zie de jaarlijkse telling van Brussel help, die het aantal daklozen in Brussel in 2022 op 7.134 schat, tegenover 4.160 in 2018.

geworteldheid, op lokale schaal, en ontworteling, op internationale schaal - wat we hebben vertaald in het concept van *verankerde mobiliteit* en dat het mogelijk maakt om een nieuwe complexiteit te introduceren in het begrip van de migratietrajecten van deze jongeren.

Tot slot is er een mentale zwerftocht, die tot uiting komt in indicatoren van psychisch leed. We hebben in het bijzonder het verslavingsprobleem onder deze jongeren onderzocht, waarbij we de nadruk legden op het afwijkende gebruik van drugs en oplosmiddelen, vaak gekoppeld aan toenemende armoede - vandaar de noodzaak om deze jongeren op te vangen en rekening te houden met hun primaire behoeften, als een essentiële basis om deze consumptiekwesties aan te pakken. Daarnaast wordt ook de geestelijke gezondheid van de zogenaamde "zwervende" NBMV aangetast, gekenmerkt door een verlies aan sociaal-culturele referentiepunten en trauma's die verband houden met de migratietocht - trauma's die een aanzienlijke impact hebben op hun sociale en psychologische ontwikkeling. Vanuit dit oogpunt is de kwaliteit van de relatie die zich ontwikkelt tussen professionals in sociale actie en jongeren van centraal belang: het creëren van een stabiele vertrouwensband om deze jongeren gerust te stellen. Geestelijke gezondheid en drugsgebruik komen zo naar voren als twee onderling verbonden facetten van de psychologische zwerftocht van de zogenaamde "zwervende" NBMV, die samen moeten worden aangepakt. Op dit moment lijkt een dergelijke alomvattende aanpak echter niet haalbaar binnen het Brusselse zorg- en ondersteuningsnetwerk.

De zwerftocht van deze jongeren wordt dubbel belemmerd door zowel ons restrictieve migratiebeleid als door een gefragmenteerde organisatie van de sociale gezondheidszorg, die gekenmerkt wordt door starre hokjes die de meest kwetsbaren vaak uitsluiten. Zogenaamde "zwervende" NBMV's worden van de ene dienst naar de andere gestuurd en krijgen zorg voor perioden die vaak beperkt zijn in de tijd: een discontinuïteit die bijdraagt aan hun zwerftocht en institutionele uitsluiting.

De focus op deze groep veranderen betekent ook dat we af moeten stappen van de opvatting dat deze jongeren geen hulp zoeken en niet opgenomen willen worden. Dagelijks zoeken zogenaamde "zwervende" NBMV hulp bij eerstelijnsdiensten, met name om een opvangplaats aan te vragen. Maar deze diensten kunnen vaak niet positief reageren omdat de vraag het aanbod in Brussel overtreft. Hetzelfde geldt voor medische hulp, geestelijke gezondheidszorg, enz.

Het sensibiliseren van tweedelijnsberoepsbeoefenaars, het oprichten van een netwerk, het lanceren van een debat over de daadwerkelijke toegankelijkheid van diensten... Dit zijn allemaal actielijnen waaraan we op lokaal niveau kunnen werken, maar die noodzakelijkerwijs gepaard moeten gaan met een meer structureel debat over de wettelijke erkenning van een status voor deze jongeren. Op dit moment creëert dit gebrek aan vooruitzichten vanwege hun nationale afkomst ongelijkheden tussen NBMV-groepen. Deze bijkomende wettelijke obstakels en de beperkte beschikbare steun versterken de stigmatisering en het gevoel van sociale uitsluiting.

Deze jongeren bevinden zich op het kruispunt van verschillende vormen van ongelijkheid die te maken hebben met leeftijd, nationaliteit, geslacht, sociale klasse, status en migratie. Ze illustreren op levendige wijze hoe deze verschillende vormen van discriminatie met elkaar verweven zijn om hun trajecten vorm te geven en de ongelijkheid waarmee ze geconfronteerd worden te versterken. Het bestrijden van sociale uitsluiting vereist een alomvattende aanpak, die de zogenaamde "zwervende" NBMV in staat stelt hun volledige plaats in de samenleving in te nemen. We moeten af van het huidige beleid dat erin bestaat "*ze alleen een parkeerplaats*

te bieden tot ze achttien zijn en ze daarna weer op straat te zetten" (D., juridisch medewerker).
Bouwen aan een meer egalitaire toekomst betekent dat we ons beleid en onze acties moeten heroverwegen en de stad en de samenleving moeten bekijken in termen van alle belanghebbenden.

Bibliografie

Publicaties

Bivort, C., en Valentin, C. (2019) *Les ressources mobilisées par les NBMV en cas de souffrance psychique*. Referentiecentrum voor geestelijke gezondheid.

Bolzman, C. (2014). Ballingschap en zwerven. *Pluriform Denken*, 35(1), 43-52.

Bricaud, J. (2006). Les mineurs isolés face au soupçon. *Plein droit*, (3), 23-27.

Brücker, P., Veron, D., & Lou Vertongen, Y. (2019). Van de beweging zonder papieren naar de vluchtelingen'crisis': evoluerende handelingscategorieën en theoretische vraagstukken. *Kritiek internationaal*, (3), 9-21.

Collectif Trajectoires (2018). *Actieonderzoek naar de situatie van Marokkaanse niet-begeleide minderjarigen*.

Colombo, A., en Larouche, A. (2007). Comment sortir de la rue lorsqu'on n'est " bienvenu nulle part "? *Nieuwe sociale praktijken*, 20(1), 108-127.

Duez, D., & Simonneau, D. (2018). Het begrip grens heroverwogen vandaag de dag. Van recht naar sociologie. *Droit et société*, (1), 37-52.

Dumont, J. en Stitou, M. (2019). Hoofdstuk 40. Geestelijke gezondheid en adolescentie. In: Jacques Dumont ed, *Entretien motivationnel en soins infirmiers : En 48 notions* (pp. 381-389). Parijs: Dunod.

Duvivier, É. (2010). Entre installation et poursuite de la mobilité: Analyse des trajectoires postinstitutionnelles de jeunes isolés étrangers accueillis à l'Aide sociale à l'enfance. *Migration Société*, (3), 243-256.

Duvivier, É. (2014). Habiter la rue et se " débrouiller ". Parcours de mineurs étrangers non accompagnés à Bruxelles. *Pensée plurielle*, 35(1), 69-81.

Flye Sainte-Marie G. (2021), Prise en charge pour les mineurs non accompagnés, retour d'expérience. *Swaps*, nr. 98-99, 12-15.

Fontaine, A. (2012). Etnografisch onderzoek in sociaal werk: het voorbeeld van een casestudy over straathoekwerk. *Pensée plurielle*, 30-31, 83-96.

Frigoli, G. (2010). D'ici et d'ailleurs, entre aide et contrôle: les mineurs isolés étrangers. *Migratiesamenleving*, (3), 91-98.

Frigoli, G. (2010). Les usages locaux des catégories de l'action publique face aux situations migratoires. *Migratiesamenleving*, (2), 81-93.

Grell, P. (2004). Beweging en bestaanszin bij precare jongeren. *Cahiers internationaux de sociologie*, (2), 239-259.

Jamouille, P., en Mazzocchetti, J., (2011). *Adolescenten in ballingschap*. Editions Academia.

Larousse (2023). Errance. In *Woordenboek*.

Lavaud-Legendre, B. (2020) Exploitation et traite des êtres humains : la place du tiers. *Droit. Université van Bordeaux*.

- Onwetende onderzoekers. (2015). *Collaboratief actieonderzoek: een kennisrevolutie*. Presses de l'EHESP.
- Namian, D. (2014). Zwerven in het tijdperk van de 'politieke kinetiek': van nomadisme tot de immobiliteit van lichamen. *Pensée plurielle*, (1), 33-42.
- Nathan, T. (1986). Trauma en geheugen. *Nouvelle revue d'ethnopsychiatrie*, 6, 7-18.
- Frans Waarnemingscentrum voor drugs en verslaving (OFDT) (2022). Drugsgebruik en leefomstandigheden van niet-begeleide minderjarigen. Opmerkingen.
- Peltier, B. (2023). Crise à la Zuidstation : la répression de la misère n'a jamais fait disparaître. *La Revue Nouvelle*, (8), 6-10.
- Peyroux, O. (2012). Handel in Roemeense minderjarige migranten: uitsluitingsprocessen, soorten uitbuiting en copingstrategieën. *Journal du droit des jeunes*, 313, 9-16.
- Peyroux, O. (2020). Adolescenten in migratie of de vele facetten van globalisering. *Bestuur & Onderwijs*, 166, 25-28.
- Peyroux, O. (2020). Minderjarige migranten en mensenhandel. Les oubliés de la protection de l'enfance. *Hommes & migrations. Revue française de référence sur les dynamiques migratoires*, (1328), 35-42.
- Quiminal, C., en Blum Le Coat, J. Y. (2013). Migratiebeleid en de beeldvorming van migranten over Europa: geweld en ambivalentie. *L'Espace Politique. Online tijdschrift voor politieke geografie en geopolitiek*, (19).
- Radjack, R., De Coignac, A. B., Sturm, G., Baubet, T., en Moro, M. R. (2012). Opvang en zorg voor niet-begeleide minderjarige vreemdelingen? Een transculturele benadering. *Adolescentie*, (2), 421-432.
- Sordes-Ader, F., Esparbes-Pistre, S., en Tap, P. (1997). Aanpassing en copingstrategieën in de adolescentie. Étude différentielle selon l'âge et le sexe. *Spirale-Revue de recherches en éducation*, 20(1), 123-145.
- Soulet, M. H. (2003). Faire face et s'en sortir. Naar een theorie van zwakke actie. *Agir en situation de vulnérabilité*, 167-214.
- Torracinta, M. (2019). *Reflecties rond de geestelijke gezondheid van niet-begeleide minderjarigen die sinds 2000 in Europa zijn aangekomen: prevalenties, determinanten en problemen van psychiatrische stoornissen in deze populatie*. Menselijke geneeskunde en pathologie.
- Von Bredow, M. (2019). *Ze zullen me altijd vinden. Een onderzoek naar mensenhandel en de leefomstandigheden van kwetsbare kinderen*.
- Zeneidi-Henry, D. (2002). *Les SDF et la ville : géographie du savoir-survivre*. Editions Bréal.

Activiteitenrapporten

- Hors la rue (2020). *Minderjarigen die worden gedwongen tot het plegen van strafbare feiten beter ondersteunen Interventiewijzer voor minderjarigen die het slachtoffer zijn van mensenhandel*.
- Myria (2022). *Migratie in cijfers en rechten. Jaarverslag boekje*.

Afdeling voogdij. (2022). *Voogdijdienst statistieken - maandelijks elementen voor 2022 en jaarlijks*.

SOS Jongeren. (2022). *Activiteitenverslag 2021*.

STATBEL. (2023). *2023, Statistisch programma*.

Vreemdelingendienst. (2022). *Aanvragers van internationale bescherming. Jaarlijkse statistieken, 2013-2022*.

Aangehaalde wettelijke normen

Verdrag van Genève betreffende de status van vluchtelingen, aangenomen op 28 juli 1951, geratificeerd door de Belgische wet van 26 juni 1953, *M.B.*, 4 oktober 1953.

Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind, aangenomen op 20 november 1989, geratificeerd door de Belgische wet van 25 november 1991, *M.B.*, 29 november 1991.

Wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen, *M.B.*, 31 december 1980.

Programmawet van 24 december 2002 betreffende de voogdij over niet-begeleide minderjarige vreemdelingen, *M.B.*, 31 december 2002.

Varia

Le Clève, A. (2020). *La goutte d'Or face aux mineurs isolés. LSD, Documentaire serie*. Radio France (Audio).

Colofon

Editor: Nicolas De Kuyssche, Le Forum - Bruxelles contre les inégalités, rue Fernand Bernier 40, 1060 Sint-Gillis

Auteurs: Céline Graas en Marjorie Lelubre, Brussels Onderzoekscentrum voor Sociale Ongelijkheid

In samenwerking met de preventiedienst van Anderlecht en het Lama-project

Met de financiële steun van het Centre Public d'Action Sociale de la Ville de Bruxelles, het Centre Public d'Action Sociale d'Anderlecht, het Centre Public d'Action Sociale de Saint-Gilles en Vivalis.brussels.

Grafisch ontwerp: Gaëlle Grisard

Leden van de onderzoeksgroep : Bonkasa Patricia, Service de prévention d'Anderlecht - Derekx Evelien, Fedasil - D'hondt Sarah, Direction des NBMV, Administration générale de l'aide à la jeunesse, CFWB - Guillam Mathilde, New samusocial - Herman Juliette, Service de prévention d'Anderlecht - Maddalena, SOS Jeunes/Quartier Libre VZW - Mahdiah Aden Moudane, Projet Artha - Moens Kevin, Projet Lama - Quaghebeur Saartje, Service de prévention d'Anderlecht - Reyniers Valentine, DoucheFLUX - Roekaerts Camille, OCMW Anderlecht - Roisin Christine, SOS Jeunes/Quartier Libre ASBL - Ruiz Galan Pilar, Xtra NBMV, Caritas international - Soueidan Lama, Projet Artha - Vandendriessche Hanne, Fedasil - Vangenechten Johan, Minor Ndako - Vanmeerbeeck Françoise, Projet Lama - Verhaegen Mathieu, OCMW Brussel - Vincent Samuël, NBMV mentor erkend door SPF Justitie - Zekhnini Hanane, Dienst Voogdij, SPF Justitie - OCMW Sint-Gillis - GI De Grubbe - Macadam VZW - Médecins du monde - Plateforme citoyenne

Stuurgroep: Husson Eric en Moens Kevin, Projet Lama - Meurant Gregory en Tricot François, Centre Public d'Action Sociale de la Ville de Bruxelles - Roelant Kaatje en Marage Vital, Service de prévention d'Anderlecht - Genten Sabine, Centre Public d'Action Sociale d'Anderlecht

Achterkant

Elke dag worden er in België gemiddeld negentien niet-begeleide minderjarige vreemdelingen gemeld bij de Dienst Voogdij. Voor sommigen is dit het begin van een "klassiek" traject, met een aanvraag voor internationale bescherming, opvang in een collectief centrum en inschrijving op school. Voor anderen is de reis veel omslachtiger en is de aankomst in België nog lang niet het einde van hun migratietraject. Dit is het geval voor de NBMV die in Brussel bekend staan als "zwerfers": jonge jongens uit de Maghreb, meestal tussen de vijftien en zeventien jaar oud. Hun opvang is vaak discontinu en onregelmatig, niet in het minst omdat ze geen verblijfsrecht hebben in België. In welke mate worden deze zwerfsituaties hen opgedrongen door ons migratiebeleid en de steun die we bieden?

Rond deze jongeren kristalliseert zich een gevoel van onveiligheid uit, vooral omdat ze in de media bijna systematisch in verband worden gebracht met delinquentie. Dit beeld stigmatiseert hen als bedreigingen voor de openbare orde, wat leidt tot een overwegend repressieve aanpak. Toch weten we heel weinig over hun individuele ervaringen, hun lijden en hun aspiraties. Dit boek geeft een stem aan de NBMV's van Brussel, in dialoog met de professionals die hen van dichtbij of op afstand ondersteunen. Om de beweegredenen en de kenmerken van deze groep te begrijpen, moeten we nadenken over de manier waarop deze minderjarigen worden opgevangen. Want welke vooruitzichten worden hen uiteindelijk echt geboden?